10.18132/LFZE.2017.2

JUHÁSZ-MOLNÁR BOGLÁRKA

SZIGETI JÓZSEF ÉS A MODERN ZENE

DLA DOKTORI ÉRTEKEZÉS

2016

10.18132/LFZE.2017.2

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődés-történeti tudományok besorolású doktori iskola

SZIGETI JÓZSEF ÉS A MODERN ZENE

JUHÁSZ-MOLNÁR BOGLÁRKA

TÉMAVEZETŐ: PINTÉR CSILLA

DLA DOKTORI ÉRTEKEZÉS

2016

10.18132/LFZE.2017.2

Tartalomjegyzék

Rövidítések iv
Fakszimilék jegyzéke v
Hangzó példák jegyzéke vi
Köszönetnyilvánítás viii
Bevezetés ix
1 Szigeti József életrajza 1
1.1 Tanulóévek, a csodagyerek bemutatkozása 1
1.2 Szigeti a kortárs zene felé fordul Vincent d'Indy hatására 3
1.3 A változás hatása Szigeti József koncertező pályafutására (1910-1961) 4
1.4 Az aktív pálya vége 8
2 Szigeti József munkássága a kortárs zenéért 11
2.1 Koncertek és bemutatók 11
2.2 Szigeti József számára komponált művek 12
2.3 Pillantás a Szigeti-hagyatékra 12
2.4 Szigeti lemezfelvételei a modern művekről. Lemezszerződések 14
2.5. Szigeti átiratai hegedűre 16
3 Szigeti József és a kortárs zeneszerzők 18
3.1 Szigeti kapcsolata a szerzőkkel 18
3.2 Szigeti művészetének hatása Bartók Béla kompozícióira 18
3.2.1 Bevezetés Bartók Béla és Szigeti József kapcsolatához 18
3.2.2 Bartók Béla–Szigeti József *Magyar népdalok* című hegedű-zongoraátirat keletkezése és Bartók hegedűre és zongorára írt *1. Rapszódiá*jának előzményei. 19
3.2.3 A Bartók–Szigeti *Magyar népdalok* és a Bartók *1. Rapszódia* kapcsolata. A felvételek összehasonlítása 27
3.2.4 *Kontrasztok* hegedűre, klarinétra és zongorára 35
3.2.5 Bartók amerikai évei 40
3.3 Szigeti József és Szergej Prokofjev 43
3.3.1 Szigeti és Prokofjev D-dúr Hegedűversenye 43
3.3.2 Találkozás Prokofjevvel. Turnék a Szovjetunióban 44
3.3.3 Szigeti hatása a fiatal szovjet hegedűs-generációra. 45
3.3.4 Lemezfelvételek és közreadások 46

10.18132/LFZE.2017.2

3.4 Szigeti József és Igor Stravinsky……49
3.4.1 Megismerkedésük körülményei 49
3.4.2 Stravinsky hegedűs partnerei, valamint vonós hangszerre készült átiratai 51
3.4.3 Stravinsky-Szigeti: *Appollon Musagète.* Átirat hegedűre és zongorára..... 54
3.5 Szigeti József és Eugene Ysaÿe…….. 56
3.6 Zeneszerző-barátok……. 61
3.6.1 Ernest Bloch, Ferruccio Busoni, Maurice Ravel és más szerzők..... 61
3.6.2 Szigeti a Szovjetunióból ismerte az alábbi zeneszerzőket 71
3.6.3 Magyar zeneszerzők..... 72
3.6.4 Kortárs hegedűművész-zeneszerzők művei 73
3.7 Kortárs zeneszerzők, akikkel nem volt személyes kapcsolata Szigeti Józsefnek……75
3.7.1 Haláluk miatt nem találkozott velük Szigeti 75
3.7.2 További zeneszerzők és műveik..... 76
3.7.3 Szigeti József kortárs zeneművek nyomán készített átiratai 77
4 Szigeti József művészete a modern művek tükrében 81
4.1 Felvételelemzés……... 81
4.1.1 Fantázia és formaérzék..... 81
4.1.2 Karakter- és tempójáték 83
4.1.3 Vibrato a dallamvezetés érdekében. Tónus és glissando-használat..... 83
4.1.4 Hangszínek és effektusok..... 84
4.2 Összegzés……85
Függelék..... 87
Bibliográfia 101

10.18132/LFZE.2017.2

Rövidítések

Beszélő húrok/Szigeti, *Bh*	Szigeti József: *Beszélő húrok*. Budapest: Zeneműkiadó, 1965.
Violinist's Notebook/Szigeti, *Vnb*	Joseph Szigeti: *A Violinist's Notebook*. London: Gerald Duckworth & Co Ltd, 1964.
Szigeti, *A hegedűről*	Szigeti József: *A hegedűről.* Budapest: Zeneműkiadó, 1974.
Hagyaték	Szigeti József hagyatéka, amely a kottáit tartalmazó gyűjtemény a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Kutatókönyvtárában.
BBA	Budapesti Bartók Archímum (MTA Zenetudományi intézete)
Blev	Demény János (szerk.): *Bartók Béla levelei.* Budapest: Zeneműkiadó, 1976.
Dufour, *Tribute*	Peggy Dufour: *Tribute to Szigeti.* New York: Peggy Dufour, 1988.
Krónika	Bartók Béla, ifj: *Apám életének krónikája. Napról, napra…* Budapest: Zeneműkiadó, 1981.
Kroó, *Bartók-kalauz*	Kroó György: *Bartók kalauz.* Budapest: Zeneműkiadó, 1975.
Kárpáti, *Bartók kamarazenéje*	Kárpáti János: *Bartók kamarazenéje*. Budapest: Zeneműkiadó Budapest, 1976.
Prokofjev, *DBE*	Sergej Prokofjew: *Dokumente, Briefe, Erinnerungen. Leipzig*. Leipzig: Veb Deutscher Verlag für Musik, Oroszul: Felix Loesch. (ford.) Moskau: Staatlichen Musikverlag, 1961.
Somfai: „Bartók and Szigeti"	Somfai László: „Bartók and Szigeti", The New Hungarian Quarterly XXXIII/128. (Winter 1992): 157–163.
Tallián, *Bartók*	Tallián Tibor: *Bartók Béla. Szemtől szemben*. Budapest: Gondolat Kiadó, 1981.
Tallián, *BFA*	Tallián Tibor: *Bartók fogadtatása Amerikában, 1940–1945.* Budapest: Zeneműkiadó, 1988.
Ujfalussy, *Bartók*	Ujfalussy József: *Bartók Béla*. Budapest: Gondolat Kiadó, 1976.
GMO	Grove Music Online honlapja
20. század szonátái	Szigeti József koncertsorozata 1956-57-ben, melynek *11 szonáta a 20. századból* volt a címe.

10.18132/LFZE.2017.2

Fakszimilék jegyzéke

1. kottapélda − Szigeti József Bartók Bélának ajánlott hangszeres ötletei
2. kottapélda − Bartók: Szólószonáta, 2. tétel 65. ütem
3. kottapélda − Bartók: 4. vonósnégyes, 4. tétel 61-62. ütem (1. hegedű húrkihagyásos pizzicato)
4. kottapélda − Bartók: 4. vonósnégyes, 4. tétel 81-82. ütem (2. hegedű húrkihagyásos pizzicato)
5. kottapélda − Bartók: 3. vonósnégyes *Prima parte*, 11. ziffer utáni 4. ütemtől 12. zifferig
6. kottapélda − Bartók: Szólószonáta 2. és 1. tétel, *Tempo di Ciaccona* 145-147. ütem; *Fuga* 104-105. ütem
7. kottapélda – Berg: *Lírikus szvit*, 2. tétel 149-150. ütem
8. kottapélda – Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok. Fehér László lovat lopott*
9. kottapélda – Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok. Csillagok, csillagok szépen ragyogjatok*
10. kottapélda – Bartók: *1. Rapszódia, Lassú – Árvátfalvi kesergő*
11. kottapélda − Bartók−Szigeti: *Magyar népdalok*, *Nagyváradi kikötőben*
12. kottapélda – Bartók: *1. Rapszódia, Lassú*
13. kottapélda – Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok; Csillagok, csillagok* 14-től 19. ü.
14. kottapélda – Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok; Házasodik a tücsök* 53-tól 56. ütem.
15. kottapélda – Bartók: *1. Rapszódia; Friss* 13-tól 14. ütem.
16. kottapélda – Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok; Fehér László lovat lopott 17-től 26. ü.*
17. kottapélda – Bartók: *1. Rapszódia; Friss* 39-től 41. ütem.
18. kottapélda – Bartók: *1. Rapszódia; Friss* 45-től 46. ütem.
19. kottapélda – Bartók: *1. Rapszódia;* Friss 63-tól 70. ütem.
20. kottapélda – Bartók: 1. Rapszódia, Lassú – 75. ütem.
21. kottapélda – Kodály–Szigeti: Intermezzo a *Háry Jánosból*
22. kottapélda − Ravel: Szonáta hegedűre és zongorára 2. tétel, *Blues*
23. kottapélda – *Kontrasztok* I. tétel, *Verbunkos*
24. kottapélda − Bartók: *Kontrasztok*, *Verbunkos* 31.-34. ütem.
25. kottapélda – Bartók 2. hegedű-zongora szonáta, 2. tétel, 11. ziffer utáni 6.-9. ütem.
26. kottapélda – *Kontrasztok*, *Pihenő* 25-től 28. ütemig
27. kottapélda – Bartók–Szigeti: *Magyar népdalok* hegedűre és zongorára, *Hej tulipán, tulipán*
28. kottapélda – Bartók: *Kontrasztok Pihenő*, 45-51. ütem.
29. kottapélda − Bartók: *Kontrasztok*, hegedű-cadenza 11-14. ütem.
30. kottapélda – Igor Stravinsky: *Apollon Musagète* című balettjének eredeti részlete – 1. hegedű szólam, illetve Szigeti József átiratának azonos passzázsa – hegedű szólam
31. kottapélda – Ysaye: 1. szólószonáta, *Grave*
32. kottapélda - Ravel G-dúr hegedű-zongoraszonátájának 3. tétele - *Perpetuum Mobile*
33. kottapélda - Szigeti József által játszott zenei ívek Debussy hegedű-zongoraszonátájának 1. tételében
34. kottapélda − Ravel G-dúr hegedű-zongoraszonátájának 2. tétele - *Blues* téma
(az átláthatóság miatt a legtöbb kottapéldákban csak a hegedűszólamot közlöm)

10.18132/LFZE.2017.2

Hangzó példák jegyzéke

1. hangzó példa: Bartók−Szigeti: *Magyar népdalok* hegedűre és zongorára (*Fehér László lovat lopott; Csillagok, csillagok szépen ragyogjatok*), Bartók: *1. Rapszódia*, hegedűre és zongorára. *Lassú* (*Árvátfalvi kesergő*).
   Előadók: Szigeti József (hegedű) és Bartók Béla (zongora)
   Felvétel: London: Columbia, 1930, 1940.
2. hangzó példa: Bartók−Szigeti: *Magyar népdalok*, hegedűre és zongorára (*Fiumei kikötőben*), Bartók: *1. Rapszódia,* hegedűre és zongorára. *Lassú,* (verbunkos téma), a verbunkos téma Bartók gyűjtéséből
   Előadók: Szigeti (h) és Bartók Béla (zongora). Ion Popovici (népi hegedű).
   Felvétel: London: Columbia, 1930, 1940. Râpa-de-Sus (Mureş), 1924. IV. fonográf felvétel
3. hangzó példa: Bartók *1. Rapszódia* hegedűre és zongorára, *Lassú* 11-es ziffer-12. ziffer utáni 2. ütemig. Kodály−Szigeti: *Intermezzo* a *Háry Jánosból*
   Előadók: Szigeti (h), Bartók Béla (zongora). Szigeti (h), Földes Andor (zongora)
   Felvétel: London: Columbia, 1930, New York: Columbia, 1942
4. hangzó példa: Kodály: *Háry János*: *Intermezzo*. Bartók *1. Rapszódia* hegedűre és zenekarra
   Előadók: Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara, Fischer Ádám (vezényel), Nemzeti Filharmonikus Zenekar, Kocsis Zoltán (vezényel), Kelemen Barnabás (hegedű)
   Felvétel: Budapest: Music Center, 2008. Budapest: Hungaroton, 2010.
5. hangzó példa: *Magyar népdalok* hegedűre és zongorára (Házasodik a tücsök). Bartók−Székely: Román népi táncok hegedűre és zongorára, III. tánc. Bartók: *1. Rapszódia* hegedűre és zongorára*; Friss* 63-tól 70. ütem.
   Előadók: Szigeti (h), Bartók Béla (zongora).
   Felvétel: London: Columbia, 1930, 1940.
6. hangzó példa: Ravel: Szonáta hegedűre és zongorára, G-dúr, 2. tétel, *Blues*, 1-es zifferig. Bartók: *Kontrasztok*, *Verbunkos*.
   Előadók: Szigeti (h), Carlo Busotti (zongora). Szigeti (h), Benny Goodman (klarinét), Bartók Béla (zongora).
   Felvétel: New York: Columbia, 1957, 1940.
7. hangzó példa: Bartók: *1. Rapszódia*, hegedűre és zongorára. *Lassú* (*Árvátfalvi kesergő*). Bartók: *Kontrasztok*, *Verbunkos*. 30-32. ütem.
   Előadók: Szigeti (h), Carlo Busotti (zongora). Szigeti (h) Benny Goodman (klarinét), Bartók Béla (zongora).
   Felvétel: New York: Columbia, 1957, 1940.
8. hangzó példa: J. S. Bach: g-moll Szólószonáta, no. 1 BWV 1001 Adagio
9. hangzó példa: J. S. Bach: g-moll Szólószonáta, no. 1 BWV 1001 Fuga
10. hangzó példa: J. S. Bach: g-moll Szólószonáta, no. 1 BWV 1001 Siciliano
11. hangzó példa: J. S. Bach: g-moll Szólószonáta, no. 1 BWV 1001 Presto

10.18132/LFZE.2017.2

Előadók: Szigeti József (hegedű)
Felvétel: London: Columbia, 1931

12. hangzó példa: Ravel: Szonáta hegedűre és zongorára, G-dúr, 3. tétel. *Perpetuum mobile*.
    Előadók: Szigeti (h), Carlo Busotti (zongora).
    Felvétel: New York: Columbia, 1957.
13. hangzó példa: Benny Goodman és Szigeti József rádióműsorban. *Stompin' at the Savoy.*
    Előadók: Szigeti (h), Benny Goodman (klarinét), The Benny Goodman Orchestra.
    Felvétel: New York: 1939. január 24.
14. hangzó példa: Debussy: Szonáta hegedűre és zongorára, g-moll 1. tétel. 1-86. ütem
15. hangzó példa: Debussy: Szonáta hegedűre és zongorára, g-moll 3. tétel, 116 ütemtől.
    Előadók: Szigeti (h), Bartók Béla (zongora)
    Felvétel: Washington: Vanguard, 1940.
16. 17. 18. hangzó példa: Prokofjev D-dúr Hegedűverseny, no. 1. 1-3. tétel.
    Előadók: Szigeti (h), Sir Thomas Beecham (vezényel), London Philharmonic Orchestra.
    Felvétel: London: Columbia, 1935.
19. hangzó példa: Bartók Szonáta hegedűre és zongorára, no. 2, 1. tétel. 2-es zifferig.
    Előadók: Szigeti (h), Bartók Béla (zongora)
    Felvétel: Washington: Vanguard, 1940.
20. hangzó példa: Frank Martin: Hegedűverseny, 2. tétel.
    Előadók: Szigeti (h), Dimitri Mitropoulos (vezényel), New York Philharmonic Orchestra
    Felvétel: New York (élő rádiófelvétel), Gordon Skene Sound Collection, 1952.
21. hangzó példa: Ravel: Szonáta hegedűre és zongorára, G-dúr. 2. tétel, *Blues*. 1-2-es zifferig.
    Előadók: Szigeti (h), Carlo Busotti (zongora).
    Felvétel: New York: Columbia, 1957.
22. hangzó példa: Szymanowski: *Mítoszok*. 1. tétel (*La fontain d'Arethuse*).
    Előadók: Szigeti (h), Nikita Magalov (zongora)
    Felvétel: London: Columbia, 1933
23. hangzó példa: Cowell: Szonáta hegedűre és zongorára, no. 1, 5. tétel coda.
    Előadók: Szigeti (h), Carlo Busotti (zongora)
    Felvétel: New York: Columbia, 1954
24. hangzó példa: Stravinsky: *Duo Concertante* hegedűre és zobgorára. *Églogue I.*
    Előadók: Szigeti (h), Igor Stravinsky (zongora)
    Felvétel: New York: Columbia, 1946.

10.18132/LFZE.2017.2

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom Pintér Csillának, konzulensemnek odaadó munkájáért.
Hálával tartozom Családomnak, Molnár Gyulának, Molnárné Svikruha Mártának, Molnár Eszternek és férjemnek, Juhász Viktornak szerető támogatásukért.
Köszönettel tartozom a Bartók Archívum dolgozóinak, akik lehetővé tették a dokumentumok tanulmányozását számomra. Somfai László és Vikárius László értékes szakmai tanácsokkal láttak el, ezért nekik is hálával tartozom.

10.18132/LFZE.2017.2

Bevezetés

A 20. századi hegedűművészet és a Hubay-hegedűiskola egyik leghíresebb előadója Szigeti József, aki egyidejűleg a Nemzetközi Szigeti József Hegedűverseny névadója. A versenyt már középiskolai tanulóéveim alatt figyelemmel kísértem, ezáltal megismerkedtem a hegedűművész nevével, valamint felfigyeltem azokra a művekre, melyeket zeneszerző-kortársai Szigeti számára komponáltak. Bartók *1. rapszódiája* és Ysaÿe 1. szólószonátája a hegedűrepertoár közkedvelt alkotásai közé tartoznak. Érdeklődni kezdtem ihletőjük iránt.

Debussy hegedű-zongoraszonátáját tanultam, mikor tanárnőm, édesanyám felhívta figyelmemet Bartók Béla és Szigeti József 1940. április 13-án rögzített koncertjére a Library of Congress-ben. Akkor hallottam először Szigeti játékát és már az első meghallgatás után lenyűgözött előadói fantáziája. Mohón figyeltem nagyvonalú formaérzékét és az ehhez szükséges virtuóz hegedűtechnikáját. Mindez rendkívül modernnek tűnt számomra éneklő hangja és széles vibrátója ellenére, mely a 19. századi hangideált juttatta eszembe. További felvételei hasonló benyomást keltettek bennem – Brahms és Mozart hegedűversenyei, Hubay *Zephyr* című darabja és Bartók *Kontrasztok* című művének hangfelvételei.

Egyetemi Szakdolgozatomat és később a disszertációmat a 20. századi zene témakörében szándékoztam megírni. Ekkor ismerkedtem meg Szigeti könyveivel, a *Beszélő húrok*, *A hegedűről* és a *Violinist's Nootebook* című munkáival.[1] Szigeti önéletrajzi műve, a *Beszélő húrok* olvasása és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Kutatókönyvtárában található Szigeti-hagyaték kutatása során elsődlegesen a művész modern zene iránti érdeklődése foglalkoztatott. Lenyűgözve tapasztaltam, hogy a Szigeti-hagyatékban fellelhető kották közül több száz a kortárs szerző által írt mű. Ez igen figyelemreméltó adat. Felvételeinek körülbelül harmada modern darab. Szigeti sajátos vonzalma a kortárs zene iránt arra ösztönözte őt, hogy az ismeretlen műveket felvegye repertoárjába, bemutassa, népszerűsítse, majd felvételt készítsen róluk.

Kutatásaim célja, hogy a Szigetivel kapcsolatos írásos források, a hegedűművész hangfelvételei, rendelkezésemre álló levelei és a kottáit tartalmazó hagyaték alapján bemutassam kiemelkedő szerepét a kortárs művek népszerűsítésében. Ismertetem a Hubay-iskola csodagyermekének diák- és ifjúkori éveit, virtuóz repertoárjának fokozatos átalakulását az értékes kamarazene felé, valamint azt a folyamatot, hogy miként fordult a modern zene irányába. Szemléltetem a Szigeti-hagyaték felépítését zenei korszakok szerint. Bemutatom az egyes zeneszerzőkkel való megismerkedésének körülményeit, és a munkakapcsolatokat. Megpróbálok rávilágítani arra, miként ihlette meg a

---

[1] Szigeti József: *A hegedűről,* Angolul: *Szigeti on the Violin,* ford. Fodor Ákos (Budapest: Zeneműkiadó, 1974).
Joseph Szigeti: *A Violinist's Notebook*. London. (Gerald Duckworth & Co Ltd, 1964).
Szigeti József: *Beszélő húrok*. Angolul: *With Strings Attached.* Ford. Stella Adorján. (Budapest: Zeneműkiadó, 1965.)
Zeneműkiadó, 1965).

10.18132/LFZE.2017.2

komponistákat Szigeti. Megvizsgálom a Szigetinek ajánlott darabokat, különös tekintettel Bartók Béla műveire. A vizsgálódás körébe bevonom a Szigeti pályáját érintő kortárs zeneszerzők életművét. Összegzem munkásságának a kortárs zene népszerűsítésével kapcsolatos érdemeit az aktív pálya és az azt követő időszak vizsgálatával, valamint könyvei, jegyzetei, átiratai és metodikai írásai alapján. Végül kiemelem művészetének legfontosabb jellegzetességeit kortárs-zenei hangfelvételeinek elemzésével.

10.18132/LFZE.2017.2

10.18132/LFZE.2017.2

1 Szigeti József életrajza

1.1 Tanulóévek, a csodagyerek bemutatkozása

Szigeti József 1892. szeptember 5-én született Budapesten.[1] Édesanyja korai halála miatt az apa a Máramarosszigeten élő nagyszülők gondjaira bízta a kisfiút, bátyjával együtt. Az édesapa több hangszeren játszott, kávéházi zenekart vezetett és hegedűoktatást is vállalt Budapesten, de amint tehette, meglátogatta fiait. A család neve eredetileg Singer volt, melyet lakóhelyükre utalva, Szigeti névre magyarosítottak röviddel József születése után. Szigeti tehát Singer Jóska névvel született.[2]

A zenész-famíliában mindenki tanult valamilyen hangszeren. Szigeti apjának két fiútestvére volt, Bernát, aki lakodalmakon nagybőgőzött és Dezső, aki elsőként lett a családban hivatásos klasszikus zenész. Ő az 1890-es években Hubay Jenőnél tanult, később Párizsban és New Yorkban koncertezett zenekari zenészként. A családban példaképként tekintettek Dezsőre.

A kis Szigeti Jóska abszolút hallása és kiváló zenei érzéke hamar megmutatkozott, ezért Bernát nagybátyjától már hét éves kora előtt hegedűleckéket vett. Rövidesen apja Budapestre vitte a fiút, hogy magasabb színvonalú oktatást biztosítson neki. Egy másodosztályú konzervatórium[3] barátságos, de hiányos felkészültségű és tudású oktatójánál folytatta tanulmányait, azonban ez lehetőséget adott számára, hogy rövid időn belül meghallgassa őt Hubay Jenő. A professzor úgy döntött, azonnal felveszi előkészítő osztályába, és ezzel megkezdődött a csodagyerek fényes pályafutása.[4]

Hubay Jenő osztályában kitűnő oktatást kaptak a növendékek, akik közül számos nagyszerű muzsikus vált ismertté − Vecsey Ferenc, Geyer Stefi, Telmányi Emil, Arányi Jelly, Székely Zoltán, Gertler Endre, Zathureczky Ede és Ormándy Jenő, aki a Philadelphia Zenekar vezető karmestere lett később.

Szigeti az előkészítő osztály sajátságos életmódjáról nyilatkozik, mikor azt írja, hogy a különleges tehetségekre idősebb akadémista társaik úgy tekintettek, mint csodabogarakra. Ezért elszigetelődve a nagyoktól, az értékesebb kamarairodalmat nélkülözve, a látványosabb bravúr-darabokkal szalonról szalonra járva, pártfogókat keresve töltötték korai tanulóéveiket.

---

[1] Szigeti életrajzi adatait a *Beszélő húrok* című önéletrajzi könyvéből, valamint a Grove Lexikon Szigeti Józsefről írt szócikkéből gyűjtöttem. (Utolsó megtekintés: 2016. augusztus 3.) http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/27314?q=Szigeti+Joseph&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit Szigeti József: *Beszélő húrok*. Angolul: *With Strings Attached. Reminiscences and Reflections.* New York: A. A. Knopf, 1947. Stella Adorján (ford.). Budapest: Zeneműkiadó, 1965.

[2] Margaret Campbell: *Die großen Geiger. Eine Geschichte des Violinspiels von Antonio Vivaldi bis Pinchas Zukerman*. Königstein: Atheräum Verlag, 1982. Angolul: *The Great Violinists*. Isabella Nadolny, Jutta Kühn-Rechenmacher, Eleonore Meyer-Grünewald (ford.). (London: Granada, 1980): 150.

[3] A konzervatórium és a hegedűtanár nevét sem Szigeti sem más forrás nem említi.

[4] Az előkészítő osztályt nem Hubay vezette, ő csak ritkán foglalkozott egészen fiatal tehetségekkel.

10.18132/LFZE.2017.2

Hubay, arisztokrata feleségének köszönhetően, nagy befolyású, gazdag mecénásokat ismert. Ennek a jómódú zenekedvelő főúri rétegnek az estjein mutatkozott be a kisfiú. Nyaranta üdülőhelyeken, kávéházakban lépett fel néhány lelkes amatőr impresszárió szervezte jótékonysági hangversenyen. Ezekért a szereplésekért ajándékokat kapott. Első tiszteletdíjas bemutatkozásának pontos időpontjára nem emlékszik Szigeti, könyvében csak a helyszínt és zongorakísérőjét nevezi meg[5] – a Lipótvárosi Kaszinóban, Mark Hambourggal lépett fel 100 aranykoronáért, műsorán Viotti a-moll Hegedűversenye szerepelt.[6] Első külföldi hangversenykörútja magyar és cseh üdülőhelyekre vezetett a nyári időszakban.

1905-ben Hubay, a Hermann Wolff hangverseny-ügynökségen keresztül mutatta be az ifjú tehetséget a berlini Bechstein-teremben. Az ekkor mindössze 13 éves Szigeti műsorán Heinrich Wilhelm Ernst op. 23-as fisz-moll *Pathétique* című Hegedűversenye, Paganini *Boszorkánytánca* és Johann Sebastian Bach d-moll *Chaconne*-ja szerepelt. A fellépésen a sajtó is jelen volt. *A Berliner Tageblatt* későbbi számában megjelent az ifjú hegedűművész fényképe, mely alatt ez a felirat állt: „Szigeti József – egy zenei csodagyerek."[7] A következő koncertjén, Drezdában Mendelssohn e-moll Hegedűversenyét játszotta ugyancsak nagy sikerrel, ami évekkel később további szerződéseket eredményezett számára.

Az 1905-1906-os Németországban töltött évad folyamán hallotta először Eugène Ysaÿe, Fritz Kreisler és Mischa Elman játékát. Két nagy művésztől kért meghallgatást, Joachim Józseftől és Ferruccio Busonitól. Joachimmal ez élete első és egyetlen találkozása volt – közvetlenül a mester halála előtt – Beethoven D-dúr Hegedűversenyét játszotta. Joachim felajánlotta Szigetinek és apjának, hogy a fiú mentora lesz és egyengeti karrierjét, ők azonban Hubay előre megbeszélt nyári kurzusára hivatkozva – Ostendében − nem éltek a lehetőséggel. Brahms D-dúr Hegedűversenyét Szigeti berlini évei alatt kezdte el tanulmányozni.

1906-ban egyhetes próbaszerződést ajánlott fel Szigetinek a majna-frankfurti Albert Schumann cirkusz és varietészínház jogtanácsosa. A *Szulagi* álnéven szereplő kisfiú Mendelssohn hegedűversenyével lépett fel, mellyel hamarosan a közönség kedvencévé vált. A sikerre való tekintettel a cirkusz igazgatója két héttel meghosszabbította szerződését. Ezen a műsoron hallott először jazz-énekeseket − Abbie Mitchell énekesnőt és a *Tennessee Students* nevű csoportot. A jazzel való találkozás élményének köszönhetően a későbbiekben is kereste a kapcsolatot az amerikai folklórral és a jazz képviselőivel – Benny Goodmannel, Bartók Béla *Kontrasztok* című darabjának megrendelőjével, és Spike Hughesszal.[8] A frankfurti szerződést a würzburgi Odéon színházbeli fellépései követték. Szigetit azonban apja

---

[5] Szigeti, *Bh.* 34.

[6] Műsorát M. Campbell ismerteti, ih. fentebb. További tanulókoncertként emlegeti Szigeti a *Bh*-ban Vieuxtemps d-moll hegedűversenyét, egy magyar rapszódiát, Bach E-dúr Preludiumát, virtuóz operafantáziákat Bizet *Carmen* és Gounod *Faust* című műveiből.

[7] Szigeti, *Bh.* 42.

[8] Spike Hughes *Arabesque* című kompozícióját, melyet a jazz inspirált, Szigeti Józsefnek ajánlotta. Szigeti szeretett jazz klubokat látogatni. Egy alkalommal Benny Goodman műsorában játszott a rádióban. I.m. 47.

10.18132/LFZE.2017.2

védeni próbálta örökké ittas kollegáitól, ezért úgy döntöttek, elhagyják Németországot.

Megszabadulván a cirkuszi léha társaságtól, Szigeti apjával együtt átköltözött Angliába.[9] Londoni bemutatkozására a Bechstein-Hallban került sor − ma Wigmore Hall –, melyen Ernst és Mendelssohn hegedűversenyeivel, valamint néhány szalondarabbal lépett fel. Ezután vidéki hangversenykörutak következtek nyári fürdőhelyeken: Bournemouth-ban, Eastbourne-ben és Brightonban. Karrierje a turnénak köszönhetően rendkívül gyorsan ívelt felfelé. 1907-ben kezdte el fellépéseit a Beethoven-hegedűversennyel – koncertnaplója szerint, melyet a partitúra első oldalán vezetett −, a legnagyobb karmesterek és zenekarok közreműködésével (lásd. Függelék). Vidéki turnékon szerepelt 1907-ben, melyen Nellie Melba szoprán énekesnő előadói csoportjának tagjaként hallhatta a közönség.[10] Melba Wilhelm Backhausszal és Ferruccio Busonival lépett fel. Egyik hangversenykörútján Blanche Marchesi énekesnő előadásain játszott.

Szállásadója jóvoltából megismerkedett a fonográffal, valamint Beethoven, Brahms, és Franck hegedű-zongoraszonátáival. 1908-ban Myra Hess zongoraművésznővel Beethoven c-moll szonátáját (op. 30, no. 2) adták elő. Az ő tapasztaltsága, érett zeneisége ébresztette rá annak fontosságára, hogy kilépjen a csodagyerek szerepkörből, és az igényesebb kamarazenélés felé forduljon.

1909-1910-ben készültek Szigeti első hangfelvételei Londonban a His Master's Voice-nál. Különböző karakterdarabokat játszott Hubay, Rubinstein, Bach, Mozart, Schubert, Beethoven, Sibelius és más zeneszerzők műveiből (lásd. Szigeti József felvételei – Függelék). 1913-ig éltek Angliában édesapjával. Ezután Szigeti nem tesz említést róla. Feltételezhetően elhunyt időközben, vagy visszaköltözött Budapestre.

1.2 Szigeti a kortárs zene felé fordul Vincent d'Indy hatására

Szigeti budapesti, berlini és angliai tanulóéveire jellemző volt a virtuóz bravúrdarabok és a szalonzene túlsúlya. Műsora többnyire Wieniawski, Sarasate, Hubay és Ernst műveiből, valamint Johann Sebastian Bach d-moll *Chaccone*-jából és E-dúr *Preludiumából* épült fel. Szigeti írja a *Beszélő húrok* című könyvében:[11]

> Budapesten a mi osztályunkban kizárólag a virtuozitásban való versengés dívott. Elsősorban suhanó staccatók, gyöngyöző futamok, kézügyesség és flazsoletek foglalkoztattak bennünket. Ma már nehezen tudnám ezt a légkört megérteni. Megmagyarázni úgysem lehet. De nyomatékosan leszögezem, hogy Hubay mégsem volt az a századfordulóbeli felületes „csak virtuóz", akinek előbbi soraim alapján vélhetnék. Nem csak nagy tudású, de kitűnő muzsikus volt. […]

[9] Szigeti édesapja alapszinten beszélt angolul, ő ellenben egyáltalán nem tudott megszólalni. Számára nehezebb volt kezdetben az angliai beilleszkedés, mint a berlini, illetve frankfurti, hiszen németül anyanyelvi szinten beszélt.
[10] Fellépett a következő helyeken: Cambridge, Bristol, Leeds, Newcastle, Staffordshire, Barrow, Hull és Leamington Spa.
[11] Szigeti, *Bh.* 76-77.

10.18132/LFZE.2017.2

> De alapjában véve a mi tudásunk körülményei nem annyira Hubay bűnéül róhatók fel, mint inkább saját magunk – a csodagyerekek – és elsősorban szüleink bűnéül, akik felette türelmetlenül várták tanulmányaink befejeztét. Ily módon megrövidültek a tanulásra szánt évek és tantermünk nagymértékben összeszűkült.

Továbbá hozzáfűzi, hogy gyerekként szívesebben látogatta az operett- és cigányzenekari előadásokat, mint az operaház produkcióit. A kamarazenélést teljes mértékben mellőzte ez a rendszer; kivételt képez Beethoven op. 47-es, A-dúr *Kreutzer-szonáta* variációs tételének egy rövidített változata, amit lemezre vett Szigeti az angliai évek alatt. A Myra Hess zongoraművésznővel töltött kamaraestek pedig ráébresztették arra, hogy a nagy mesterek klasszikus műveit tekintve meglehetősen hiányosak az ismeretei – kivételt Mendelssohn, Beethoven és Brahms hegedűversenyei képeztek. Egyik alkalommal angliai menedzsere egy Mozart-hegedűverseny előadására biztatta, végül egy virtuóz művet adott elő.[12]

1910-ben, Goldmark Károly 80. születésnapja alkalmából rendezett hangversenyen Szigeti a szerző a-moll hegedűversenyét játszotta. Goldmark az ünnepség után elismerően szólt a fiú játékáról, éppen ezért Szigeti nagyon megkedvelte a versenyművet. Közvetlenül az esemény után Vincent d'Indy zeneszerzőtől, César Franck tanítványától kért meghallgatást az ifjú hegedűművész, melyen természetesen a szeretett darabot adta elő. D'Indy a meghallgatás után, azt az atyai tanácsot adta Szigetinek, hogy a jövőben körültekintőbben válogassa meg műsorszámait. A Goldmark-hegedűverseny zongorakíséretére ezt írta: „12 Hegedűszonáta, számozott basszussal. Szerezte: Jean-Marie Leclair".[13] A zeneszerző felhívta Szigeti figyelmét az értékes zenékre − barokk, klasszikus és kortárs művekre egyaránt −, továbbá azt tanácsolta neki, hogy a jövőben legyen kísérletező alkat, és ismerkedjen bátran olyan művekkel, melyek nem a bravúros magamutogatásról szólnak.

Ez a meghallgatás fontos fordulópont volt Szigeti József életében. A találkozót követően Szigeti érdeklődése Tartini, Corelli, Leclair, Beethoven, Brahms szonátái és Bach szólószonátái felé, valamint a kortárs zene irányába fordult. Az 1910-as évektől új kottákat vett a hegedűművész, új műveket tanult, bemutatta, népszerűsítette azokat, és felvételeket készített róluk. Koncertjei és felvételei egyre sikeresebbek lettek. Egész pályája során kereste a kapcsolatot a kortárs zeneszerzőkkel, akik egyre szívesebben komponáltak számára új hegedűműveket.

1.3 A változás hatása Szigeti József koncertező pályafutására (1910-1961)

Szigeti 1909-ben, Angliában ismerkedett meg Ernest Blochhal, Ferrucio Busonival és Hamilton Harty zeneszerzőkkel. Barátságuk alapozta meg modern zene iránti elkötelezettségét. Szigeti 1909-ben mutatta be Harty Hegedűversenyét a szerző

[12] Szigeti, *Bh.* 69.
[13] I.m. 70.

10.18132/LFZE.2017.2

vezényletével, aki hálából az ifjú hegedűművésznek dedikálta a művet. Blochhal való hosszú barátsága is az angliai évek során kezdődött, 1909-ben. Évekkel később Bloch is Szigetinek ajánlotta Hegedűversenyét − ez a darab 1938-ban került bemutatásra Szigeti előadásában. Ferrucio Busonival Nelli Melba turnéján ismerkedett össze Szigeti. Az ifjú művész apjaként tisztelte az akkor negyvenes éveiben járó zongoraművész-komponistát. Busoni Johann Sebastian Bach d-moll *Chaccone*-járól készített zongoraátiratát Szigeti naponta hallotta a szerző előadásában.

Koncertnaplója szerint Brahms D-dúr Hegedűversenyével 1912-ben kezdte el a koncertezést (lásd. Függelék). Az első világháború előtti időszakban Szigeti egyre többször fordult meg Európa különböző városaiban. A német, angol, ausztriai, magyar, francia és portugál koncerttermek mellett Brüsszelben, Bukarestben, Helsinkiben és Rigában is turnézott. 1913-ban tuberkulózist kapott és szanatóriumba vonult a svájci Davosba. Betegsége miatt rendkívül keveset és koncentráltan kellett gyakorolnia. 1917-ben tanári állást vállalt a Genfi Konzervatóriumban.

Svájci tartózkodása alatt ismerkedett meg Wanda Ostrovskával, 1919-ben összeházasodtak, és 1920-ban megszületett lányuk, Irene Szigeti. A háború alatt koncertjei főleg német területekre korlátozódtak. Az 1918-as inflációs évben hangversenyeket adott Varsóban, Bécsben, Bukarestben, Rómában és Belgrádban jóformán anyagi haszon nélkül, kizárólag az utazás és zenei tapasztalatok szerzése miatt.

1924-ben műsorára tűzte Szergej Prokofjev no. 1-es D-dúr Hegedűversenyét, melyet Prágában népszerűsített a Nemzetközi Kortárs-zene Fesztiválon. Ugyanebben az évben indult első turnéjára a Szovjetunióba, ahol többek között Prokofjev versenyművét adta elő Leningrádban. Ez alkalommal ismerkedett meg személyesen Prokofjevvel. Lemezei először jelentek meg a szovjet piacon.

Növekvő népszerűsége és elfoglaltságai miatt Szigeti lakást vett Párizsban 1924-ben. Darius Milhaud-val és Albert Roussellel barátságot kötött és műveiket előadta. Két tanári állásajánlatot kapott az 1920-as évek második felében. Az egyik Auer Lipót, a másik Joachim József megüresedett professzori széke volt Leningrádban, illetve Berlinben. Mindkettőt visszautasította koncertjeinek növekvő száma és gyakori lemezfelvételei miatt − 1926-tól szerződést kötött vele a Columbia Records lemezcég. Megismerkedett Karol Szymanowskival Varsóban, Igor Stravinskyval Berlinben és Eugène Ysaÿe-jal Brüsszelben. Ysaÿe 1. szólószonátáját Szigetinek dedikálta 1924-ben.

1925-ben bemutatkozott az Egyesült Államokban. Az amerikai fellépést egy koncert előzte meg 1922-ben, melyen Dohnányi no. 1-es d-moll Hegedűversenyét adta elő a Berlini Filharmonikusokkal és Reiner Frigyes vezényletével. A közönség soraiban ott ült Fritz Kreisler, akire Szigeti játéka lebilincselően hatott. Miután Kreisler amerikai impresszárióinak figyelmébe ajánlotta Szigetit, Leopold Stokowski meghallgatta az ifjú hegedűművészt Zürichben. A karmester két koncertre szóló szerződést ajánlott neki Philadelphiában, ahol Beethoven Hegedűversenyével, a Philadephia Zenekar kíséretével debütált 1925-ben, 33 éves korában. Ezt követte a New York-i bemutatkozás a Carnegie Hallban és az Aeolian Hallban. Világhírű

10.18132/LFZE.2017.2

karmesterekkel lépett fel, többek között Serge Koussevitzkyvel, Otto Klempererrel, Reiner Frigyessel, Ormándy Jenővel, Wilhelm Furtwänglerrel és Friedrick Stockkal. 1926-ban, a Library of Congress-ben szólóestet adott Alfred Cortot zongoraművésszel a mecénás Elizabeth Sprague Coolidge születésnapján. 1927-ben Walter Gieseking zongoraművésszel adott közös szonátaestet a New York-i Town Hallban – Gieseking, Szigetihez hasonlóan újoncnak számított az Egyesült Államokban.

Szigeti a Roman Wanamaker által rendezett hangszerkiállításon ismerkedett meg Alfredo Casella zeneszerzővel New Yorkban. A következő évben, 1928-ban Casella hegedűversenyt írt a hegedűművész számára, melyet Szigeti a karmester nélküli Persymphans Orchestrával adott elő Moszkvában. Közös szólóestet adott Gregor Piatigorsky gordonkaművésszel Berlinben, majd Maurice Ravellel New Yorkban, aki akkor debütált az Egyesült Államokban − a szerző no. 2-es hegedűre és zongorára írt szonátája szerepelt programjukon.

Szigeti együtt koncertezett Bartók Bélával 1927-ben Budapesten, 1928-ban Washingtonban és New Yorkban. Az amerikai fellépések eredményeképp Bartók Szigetinek komponálta az *1. Rapszódiát* hegedűre és zongorára, melynek 1929-ben hegedű-zenekari változatát is elkészítette. A mű először 1929. november 1-én, Königsbergben került műsorra Szigeti József közreműködésével, Hermann Scherchen vezényelt.

Megismerkedett Szigeti a 18 éves zongoristával, Nikita Magalovval, aki első Távol-keleti turnéján lépett fel a hegedűművész zongorapartnereként 1930-ban. Felléptek Kínában, Japánban, majd a Szovjetunióban, Ausztráliában és Jáván is. Néhány évvel később, 1939-ben Nikita Magalov feleségül vette Szigeti lányát. 1931-ben újabb hangversenykörútra indult Szigeti, ezúttal Dél-Amerikába utazott Petri Endre zongoraművésszel.

A második világháború előtti években amerikai szerződései mellett Szigeti európai koncertmeghívásoknak is eleget téve fellépett Franciaországban, Németországban és Angliában. Két művet komponáltak neki a következő években. Az egyiknek, Bloch hegedűversenyének ősbemutatója 1938-ban, Clevelandben volt. Bartók *Kontrasztok* című hegedűre, klarinétra és zongorára komponált triójának két tétele (I, III) 1939-ben került bemutatásra, a Carnegie Hallban. A művet Szigeti közvetítésével Benny Goodman jazz-klarinétos rendelte Bartóktól. A premieren Petri Endre zongorázott, a hegedű- és klarinétszólamot a megrendelők játszották. A kettételes mű címe ekkor még *Rapszódia* volt. Bartók később háromtételesre bővítette a darabot, és *Kontrasztok* címmel lemezfelvétel készült róla a zeneszerző, Goodman és Szigeti előadásában 1940-ben, New Yorkban. 1939-ben a Szigeti házaspár a II. világháború növekvő feszültségei miatt elhagyta Európát és Californiába költözött – Szigeti 1937-től a Columbia lemezcég amerikai leányvállalatához szerződött.

1940-ben Bartók is az Egyesült Államokba költözött. A Szigetivel adott közös szólóestjéről lemezfelvétel készült a Library of Congress-ben 1940. április 13-án. 1941-ben Szigeti és Földes Andor előadta Mozart hegedűre és zongorára írt szonátáit, 1943-ban pedig Beethoven szonátaciklusával szerepelt a hegedűművész

10.18132/LFZE.2017.2

Claudio Arrauval. A Beethoven-ciklusról felvétel készült a Library of Congress-ben. Ekkor ismerkedett meg több amerikai zeneszerzővel: Henry Cowell, David Diamond, Charles Ives és Ernst Bacon komponistákkal. 1945-ben felvételt készített Stravinsky *Duo Concertante* című hegedűre és zongorára komponált művéről Californiában, melyen a szerző zongorázott. A háború után Szigeti ismét fellépett Európában.

1946-ban megjelent Szigeti *Beszélő húrok* című önéletrajzi könyve. Még egy hollywoodi filmben is szerepelt 1944-ben, melynek címe *Hollywood Canteen* − egy rövid jelenetben hegedű-duettet játszott Jack Benny filmszínésszel.

1947-ben Arthur Schnabel zongoraművésszel részt vett a londoni és az edinburgh-i Fesztiválon, majd felléptek Párizsban, Brüsszelben, Genfben, Bázelben, Amszterdamban, később pedig New Yorkban, Los Angelesben és San Franciscóban adtak közös esteket szonátaduójukkal – alkalomadtán zongorástrióval vagy zongoranégyessel léptek színpadra William Primrose brácsaművésszel és Pierre Fournier gordonkaművésszel.

Szigeti újabb műveket népszerűsített az 1940-es és 50-es évek fordulóján. 1949-ben Mitropoulosszal és az NBC zenekarral Berg Hegedűversenyéről készített lemezfelvételt. 1948-ban bemutatta David Diamond hegedű-zongoraszonátáját, továbbá 1952-ben előadta Frank Martin Hegedűversenyét New Yorkban és Párizsban.

1951-ben Szigeti megkapta az amerikai állampolgárságot. Vendégként szerepelt Edward Murrow *This I Belive* műsorában[14] 1953-ban. 1950-ben és 1952-ben részt vett Pablo Casals fesztiválján a franciaországi Prades-ban, 1957-ben Puerto Ricóban, 1968-ban pedig díjat kapott ugyanezen a rendezvényen. Az 1956-os magyarországi forradalom miatt egyik szicíliai koncertjét a közönség demonstrációja kísérte, mely a magyarországi szovjet katonai akció ellen irányult. Az 1953-as japán-turnéján érte Szergej Prokofjev halálhíre, ezért búcsúbeszédet mondott a Japán Rádióban. 1954-ben Dél-Amerikában folytatta hangversenykörútját.[15]

Aktív hangversenykarrierje befejezéseként Szigeti koncertsorozatokat adott több amerikai egyetemen. Az egyik ciklus műsorán Johann Sebastian Bach szólószonátái és partitái szerepeltek – BWV 1001-1006 −, melyekről 1955-ben készült stúdiófelvétel. Majd modern-zenei hangversenysorozatot adott Szigeti *11 szonáta a 20. századból* címmel – a programon Vaughan-Williams, Hindemith, Honegger, Ravel, Prokofjev, Bloch, Busoni, Bartók, Debussy, Webern és Ives művei szerepeltek. A sorozatokkal Szigeti József befejezte aktív koncert-pályafutását.

[14] Edward R. Murrow amerikai tévé- és rádióműsorvezető, a CBS – amerikai kereskedelmi televízió és rádiótársaság – alelnöke 1950-ig, számos amerikai rádió- és televízió-sorozat irányítója volt, melyekben népszerű emberekkel készített interjút.
[15] Szigeti, *Bh.* 253.

10.18132/LFZE.2017.2

1.4 Az aktív pálya vége

Aktív pályájának végén Szigeti a fentebb említett koncertsorozatokkal búcsúztatta páratlan szólókarrierjét. A szólószonáta- és szonátaciklusok után lemezfelvételek következtek 1955 és 1959 között (lásd. 2. fejezet és Szigeti József lemezfelvételei – Függelék). Szigeti élő koncertfelvételein az 1940-es évek végén és az 1950-es évektől hallatszanak kézproblémái – olykor rendkívül széles vibrato és apró vonóproblémák −, melyről semmilyen könyvében, művében nem szól a szerény hegedűművész. Kizárólag Igor Oistrakh apjáról, David Oistrakh-ról szóló könyvében találtam utalást a betegségre.[16] 1961-ben készült el utolsó lemezfelvétele a Beethoven-hegedűversenyről – Busoni kadenciájával − Doráti Antallal és a London Symphony Orchestrával.

Az aktív koncertélet befejezése következtében Szigeti amerikai szerződései megszűntek, ezért visszaköltözött feleségével Svájcba, Davosba. Irene és Nikita Magalov lakóhelyéhez közel, így több időt tölthettek időközben megszületett unokájukkal, Wanda Magalovval.[17] Az ízületi fájdalmak és az időskor miatt abbahagyott koncertezés után keletkezett űrt nehezen töltötte be az egész életében aktív hegedűművész. Székely Zoltán azt írja könyvében,[18] hogy ő egy alkalommal éppen Beethoven Hegedűversenyét játszotta 1963-ban a londoni Wigmore Hall-ban, mikor Szigeti csodálkozva és szomorúan kérdezte tőle a szereplés után, hogyan bírja 60 évesen a sűrű fellépésekkel teli hosszú koncertciklusokat. Akkor Szigeti már abbahagyta a koncertezést és betöltötte 71. életévét. Hangszerjáték hiányában idejét utolsó éveiben ezúttal is értékes munkával − előadásokkal, zsűrizéssel, tanítással, könyvek írásával és kották közreadásával töltötte.

Az 1959-es évtől nemzetközi hegedűversenyek zsűritagjaként tevékenykedett. A brüsszeli Queen Elizabeth Hegedűversenyen 1959-ben, 1963-ban, 1967-ben és 1971-ben, a moszkvai Csajkovszkij Versenyen 1962-ben, 1966-ban és 1970-ben, a genovai Paganini Versenyen 1960-ban, 1962-ben, 1965-ben és a párizsi Marguerite Long-Jaques Thibaud Versenyen 1964-ben volt tagja a nemzetközi zsűrinek.

1963 őszén hosszú idő után Budapestre látogatott, hogy a Weiner-Bartók fesztivál díszelnökeként mesterkurzusokat, előadásokat tartson, interjúkat adjon. A *Beszélő húrok* című könyv magyar fordítását budapesti látogatása alatt kezdeményezték. A magyar kiadáshoz írt előszóban Kodály Zoltán emlékezik Szigeti mesterkurzusaira.[19] Elképzeléseit a magyarországi nemzetközi hegedűversennyel kapcsolatban személyesen ismertette Kovács Dénes hegedűművésszel (a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola főigazgatója 1967 és 1971 között) az 1970-es évek

---

[16] Viktor Juzefovics: *David Ojsztrah. Beszélgetések Igor Ojsztrahhal*. (Budapest: Gondolat, 1980.): 183.

[17] Wanda Magalov férje Gabriel George Minder, Budapesten született svájci állampolgárságú ipari mérnök és vezetési tanácsadó. Gyermekeik Raphaël és Xenia Minder, Szigeti József dédunokái. Peggy Dufour: *Tribute to Szigeti.* (New York: Peggy Dufour, 1988): 91.

[18] Claude Kenneson: *Székely and Bartók. The Story of a Friendship.* (Portland, Oregon: Amadeus Press, 1994): 289.

[19] Szigeti, *Bh.* 5-6.

10.18132/LFZE.2017.2

elején, mely akkor már az ő nevét viselte. A hegedűversenyt az ő elképzelései szerint rendezik meg ötévenként.

Szigeti József díjai:[20] A *Francia Köztársaság Lovagrendje* - 1939, Reed College *Díszdoktora* 1945-ben, a londoni Royal Academy of Music és az *American String Teachers Association* tiszteletbeli tagja 1959-ben, *Pablo Casals Fesztiváldíj* 1967-ben és *Título de Reconocimiento* – Puerto Rico állami kitüntetése 1968-ban.[21]

Hírneve, és a nemzetközi versenyek zsűrijében betöltött posztja miatt meghallgatást kértek tőle ifjú hegedűművészek – Arnold Steinhardt, Nell Gotkovsky és Masuko Ushioda.[22] Arnold Steinhardt, a Guarneri Quartet első hegedűse a *Keynote* magazin 1982. szeptemberi számában Szigeti tanítására emlékszik.[23]

1964-ben jelent meg a *Violinist's Notebook*,[24] melyben Szigeti saját hegedűtechnikai megoldásaival látja el az egyes hegedűdarabok részleteit. A könyv angol és német nyelven ismerteti Szigeti metodikáját, ujjazatait és artikulációit.[25] 1965-ben megjelent a *The Ten Beethoven Sonatas for Violin and Piano,*[26] melynek következtében 1959-ben tagja lett a mű kiadójának, az *American String Teachers Egyesületének*. A könyvek megjelenését 1965-ben előadássorozat követte az Egyesült Államokban, a Harvard és a Dartmouth Egyetemeken. 1969-ben jelent meg az utolsó műve, a *Szigeti on the Violin – A hegedűről*.[27] A hegedűsökről, a hegedülésről, versenytapasztalatairól, tanítási módszerekről elmélkedik benne, továbbá a hegedűsök hangversenyprogramjának alakulását kíséri végig a 19. századtól, valamint Bach és Debussy hegedűműveire tér ki egy-egy fejezetben.

Közreadásai a milanói Curci kiadónál jelentek meg – Beethoven és Brahms hegedűversenyei −, valamint a Peters, Carl Fischer − Johann Sebastian Bach és Tartini hegedűversenyeinek közreadásai −, és a Boosey and Hawkes londoni kiadóknál − Prokofjev D-dúr Hegedűversenye és f-moll hegedű-zongoraszonátája, no. 1, op. 80. (Közreadásainak és átiratainak teljes listáját lásd. a Függelékben). Szigeti József az Accademia di Santa Cecilia tagja volt Rómában.

Házastársa, Wanda Szigeti 1972-ben hunyt el. Abban az évben, rövidesen felesége halála után meglátogatta őt a Székely-házaspár svájci otthonában. Szigeti akkor már elmúlt 80 éves. Székely ezt írja:

---

[20] Dufour, *Tribute*. 43. Arnold Steinhardt: „Joseph Szigeti. Violin visionary." *Keynote*, 1982: 9.

[21] A Dufour, *Tribute* és a *Beszélő húrokban* kicsit eltér a díj megnevezése és időpontja. Szigeti 1968-ra teszi a Fesztiváldíj időpontját.

[22] Masuko Ushioda a Queen Elizabeth Versenyen 1. helyezést ért el 1963-ban, a Csajkovszkij Versenyen 2. díjat kapott 1966-ban.

[23] Dufour, *Tribute*. 26-31.

[24] Joseph Szigeti: *A Violinist's Notebook*. (London: Gerald Duckworth & Co Ltd, 1964).

[25] A *Violinist's Notebook* Leopold Auer: *Violin masterworks and their interpretation* (C. Fischer, New York, 1925; 1979 reprint Hyperion Press INC Westport, Connecticut), illetve Carl Flesch: *Die Kunst des Violinspiels von C F. I-II Band.* (Verlag Ries & Erler Berlin, 1929 C. Flesch Baden-Baden) művei mintájára készült.

[26] Szigeti József: *Beethoven hegedűművei. Tanácsok előadóknak és hallgatóknak.* Ormay Imre (ford.) (Budapest: Zeneműkiadó, 1968), Angolul: Joseph Szigeti: *The Ten Beethoven Sonatas for Violin and Piano. Suggestion on interpretation, Bowing and Fingering.* (Urbana. Illinos: American String Teachers Association, 1965). Németül: *Beethovens Violinwerke. Hinweise für Interpreten und Hörer*. (Atlantis Verlag, 1965).

[27] Szigeti József: *A hegedűről*, Angolul: *Szigeti on the Violin*, ford. Fodor Ákos. (Budapest: Zeneműkiadó, 1974).

10.18132/LFZE.2017.2

> A hegedűtokja még nyitva volt, a zongorán hevert, de már nem hiszem, hogy játszott volna rajta. Bár a lánya meglátogatta, úgy tűnt nekem, hogy egyébként nagyon egyedül volt. Mint sok idős ember, ő sem tudta megoldani ezt a problémát.[28]

Kevesebb, mint egy évvel később, 1973. február 19-én halt meg Szigeti József Luzernben.

[28] Kenneson, i.m. (18. lábjegyzet), 289. Saját fordítás.

10.18132/LFZE.2017.2

2 Szigeti József munkássága a kortárs zenéért.

Az előző fejezetben átfogóan szemléltettem Szigeti József pályájának fontosabb tevékenységeit. A következőkben speciálisan a modern zenével kapcsolatos munkáját mutatom be.

2.1 Koncertek és bemutatók

Szigeti nevéhez számos kortárs mű bemutatója fűződik (a koncertek körülményeiről a 3. fejezetben fogok részletesen írni). Ezek közül időrendi sorrendben a legfontosabbak Hamilton Harty és Ferruccio Busoni hegedűversenyeinek első előadása 1909-ben és 1912-ben, Georg Templton-Strong *Egy művész élete* című versenyművének bemutatója 1919-ben, Eugene Ysaÿe 1. szólószonátája 1923-ban, Szergej Prokofjev D-dúr Hegedűversenye és Ernest Bloch 1. hegedű-zongoraszonátája 1924-ben. Szigeti lépett először színpadra 1927-ben saját Bartók-átiratával, a *Magyar népdalok* című előadási darabbal, 1928-ban Casella Hegedűversenyével, 1929-ben Bartók Béla *1. Rapszódiájának* hegedű-zongora és hegedű-zenekari változatával, 1936-ban Benjamin Britten *Suite*-jével és 1938-ban Bloch Hegedűversenyével. 1939-ben, illetve 1940-ben Bartók *Kontrasztok* című triójának két- és háromtételes verziója került bemutatásra, 1943-ban Ernst Bacon darabjai, 1945-ben Henry Cowell hegedűre és zongorára komponált szonátája, 1948-ban David Diamond hegedű-zongoraszonátája, 1952-ben Frank Martin Hegedűversenye, 1955-ben Ralph Vaugan-Williams hegedűre és zongorára írt a-moll szonátája, 1958-ban pedig Alan Rawsthorne hegedű-zongoraszonátájának premierje tartozik Szigeti József érdemeihez.

Számtalan kompozíciót ugyan nem Szigeti mutatott be, de népszerűsítésükben fontos szerepet vállalt. Karol Szymanowski *Mítoszok* című hegedű-zongoradaradjának első tételét, a *La fontaine d'Arethuse-t*, Dohnányi Ernő no. 1-es d-moll Hegedűversenyét 1921-ben adta elő. Bloch *Baal Shem* szvitjét, Prokofjev *Öt melódiáját*, Debussy hegedű-zongoraszonátáját 1925-ben, Milhaud *Le Printemps* című művét 1926-ban, Székely Zoltán hegedű-zongora darabját, a *Román népi táncok* című Bartók-mű átiratát, valamint két szerző hegedű-zongoraszonátáját – Ravel G-dúr, Bartók no. 2 – a hegedűművész 1927-ben népszerűsítette. Szigeti továbbá fellépett 1939-ben Bartók *Két arckép* című zenekari darabjainak első tételével, az *Ideálissal*, 1945-ben Stravinsky *Duo Concertante* című hegedűre és zongorára írott művével, Stravinsky-Dushkin hegedű-zongoraátiratokkal, valamint 1949-ben Berg utolsó befejezett kompozíciójával, a Hegedűversennyel.

1956-ban hangversenyciklust adott Szigeti *11 szonáta a 20. századból* címmel, melyen Hindemith E-dúr, Bloch no. 1-es, Busoni no. 2-es, Vaughan-Williams a-moll, Bartók no. 2-es, Ives no. 4-es – *Children's Day at the Camp Meeting* –, Honegger no. 1-es, valamint Ravel és Debussy hegedűre és zongorára írt

10.18132/LFZE.2017.2

szonátáit, továbbá Prokofjev Szólószonátáját és Webern *Négy darab* hegedűre és zongorára írott művét adta elő. A koncerteken két zongoraművész működött közre, Carlo Busotti – Hindemith, Busoni, Ravel, Vaughan-Williams, Bloch szonátáinál − és Roy Bogas – Webern, Debussy, Honegger, Ives, Bartók műveinél.

2.2 Szigeti József számára komponált művek

A művek teljes felsorolása a Szigeti József számára komponált művek listáján található (lásd. Függelék), keletkezésüket a 3. fejezetben − Szigeti kapcsolata a kortárs zeneszerzőkkel − részletezem. Az összesen 26 mű között 5 versenymű, 3 hegedű-zongoraszonáta, 4 szólószonáta illetve szvit, 1 trió, valamint 13 hegedűre és zongorára írt előadási-darab található.

2.3 Pillantás a Szigeti-hagyatékra.

Szigeti József hagyatéka egy gyűjtemény, mely 986 kottából és 25 könyvből áll. Jelenleg a Régi Zeneakadémia épületének Zenetörténeti Kutatókönyvtárában található. A forrásanyag 1989-ig a Szigeti-család tulajdonában volt, majd a katalogizálást követően a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Központi Könyvtárába került, ahol hozzáférhetővé vált a tanárok és tanulók számára. A számozás alapján azonban hiányzik a hagyatékból körülbelül 20 darab kotta. A jelenlegi helyükön, a Kutatókönyvtárban immár védve vannak kölcsönözhetetlenségük miatt a dokumentumok.

Szigeti kottái meglepően jó állapotban vannak korukhoz képest, még a rendkívül sokat használt koncertpéldányok is. Ő maga szorgalmas gyűjtő volt, szinte minden esetben gyakorolta, majd koncerten előadta a beszerzett műveket. Ezt bizonyítják a bejegyzett ujjrendek, olykor kotta széli megjegyzések is. A hagyatékot tanulmányozva sokszor tapasztaltam, hogy egy darab gyakorlásakor eszébe juthatott egy másik mű hasonló részlete, ötletét pedig az adott kotta szélére lejegyezte. Például Bartók *2. Rapszódiájának* fedőlapján: „Moz Sym Esz [ujjrend, vonás], Berg I. 1. ujj tartani”, vagy Bartók *1. Rapszódiájának* fedőlapján: „Prok conc II. végén [ujjrend], Busoni conc II. skála vég ehelyett [ujjrend] IV.poz, Bach a-moll fuga [ujjrend]”. Nem ritka a koncertműsor, vagy lemezfelvétel sorrendje − Stravinsky *Pastorale*-jának kottáján: „lemez? Straw Past, Prok: Gav, Shost: Danse”

Szigeti alaposan megismerkedett a zeneszerzők életműveivel, számos kottát megszerzett a kompozíciók közül. Különösen jellemző ez a kortárs szerzőkre. Szigeti kortársai alatt azokat a zeneszerzőket értem, akiknek életművük jelentős része tehető a 20. századra. A közel ezer kotta majdnem fele modern műveiből áll. A hagyatékról jegyzeteket készítettem, majd stílus szerint osztályoztam őket (1. ábra). A barokk, klasszikus és romantikus stílusú kották mellett megtalálhatóak azok a művek is, melyeket Szigeti feltehetően fiatal korában vásárolt, esetenként ajándékba kapta őket – például nagybátyjától, akinek neve a borítón áll. Ebbe a csoportba tartoznak a

10.18132/LFZE.2017.2

szalondarabok, Szigeti mesterének, Hubay Jenőnek szerzeményei, valamint egyéb virtuóz művek Wieniawskitól, Ernsttől vagy Sarasatétól.

Kinőve a csodagyerek korszakából, Vincent d'Indy hatására Szigeti értékesebb művek felé fordította figyelmét, és Leclair, Bach, Schubert, Mozart, Beethoven, Haydn és Brahms műveivel kezdett el foglalkozni. Külön csoportba osztottam a barokk, a klasszikus és a romantikus repertoárt. Johann Sebastian Bach szólószonátái és partitái 13 kiadásban találhatóak meg Szigeti gyűjteményében – 70 darab kottával Bach a legtöbbet szereplő zeneszerző a hagyatékban. Figyelemreméltó Szigeti precízen vezetett koncert-naplója, mely Beethoven, Brahms és Busoni hegedűversenyeinek partitúráján található (lásd. Függelék). A Beethoven-koncertet 147-szer játszotta különböző zenekarokkal és karmesterekkel.

Külön csoportba osztottam az ujjgyakorlatokat, skálákat, hegedűiskolákat, melyek a hegedűtechnika csiszolását szolgálják. Szigeti idős korában feltűnő érdeklődést mutatott a különböző tanítási módszerek iránt.[1]

A legnagyobb csoportot egyértelműen a kortárs zenei darabok alkotják − a kották több mint 40%, körülbelül 400 darab. Ezek között megtalálhatóak a Szigetinek komponált, ajánlással ellátott kották (lásd. Függelék, Szigeti Józsefnek ajánlott művek listája), a szerző által elpostázott, vagy Szigetinek személyesen átadott művek, melyeken megtalálható a komponista kézírása Szigeti Józsefnek címezve − eredetileg más hegedűművészeknek ajánlott darabok. Továbbá olyan kották, amiket ajánlás, dedikáció vagy különösebb zeneszerzői kapcsolat nélkül szerzett meg Szigeti. Az alábbi diagramon szemléltetem a stílus szerinti felosztást (1. ábra).

1. ábra − Szigeti kottáinak stílus szerinti felosztása

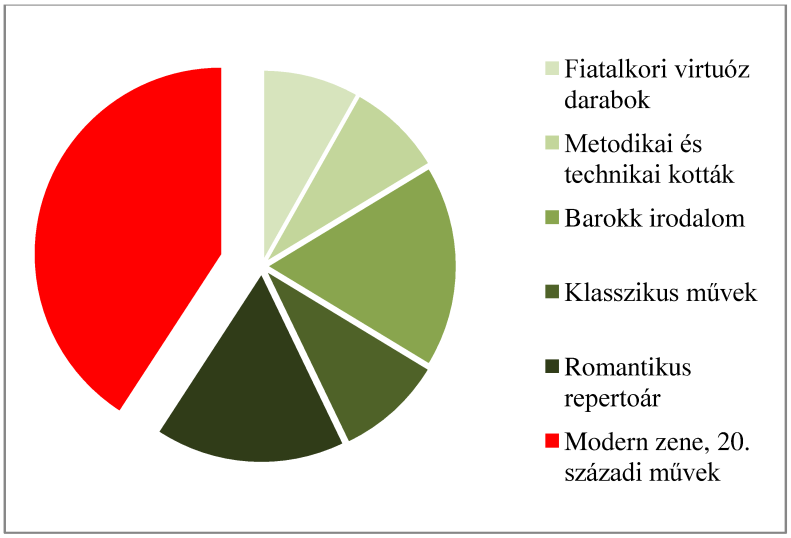

[1] *A hegedűről* című művében Erich és Elma Doflein sorozatát tartja Szigeti a legkorszerűbb hegedűiskolának. Szigeti József: *A hegedűről*, Angolul: *Szigeti on the Violin*, ford. Fodor Ákos. (Budapest: Zeneműkiadó, 1974).

10.18132/LFZE.2017.2

2.4 Szigeti lemezfelvételei a modern művekről. Lemezszerződések.

Szigeti lemezfelvételeinek jegyzéke a *Tribute to Szigeti* című könyvben olvasható,[2] mely az 1983-ban − Szigeti halálának 10. évfordulójára − megrendezett new yorki kiállítás anyagát tartalmazza. A Szigeti-diszkográfia is megtalálható a füzetben, melyet David Hall állított össze (a jegyzéket én magam is közlöm, a Függelékben, Szigeti József lemezfelvételei címszó alatt).

Szigeti első felvételeit a londoni His Master's Voice rögzítette 1910-ben, ezután pedig a Muspred nevű szovjet cég készítette lemezeit 1924-ben. 1926 és 1946 között a Columbia Records angliai vállalatánál, majd Szigeti amerikai emigrációját követve a cég Egyesült Államokban működő ágánál írt alá szerződést a hegedűművész 1937 és 1948 között. Ezzel párhuzamosan, 1942-ben a New Music Quarterly Recordings Szigeti előadásában rögzítette Charles Ives 4. szonátáját, majd a Mercury Recording Corporationnél jelentek meg felvételei 1952 és 1961 között. A Philips Recordings hollandiai stúdiójában vette fel Szigeti második alkalommal Bartók 2. szonátáját 1959-ben, a Vanguard Recordings Society pedig újra kiadta a Columbia lemezfelvételeit, a Mozart-, a Beethoven-szonáta, a Bach szólószonáta-sorozatot és a Bartók Bélával rögzített szonátaestet a Library of Congressben. Élő koncertfelvételeket megjelenített továbbá a Bruno Walter Society, a Rococo és a Columbia Records.

Szigeti József gyermekkorától érdeklődött a fonográf iránt. Egyik szállásadója megszállott rajongója volt a technikának, akinek fonográf viaszhengerére készítette első felvételeit az ifjú hegedűművész. A hanganyagok remekül fejlesztették önkritikáját a kezdetekben, majd évekkel később is, mikor egy adott mű különböző időben készített előadásai hasonlíthatta össze, így folyamatosan fejlesztve előadó-művészetét.

Szigeti elégedett volt azokkal a lemezeivel, amelyeken modern zeneszerzők új darabjait játssza. Lemezfelvételkor mindig arra törekedett, hogy előadása azt a benyomást keltse, mintha élő koncerten ülne a hallgató. „A lemezfelvétel csak reprodukció legyen és semmi több!"[3] A tökéletességre való túlzott figyelést „konzervzenének" nevezte.[4]

Az 1920-as és 30-as években Szigeti lemezkarrierje felfelé ívelt, és a *Listen*, a *The American Music Lover* és a *The Gramophon* című magazinokban jelentek meg írásai a felvételkészítésről és lemezvásárlásról.[5] Cikkeiben Szigeti arra buzdította a vásárlókat, hogy bízzanak a lemezgyártó cégekben, az előadóművészekben, és nyugodtan kísérleteznek, illetve ismerkedjenek az új művekkel, zeneszerzőkkel. A hegedűművésznek ebben az időben ugyanis sokszor kellett harcolnia a lemezcégekkel, hogy kortárs műveket rögzíthessen, mivel Prokofjev, Milhaud és

---

[2] Peggy Dufor: *Tribute to Szigeti,* (New York: Peggy Dufour, 1988).

[3] Szigeti József: *Beszélő húrok*. Angolul: *With Strings Attached.* Ford. Stella Adorján. (Budapest: Zeneműkiadó, 1965.) 120.

[4] I.m. 119.

[5] I.m. 117-125. A gramofon jelentőségéről. Ebben a fejezetben számol be Szigeti a lemezkészítések alatt szerzett tapasztalatairól.

10.18132/LFZE.2017.2

Bloch ismeretlen zeneszerzők voltak akkor még a lemezpiacon. A népszerű klasszikus és romantikus művek rendszerint elsőbbséget élveztek a modern zenével szemben, ám Szigetinek általában sikerült meggyőznie a lemezgyártó cég igazgatóját az ismeretlen művek sikerességét illetően. Lemezeit különben egyre többen vásárolták meg, éppen ezért a cégek bízni kezdtek javaslataiban.

Könyvében említést tesz egyik újságcikkéről,[6] melyet Thomas Mann, *A varázshegy* című regényének a gramofonról szóló fejezetéről írt. Ebben Szigeti kifejezi hódolatát az írónak, amiért Thomas Mann népszerűsítette a gramofont. Az író válaszul levélben megköszönte Szigetinek a dicsérő írást. Szigeti rendkívül büszkén elárulja a *Beszélő húrokban*, hogy a regényben Thomas Mann az ő lemezfelvételéről ír, melyen Rubinstein Esz-dúr *Románcát* játssza,[7] 1908-ban – ugyanis abban az időben csak Szigeti előadásában volt elérhető a hegedű-zongora átirat.

Saját munkásságát a következőképpen értékeli Szigeti: „Tudatában vagyok művészetünk múlandóságának […] tehát leginkább lemezeimet értékelem és a zeneszerzőkkel való kapcsolatomat."[8] Ha felvételeit megvizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy Szigeti az összes zenei stílusban maradandót alkotott. Ha speciálisan a kortárs művekről készült lemezeit figyeljük meg, láthatjuk, hogy a teljes Szigeti-diszkográfia 35%-a kizárólag kortárs művekről készített felvétel (lásd. Függelék, Szigeti József lemezfelvételei). Csaknem az összes általa bemutatott vagy népszerűsített modern művet igyekezett a stúdió segítségével megörökíteni. A legfontosabb modern-zenei felvételek összeválogatva az alábbi, 1. táblázatban olvashatóak.

[6] Sziget, *Bh.* I.h.
[7] Rubinstein-Wilhelmj: Esz-dúr Románc, op. 44, no. 1. Henry Bird zongoraművésszel.
[8] Gádor Ágnes és Szirányi Gábor (szerk.): *Nagy tanárok, híres tanítványok 125 éves a Zeneakadémia.* (Budapest, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2000) 292. o.

10.18132/LFZE.2017.2

1. táblázat- Szigeti József kortárszenei felvételei válogatás

Szerző	Mű címe	Közreműködők, felvétel időpontja	
Milhaud	*Le Printemps*	Kurt Ruhrseitz	1927
Bloch	*Nigun* a *Baal Shem* szvitből	Kurt Ruhrseitz	1928
Bartók-Szigeti	*Magyar népdalok*	Bartók Béla	1930
Szymanowski	*La fontain d'Arethuse* a *Mítoszok* című műből	Nikita Magalov	1933
Stravinsky-Dushkin	*Pastorale*	Nikita Magalov	1933
Prokofjev	D-dúr Hegedűverseny no. 1, op. 19	London Philharmonic Orchestra, Thomas Beecham	1935
Ravel-Leduc	*Pièce en forme d'habanera*	Nikita Magalov	1936
Bloch	a-moll Hegedűverseny	Paris Conservatoire Zenekara, Charles Munch	1939
Bartók	*1. rapszódia*	Bartók Béla	1940
Bartók	*Kontrasztok*	Bartók Béla, Benny Goodman	1940
Bartók	Szonáta hegedűre és zongorára, no. 2	Bartók Béla	1940
Ives	Szonáta hegedűre és zongorára, no. 4, *Children's Day at the Camp Meeting*	Földes Andor	1942
Debussy	Szonáta hegedűre és zongorára	Földes Andor	1943
Bartók	*1. Rapszódia* hegedűre és zenekarra	CBS szimfonikus Zenekar, Howard Barlow	1943
Stravinsky	*Duo concertante* hegedűre és zongorára	Igor Stravinsky	1945
Prokofjev	Szonáta hegedűre és zongorára, no. 2, op. 94b	Leonid Hambro	1946
Prokofjev	Szonáta hegedűre és zongorára, no. 1, op. 80	Joseph Levine	1950
Berg	Hegedűverseny	NBC Zenekar, Dimitri Mitropoulos	1953
Cowell	Szonáta hegedűre és zongorára, no. 1	Carlo Busotti	1954
Hindemith	Szonáta hegedűre és zongorára, no. 3, E-dúr	Carlo Busotti	1957
Ravel	Szonáta hegedűre és zongorára, no. 2	Carlo Busotti	1957
Honegger	Szonáta hegedűre és zongorára, no. 1	Roy Bogas	1959
Webern	*Négy darab* hegedűre és zongorára, op. 7	Roy Bogas	1959

2.5. Szigeti átiratai hegedűre

Az átiratok a 19. században hozzátartozott a virtuózok – vagy, ahogy a 20. században nevezzük őket, szólisták – munkásságához. Hegedűművészek közül Niccolo Paganini, Heinrich Wilhelm Ernst, Louis Spohr, Charles de Beriot, Henri Vieuxtemps, Henryk Wieniawski, Pablo de Sarasate, August Wilhelmj és Joachim József, mindannyian kihasználták a népszerű melódiák – főleg operaáriák és balettek közkedvelt táncai − nyújtotta sikert. Az átiratokat a közönség szerette, mert ismerte a dallamokat, érzelmesek vagy virtuózak voltak. A 20. századi hegedűművészek is folytatták ezt a hagyományt – Eugene Ysaÿe, Hubay Jenő, Charles Martin Loeffler,

10.18132/LFZE.2017.2

Tivadar Nachez, Sam Franko, Fritz Kreisler, Samuel Dushkin, Jasha Heifetz, Efrem Zimbalist, Szigeti József és sokan mások. Szigetit ellenben már nem kizárólag a bravúrosság motiválta, hanem hogy saját kortársait népszerűsítse az előadással.

Természetesen olykor maguk a zeneszerzők is készítettek átiratokat, vagy zenekari szviteket, hogy önmagukat reklámozzák, bár Szigeti azt írja, szerinte az átiratok készítői tisztában voltak azzal, hogy így az eredeti művek veszítenek értékükből:

> Gyakran hajlandók a szerzők arra, hogy átiratokat készítsenek, melyek – s ezzel tökéletesen tisztába voltak! – nem lehetnek egyenértékűek az eredetivel (ilyen César Franck szonátaátirata csellóra, Stravinsky „A katona története" szvit-átirata zongorára, hegedűre és klarinétra, vagy Alban Berg „Kammerkonzert"-je, ugyanerre az együttesre áthangszerelve).[9]

Szigeti József átiratainak teljes jegyzékét a Függelékben közlöm (Szigeti József átiratai és közreadásai), kortárs átiratairól pedig a 3. fejezetben (3.7.3. Szigeti József kortárs zeneművek nyomán készített átiratai) írok.

[9] Szigeti, *A hegedűről*. 195.

10.18132/LFZE.2017.2

3 Szigeti József és a kortárs zeneszerzők

3.1 Szigeti kapcsolata a szerzőkkel

A Szigeti Józseffel kapcsolatba hozható 20. századi zeneszerzőkről ebben a fejezetben írok. Összegyűjtöttem a rendelkezésemre álló információkat, melyek alapján csoportokba osztottam a komponistákat. A csoportosítás nem könnyű, mert a munkakapcsolatok mindegyike egyedi és különleges. Szigeti írja könyvében:[1] „ide térjünk vissza a zeneszerzőkkel való együttműködésre! Ezeket a találkozásokat korántsem tudnám közös nevezőre hozni, mert mindegyik egyedülálló volt!”

A fejezet elején részletesen írok Bartók Béláról, Szergej Prokofjevről, Igor Stravinsky-ról és Eugene Ysaÿe-ról (3.2.−3.5. fejezet). Az említett szerzők Szigetivel való közös munkájáról áll rendelkezésemre a legtöbb forrásanyag. Ezután további komponistákról írok, akikhez Szigetit barátság fűzte (3.6 Zeneszerző-barátok). A 3.7 fejezetben kortárs művekről írok, melyeknek szerzőivel nem volt kapcsolata Szigeti Józsefnek.

3.2 Szigeti művészetének hatása Bartók Béla kompozícióira

3.2.1 Bevezetés Bartók Béla és Szigeti József kapcsolatához

Szigeti József kortársai közül Bartók Bélával való kapcsolata a legjobban dokumentálható. Barátságuk csaknem két évtizeden át, egészen Bartók haláláig folyamatosan nyomon követhető. Szakmai kapcsolatukról levelezésük, közös koncertjeik, valamint a Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok* hegedű átirat, a Szigetinek dedikált *1. Rapszódia* és a *Kontrasztok* hegedű-klarinét-zongora trió megrendelése tanúskodik.

A magyarországi Bartók-kutatás számtalan tanulmánya állt rendelkezésemre, mikor a két művész kapcsolatát kutattam. Közös történetük adatait Somfai László gyűjtötte össze legrészletesebben.[2] Szigeti önéletrajzi művében, a *Beszélő húrokban*,[3] illetve visszaemlékezéseiben[4] írja le fiatalkori benyomásait a komponistáról. Fontos információkat olvastam továbbá Tallián Tibor,[5] ifj. Bartók Béla[6] és Ujfalussy József[7] műveiben. Az amerikai évek dokumentálása Tallián Tibor: *Bartók fogadtatása Amerikában* című munkája alapján történt.[8]

---

[1] Szigeti József: *Beszélő húrok*. Angolul: *With Strings Attached.* Ford. Stella Adorján. (Budapest: Zeneműkiadó, 1965.) 101.
[2] Somfai László: „Bartók and Szigeti”, *The New Hungarian Quarterly*, XXXIII/128. (Winter 1992): 157–163.
[3] Szigeti, *Bh.* 36.
[4] Bónis Ferenc (szerk.): *Így láttuk Bartókot.* (Budapest, Zeneműkiadó, 1981), 34.
[5] Tallián Tibor: *Bartók Béla. Szemtől szemben*. (Budapest, Gondolat Kiadó, 1981).
[6] Ifj. Bartók Béla: *Apám életének krónikája. Napról, napra…* (Budapest, Zeneműkiadó, 1981).
[7] Ujfalussy József: *Bartók Béla.* 3. javított kiadás. (Budapest, Gondolat, 1976).
[8] Tallián Tibor: *Bartók fogadtatása Amerikában*. *1940–1945*. (Budapest, Zeneműkiadó, 1988).

10.18132/LFZE.2017.2

Dolgozatom Bartók-fejezetének célja, hogy a rendelkezésemre álló dokumentumokat időrendbe szedjem és értelmezzem. Ezután elemzem a fent említett Bartók-kompozíciókat, melyben Szigeti jellegzetes hangszeres-megoldásaira fogok rávilágítani.

3.2.2 Bartók Béla–Szigeti József *Magyar népdalok* című hegedű-zongoraátirat keletkezése és Bartók hegedűre és zongorára írt *1. Rapszódiá*jának előzményei.

Bartók alakja már a tanulóéveitől kezdve jelen volt Szigeti pályáján. Szigeti zeneakadémián töltött évei alatt Bartók a fiatal anarchista-komponistákhoz tartozott, Kodályhoz hasonlóan. Szigeti tanára, Hubay Jenő ezzel szemben konzervatív volt, aki maga is meglepődött, mikor egy Bartók műveit bemutató koncert után fiatal tanítványa elismerően szólt a szerző munkájáról.[9] Az 1920-as évekig személyesen nem ismerték egymást. Ekkor már Szigeti elismert koncertező művész volt Londonban, Svájcban és Amerikában, Bartók pedig a nyugati zene egyik legjelentősebb újítójának számított zeneszerzőként.

Szigeti elhatározta – részben a kezébe került *Gyermekeknek* című zongorasorozat miatt, részben az 1926-os Bartók–Székely *Román népi táncok* hegedű–zongora változat hatására –, hogy átiratot készít a *Gyermekeknek* sorozat hét darabjából *Ungarische Volksweisen* címmel. A művet elküldte az Universal Editionnak, a kiadó pedig továbbította azt Bartóknak.[10] Nemsokára megtörténtek az első levélváltások Bartók és Szigeti között udvarias, de távolságtartó modorban. Szigeti arra kérte Bartókot, hogy egy közös szonátaest keretében mutassák be az átiratot.[11] Bartók ebbe rögtön beleegyezett, mert a művet „nagyon jól sikerült munkának” tartotta.[12] Levelében hangnemi változtatásokat, a kisebb tételek *attacca* összekötését javasolta, valamint pontosította budapesti szonátaestjük műsorát.[13] A koncertet a következő évadra, 1927. április 10-ére tűzték ki.[14]

A közös szonátaest és az azt megelőző barátságos hangulatú próbák során a két ember között kölcsönös rokonszenv és erős szakmai kapcsolat alakult ki. Olyan újfajta effektusokat mutattak egymásnak a hegedűn, melyek mindkettejük érdeklődését felkeltették.[15] Egy újságcikk szerint Bartók „élvezetes mosollyal ajkán, tágranyitott nevető szemekkel” hallgatta Szigeti játékát. Szigeti pedig „rajongva áll partnere előtt, hátát öntudatlanul hajtván meg előtte.”, „szünetben rajongva beszél róla”.[16] Közös fellépéseiket egy táblázatban gyűjtöttem össze (lásd. 2. táblázat - Szigeti József és Bartók Béla koncertjei). 16 alkalommal léptek közösen színpadra.[17]

---

[9] Bónis, i.h. (4. lábjegyzet).
[10] Somfai, „Bartók and Szigeti”.
[11] I.h.
[12] Demény János (szerk.): *Bartók Béla levelei.* (Budapest, Zeneműkiadó, 1976), 338.
[13] I.h.
[14] Somfai, „Bartók and Szigeti”.
[15] I.m.
[16] Feiks Jenő. Pesti Napló, 1927. április 12.
[17] Ezek a koncertek dokumentálhatóak.

10.18132/LFZE.2017.2

2. táblázat - Szigeti József és Bartók Béla koncertjei

Bartók Béla és Szigeti József koncertjei				
	dátum	helyszín	műsor	megjegyzés
	1910.	első közös koncert		
1	1927. április 10.	Budapest, Zeneművészeti Főiskola	Schubert A-dúr, Bach A-dúr, Mozart B-dúr, Beethoven G-dúr op.30. no.3 hegedű-zongoraszonátái	
2	1928. február 4.	Washington. Magyar Nagykövetség	Mozart: B-dúr, Bartók-Székely: *Román népi táncok*	
3	1928. február 5.	New York, Gallo Theatre	2. hegedű-zongoraszonáta, Schubert A, Bartók-Székely: *Román népi táncok,* Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok*	
4	1928. február 6.	New York, Bohemians Club	2. hegedű-zongoraszonáta, Bartók-Székely: *Román népi táncok*, Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok*	Bartók szerzői estje
5	1929. március 13.	Párizs, Konzervatórium	2. hegedű-zongora szonáta	a 2. szonáta párizsi bemutatója
6	1929. április 12.	Róma, Accademia di Santa Cecilia	2. hegedű-zongora szonáta, Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok*, Bartók-Székely: *Román népi táncok*, Beethoven G-dúr op. 30. nr.3	
	1930. január 5.	London	csak a Krónika[18] említi	Basilides Mária
7	1930. január 6.	London, Arts Theatre Club	*1. Rapszódia*, 2. szonáta, Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok*	Bartók szerzői estje, közrem.: Basilides Mária
	felvétel: 1930. január 7.	London	Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok*, Bartók-Székely: *Román népi táncok*	
8	1930. április 3.	Berlin, Beethoven-terem	2. hegedű-zongora szonáta, Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok*	
9	1932. február 4.	Oxford, Városháza	Mozart: B-dúr, 2. hegedű-zongora szonáta	
10	1935. október 20.	Budapest, Vigadó	Bach G, Schubert D-dúr szonatina, *Kreutzer-szonáta*, Ravel-szonáta	
11	*felvétel: 1940. április 13.*	Washington, Library of Congress	Kreutzer-szonáta, Debussy-szonáta, *1. Rapszódia*, 2. hegedű-zongora szonáta	
12	1940. április 21.	New York, Carnegie Hall	*1. Rapszódia*	Szigeti szólóestje
13	1940. április 24.	New York, Museum of Modern Art	*1. Rapszódia* - Bartók szerzői estje köm: N. Y. Ph.-Symph Quartet, Szánthó Enid, Paul Ulanowsky	
14	1940. május 1.	N. Y., Columbia Uni., Mcmillin Theatre	*1. Rapszódia*	
	felvétel: 1940. április 29-30.	New York	*1. rapszódia, Kontrasztok*	
15	1941. február 4.	Boston, Jordan Hall	Mozart A-dúr K. 526, Debussy: hegedű-zongoraszonáta, 1. rapszódia, Kontrasztok	Pásztory Ditta, Benny Goodman
16	1941. február 18.	Denver, Broadway Theatre	Mozart A-dúr-szonáta K. 526, Debussy-szonáta, *1. Rapszódia,* Bartók–Szigeti: *Magyar népdalok*	

[18] *Krónika*, 285.

10.18132/LFZE.2017.2

A következő évadban folytatták a közös koncertezést. Bartók 1928-as amerikai turnéjának három estjén lépett fel Szigeti (2. táblázat).[19] A műsor megegyezett a pesti koncert programjával, de kiegészült Bartók második hegedűre és zongorára írt Szonátájával. A próbákra Svájcban került sor, mikor a Bartók házaspár Ditta betegsége miatt Davosba utazott.[20] Augusztus 14-én és 22-én Bartók meglátogatta Szigetit davosi otthonában.[21] Rendelkezésemre áll egy kottaív (1. kottapélda), ami a *Beszélő húrok* szerint ekkor keletkezhetett. Bartókról írja Szigeti:[22]

> Ha előbb azt írtam, hogy minden hangszer lehetőségei foglalkoztatták, közös problémáinkra és beszélgetéseinkre gondoltam, amikor közvetlenül tapasztaltam, hogy mennyire érdekli a különböző hangszereken „kihozható" hatás, és mennyire örült, amikor 1927 nyarán néhány szokatlan hegedű-hatásokat, flazsolet-kombinációkat, pizzicato-hatásokat és hasonlókat jegyeztem le számára.

Az ívet, melyet elsőként Somfai László közölt,[23] a BBA őrzi. Szigeti elmondása alapján láthatjuk, hogy az új hangzások keresése mindkettejük számára különleges élményt nyújtott. Bartók Szigeti átiratában is különböző hegedűs-effektusokat hallott: virtuóz üveghangokat kettősfogásokban is, váltott oktávokat, kettős fogásokat, balkéz-pizzicatókat vonóhúzással egyidejűleg. Majd megkapta Szigeti bővített ötlettárát. (1. kottapélda). Az íven főleg pizzicato- és flageolet-effektusok találhatóak. Az átláthatóság kedvéért pirossal jelöltem az egymástól elkülöníthető ötleteket. 1-5-ig pizzicato-effektusokat jelöl, 6-9, illetve 12 és 13-ban az üveghangokat mutatja be, a 10. ötlet trilláról, a 11. pedig Bariolage-technikáról szól.

[19] Demény János: *Bartók Béla a zongoraművész.* (Budapest, Zeneműkiadó Budapest, 1968), 58.
[20] *Krónika*, 250.
[21] I.h.
[22] Szigeti, *Bh.* 208.
[23] Somfai, „Bartók and Szigeti".

10.18132/LFZE.2017.2

1. kottapélda − Szigeti József Bartók Bélának ajánlott hangszeres ötletei

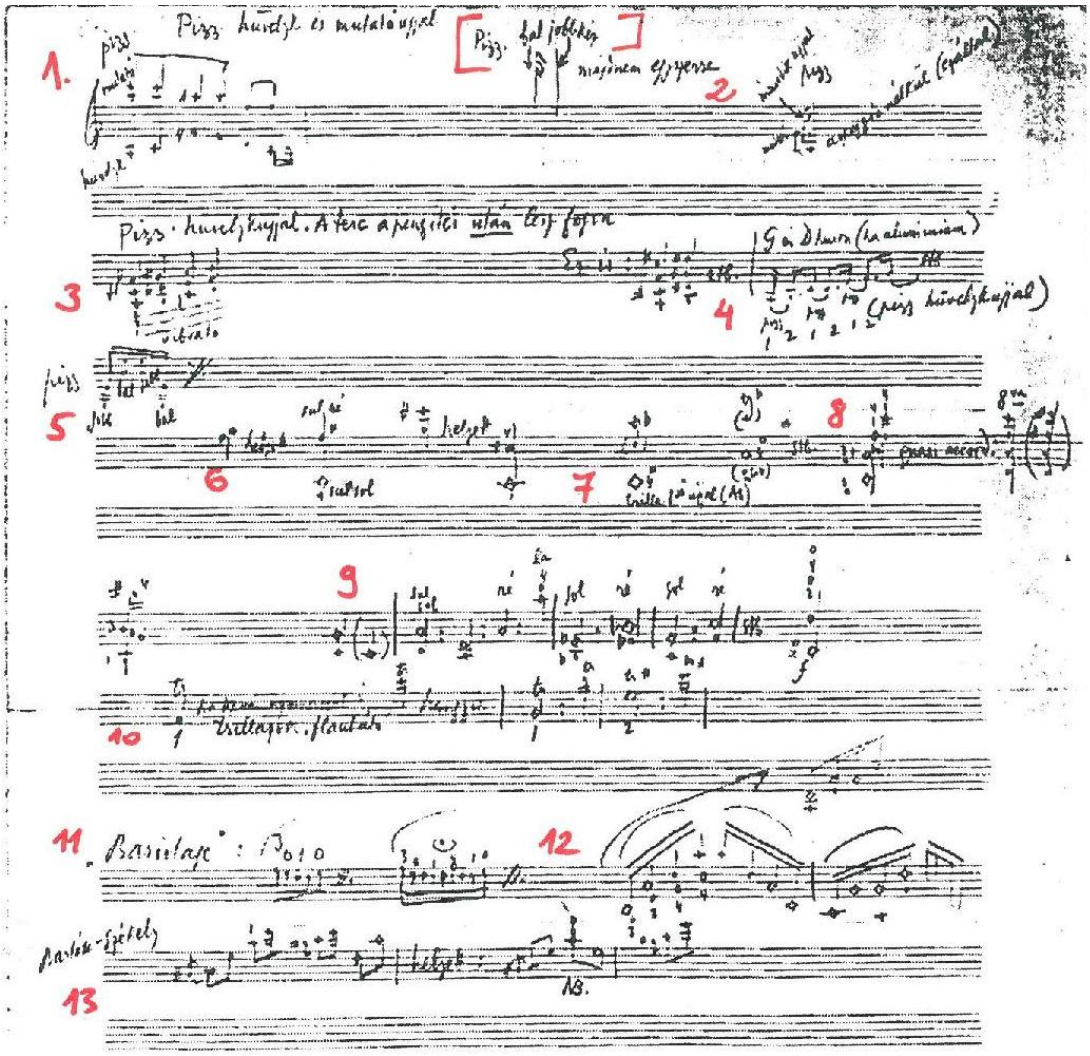

Ezek az effektusok csak részben jelentettek újdonságot Bartók számára. Bartók vonós hangszerre írt műveinek vizsgálata során világossá vált számomra, hogy a szerző az ív keletkezése előtt is jól ismerte a hegedű üveghang-rendszerét – ezt bizonyítják korai hegedűművei, valamint a *Fából faragott királyfi* hegedűszólamai. Bartók későbbi műveiben, – ha csak pár ütem erejéig is – megtalálhatóak ezek a nyilvánvalóan teljesen egyéni Szigeti-megoldások. Következő szerzői időszakában Bartók ugyanis számtalan új hangzást alkalmazott, különös tekintettel a 3. és 4. vonósnégyesre.[24] Feiks Jenő cikke azt írja, Stravinskytól ismert *col legno* effektust mutatott Szigetinek.[25] 1927. július 16-án Baden-Badenben Bartók előadta Zongoraszonátáját, majd ugyanazon a koncerten meghallgatta Alban Berg *Lyrische Suite*-jének bemutatóját.[26] A darab szintén sok ötletnek lehetett kiindulási alapja. Majd ezután Szigeti pizzicato-javaslatait tarthatta kezében. Bartók közvetlenül első

[24] Kroó György: *Bartók kalauz.* (Budapest, Zeneműkiadó Budapest, 1975), 156.
[25] Feiks, i.h. (16. lábjegyzet).
[26] Kárpáti János: *Bartók kamarazenéje*. (Budapest, Zeneműkiadó Budapest, 1976): 200.

10.18132/LFZE.2017.2

amerikai turnéja előtt – 1927 szeptemberében – írta a 3. vonósnégyest, a 4. kvartettet pedig alig egy évvel később, 1928. július és szeptember között.[27] A következő kottapéldákon szemléltetem az egyes vonós effektusokat, melyek Szigeti ötletein alapulnak. Jól láthatjuk, hogy csupán egy-egy ütem érintett, azonban fontosnak tartottam megemlítésüket.

Az 1. kottapéldaán látható 1. ötlet két hang együttes pengetését mutatja E és G húron egyszerre játszva. A hagyományos módon, egyetlen pengető ujjal ezt nem lehet megszólaltatni a húrkihagyás miatt. Szigeti javaslatára „bal és jobbkézzel" kell megszólaltatni „majdnem egyszerre" (lásd. az általam jelölt piros szögletes zárójelben). Bartók hegedűre írt Szólószonátája 2. tételének 65. ütemében (2. kottapélda) alkalmazza ezt az ötletet, és azt javasolja: „This pizzicato may be played either with both hands, the upper with the right, the lower with the left hand, or with two fingers of the right hand." Szigeti javaslatához hasonlóan jobb és bal kézzel, vagy jobbkéz két ujjával megszólaltatva.

2. kottapélda − Bartók: Szólószonáta, 2. tétel 65. ütem

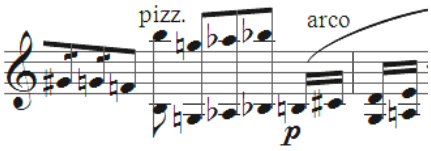

A 4. vonósnégyes 4. tételének (*Piccicato*) 61. és 62. ütemében az 1. hegedű, a 81. és 82. ütemben a 2. hegedű szólamának kell a húrkihagyásos pengetést alkalmaznia (3. kottapéldaés 4. kottapélda). A tételt végig pizzicato kell játszani. Római számmal jelölte Bartók az egyes húrokat.

3. kottapélda − Bartók: 4. vonósnégyes, 4. tétel 61-62. ütem (1. hegedű húrkihagyásos pizzicato)

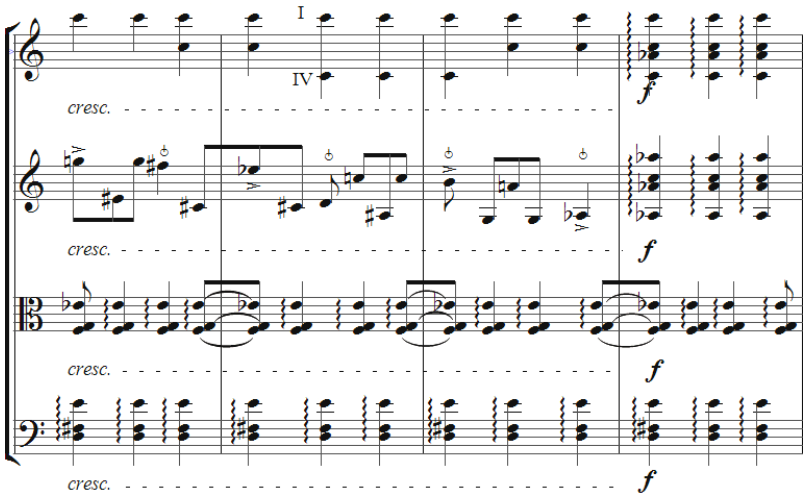

[27] Kroó, *Bartók-kalauz*, 139, 153.

10.18132/LFZE.2017.2

4. kottapélda − Bartók: 4. vonósnégyes, 4. tétel 81-82. ütem (2. hegedű húrkihagyásos pizzicato)

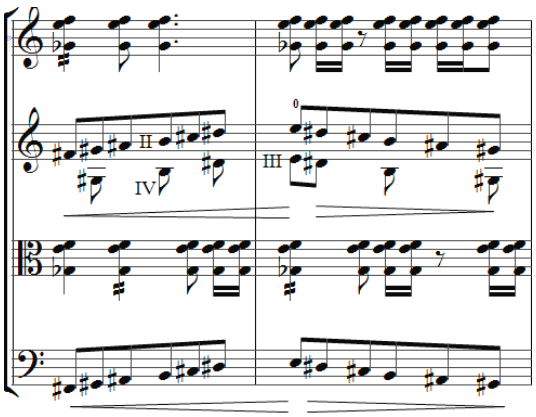

Egy másik Bartók által alkalmazott effektus szintén Szigeti ötletén alapszik, esetleg Berg *Lyrische Suite*-jének előadásáról ismerhette Bartók. Vonóhúzás közben egyidejűleg balkéz-pizzicatót használ Szigeti a *Hej tulipán, tulipán* kezdetű népdalfeldolgozás befejező ütemeiben (27. kottapélda, erről később írok), melyet Bartók a 3. vonósnégyesben (5. kottapélda), a *Kontrasztok Pihenőjében* (28. kottapélda, erről szintén később írok) és a Szólószonátában használt (6. kottapélda). Berg a 7. kottapéldaán látható módon alkalmazta az effektust.[28]

5. kottapélda − Bartók: 3. vonósnégyes Prima parte, 11. ziffer utáni 4. ütemtől 12. zifferig

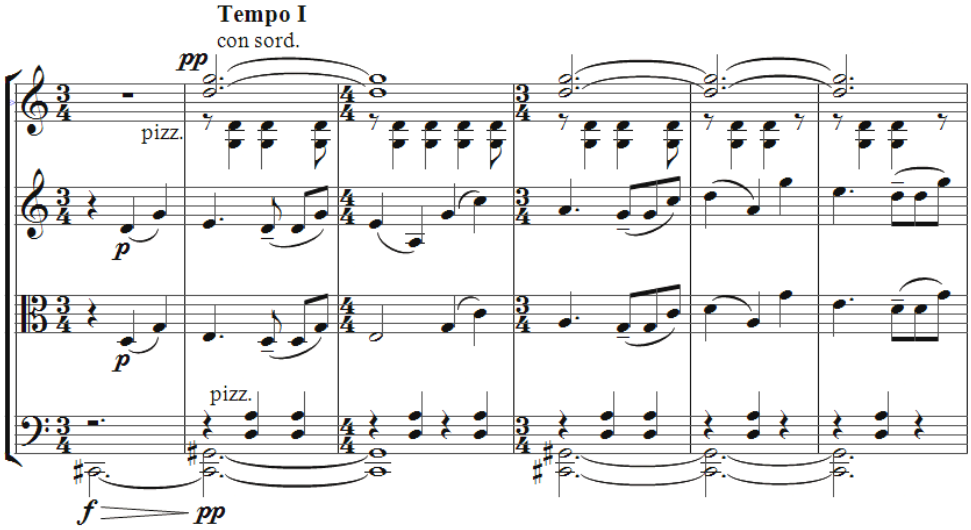

[28] Ez az ötlet nem Szigeti sajátja, ugyanis más szerzők is alkalmazták korábban. Dvořak h-moll csellóversenyének 2. tételében, és Kodály csellóra írt Szólószonátájának 3. tételében már korábban előfordult. Elképzelhető, hogy Bartók hallotta ezekben a művekben.

10.18132/LFZE.2017.2

6. kottapélda − Bartók: Szólószonáta 2. és 1. tétel, *Tempo di Ciaccona* 145-147. ütem; *Fuga* 104-105. ütem

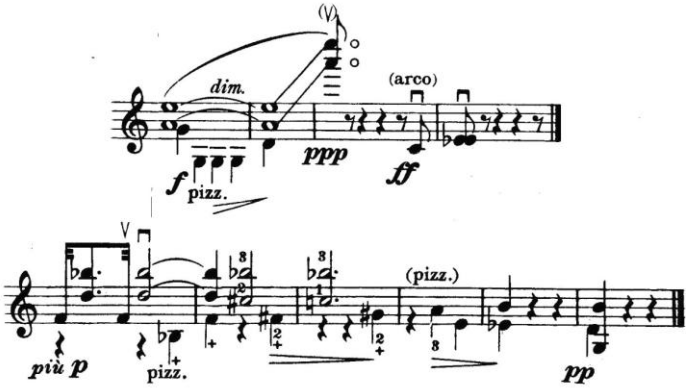

7. kottapélda – Berg: *Lírikus szvit*, 2. tétel 149-150. ütem

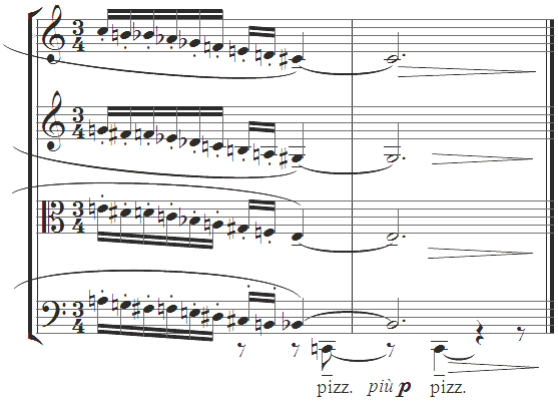

Az amerikai turné után – melynek hangversenyeit lásd a koncert-táblázatban – Bartók októberi levelében a következőket írja:

> Kedves Barátom!
>
> Engedd meg, hogy így szólítsalak - -. Már Amerikában is gondoltam arra, hogy ezt proponáljam, de abban a bolond hajszás országban még arra sem ér rá az ember, hogy nyugodtan beszélgethessen! […] okvetlenül kellene Veled beszélnem. […] T.i. arról van szó, hogy írtam számodra egy kisebb (kb. 12 perces) kompozíciót (népi táncok felhasználásával); erre vonatkozólag szeretnék egyetmást Veled megbeszélni. […] Szóval hívj föl telefonon, hogy megállapíthassuk a megbeszélés idejét.
>
> A viszontlátásig sokszor üdvözöl: Bartók[29]

A 12 perces kompozíció a Szigetinek ajánlott *1. Rapszódia.* A közvetlen tegező viszony és az új mű a közös koncertek és próbák eredménye. Szigeti immár csatlakozott Bartók hegedűs barátainak köréhez. Ezekről a hegedűs-kapcsolatokról számos Bartókról írt könyvben és tanulmányban olvashatunk – az irodalomról a bevezetésben már írtam. Bartók Hubay Jenővel, a zeneakadémia híres professzorával

[29] 1928. okt.-nov. Bp. *Blev*, 355.

10.18132/LFZE.2017.2

játszott együtt fiatal korában. Később a fiatal Geyer Stefivel kamarázott, akkor már a Zeneakadémia tanáraként. A lány iránti viszonzatlan szerelme eredménye a posztumusz hegedűverseny. A művet Geyer Stefi soha nem adta elő, csak halála után került bemutatásra. Nagyjából ezzel egy időben barátkozott össze az Arányi nővérekkel. Adilának az *Andante* című darabot ajánlotta 1902-ben, Jelly pedig a két expresszionista hegedűre és zongorára komponált Szonáta címzettje. Később, az 1920-as években Jelly és Bartók kamaraestjei jelentősen előrelendítették Bartók nyugati népszerűségét mind zongoristaként, mind pedig zeneszerzőként. Vecsey Ferenc, Waldbauer Imre, Székely Zoltán és Zathureczky Ede – 17 és 20 évesek – megismerkedésükkor sokkal fiatalabbak voltak a komponistánál. Bartók igazán közeli barátságot csak Szigetivel és Székely Zoltánnal alakított ki, bár életkorban csak Szigeti állt hozzá közel a hegedűsök közül – köztük nyolc, míg Székely és Bartók közt 22 év a korkülönbség. Ha végigtekintünk a hegedűdarabok ajánlásain, láthatjuk, milyen fontos volt Bartóknak e két barátság – Szigetinek dedikálta az *1. Rapszódiát*, Benny Goodman mellett ugyancsak neki szól a *Kontrasztok* ajánlása; Székelynek készült a *2. Rapszódia* és a Hegedűverseny. A többi hegedűt foglalkoztató kompozíció ajánlása a hegedűs hölgyeknek szól. Kivételt képez a Yehudi Menuhinnak írt Szólószonáta.

Az *1. Rapszódiával* körülbelül egyidejűleg komponálta Bartók a 2. hegedű-zongora rapszódiát, valamint ezeknek zenekari változatát, és az *1. Rapszódia* csellózongora verzióját.[30] A művek kéttételesek, lassú-gyors formájuk Liszt 19. századi rapszódia-műfaját idézik. Visszatekintve Bartók op. 1-es zongora-zenekari *Rapszódiá*jára, csaknem 25 év elteltével ismét a magyaros stílusú műfajhoz nyúlt vissza.[31] A még kiadatlan – főleg romániai, illetve magyar és rutén – paraszttáncok közül kívánt bemutatni néhányat közönségének. Valamennyi felhasznált dallamot cigány-, illetve paraszthegedűsök játsszák az eredeti fonográf-felvételeken, tehát hangszeres népi muzsikák feldolgozásairól van szó.[32] Ez nagymértékben meghatározza a zeneszerzői hangzásideált és a mű előadásmódját, amivel a fejezet későbbi szakaszában bővebben foglalkozom. A rapszódiákat a témák és azok variációinak sorozata alkotja. Az *1. Rapszódiában* 6, a másodikban 10 népi dallamot azonosított Somfai László.[33] A Bartók kései műveiben új formákban megjelenő verbunkos hangvétel jellemzi az *1. Rapszódia* első témáját.[34] Tóth Aladár már a bemutató után verbunkos hatást emlegetett. Azt írta, a mű „Kodály-feldolgozta

---

[30] *Blev*, 581.

[31] Szigeti felveti a kérdést, hogy az 1922. április 8-án Henri Prunières párizsi házában előadott Bartók 1. szonáta, – melyet Bartók és Arányi Jelly előadásában hallotta több francia zeneszerző, köztük Ravel is – miként hathatott Ravel Jellynek ajánlott *Tzigane* című koncertrapszódiájára. Szigeti azon elmélkedik továbbá, hogy a *Tzigane* hatással volt-e Bartók *1. rapszódiájára*, vagy inkább tiltakozás ellene. Szigeti, *Bh*. 209-210.

[32] Lampert Vera–Vikárius László (szerk.): *Népzene Bartók műveiben. A feldolgozott dallamok forrásjegyzéke.* (Budapest: Hagyományok Háza, Helikon Kiadó, Néprajzi Múzeum és a Zenetudományi Intézet közös kiadása, 2005), 131–140.

[33] Somfai László: „A 2. hegedűrapszódia rutén epizódja”. In: uő: *Tizennyolc Bartók-tanulmány.* (Budapest, Zeneműkiadó, 1981). 307–310.

[34] Kroó, *Bartók-kalauz*. 147.

10.18132/LFZE.2017.2

marosszéki és kászoni táncokra emlékeztet”.[35] Kroó György szerint a két könnyedebb hangvételű előadási darab úgy oldja fel a 3. és 4. vonósnégyes koncentrált szerkezetét, mint az 1923-ban írt *Táncszvit* a két hegedű-zongora szonátát.[36]

3.2.3 A Bartók–Szigeti *Magyar népdalok* és a Bartók *1. Rapszódia* kapcsolata. A felvételek összehasonlítása

Szigeti a következőt írja a *Beszélő húrokban:* „Naplójegyzeteim megerősítik azt a feltevésemet, hogy Bartók hangversenyezése nagy hatással volt alkotómunkájára.”[37] Ahogy már fentebb említettem, Bartók az *1. Rapszódiát* Szigetinek, a másodikat Székelynek írta. A két rapszódia eltérő karakterét a legtöbb tanulmány megemlíti.[38] Az idézet szerint jogos a feltételezés, miszerint a művek játéktechnikája Bartók azon benyomásait tükrözi, melyeket a két barátjával töltött próbák és koncertek ideje alatt szerzett. Akár előadóművészi portréként is tekinthetünk rájuk. Somfai László cikke szerint,[39] miután elkészültek a rapszódiák, Bartók Székelynek küldte el először a kéziratokat. Bár Székely nem tudta, hogy a struktúrájában bonyolultabb és modernebb *2. Rapszódiát* szánta neki a szerző, mégis a neki írt darabot választotta. Szigetinek ezzel szemben a máig népszerűbb rapszódiát komponálta Bartók.

Az *1. Rapszódia* vizsgálata előtt tehát át kell tekinteni Bartók és Szigeti közös repertoárját, mely megtekinthető a korábban említett táblázatban (2. táblázat - Szigeti József és Bartók Béla koncertjei) A könnyebb átláthatóság kedvéért felsorolom a koncertjeik műsorának gerincét alkotó műveket (3. táblázat − Szigeti József és Bartók Béla repertoárja 1928-ban).

3. táblázat − Szigeti József és Bartók Béla repertoárja 1928-ban

Bartók–Szigeti: *Magyar népdalok*
Bartók–Székely: *Román népi táncok*
Bartók: *2. szonáta* hegedűre és zongorára
Bach: A-dúr szonáta BWV 1015
Mozart: B-dúr szonáta K. 454
Schubert: A-dúr duó
Beethoven: G-dúr szonáta op.30. No.3.

[35] A magyar közönség 1929. március 20-án Kerpely Jenő és Bartók előadásában hallhatta először az *1. rapszódiát* cselló-változatban. Demény János: *Bartók Béla pályája delelőjén. Teremtő évek – Világhódító alkotások (1927–1940).* In: Szabolcsi Bence és Bartha Dénes (szerk.): *Zenetudományi Tanulmányok. X*. Bartók Béla Emlékére. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1962), 329.
[36] Kroó, *Bartók-kalauz*. 146.
[37] Szigeti, *Bh*. 209.
[38] Kroó, *Bartók-kalauz*. 150. Somfai, „Bartók and Szigeti”, Somfai, i.m. (33. lábjegyzet) illetve Bíró Viola: „Adalékok Bartók 2. hegedűrapszódiájának népzenei forrásaihoz”, *Magyar Zene,* L/2. (2012. május): 188–209.
[39] Somfai, „Bartók and Szigeti”.

10.18132/LFZE.2017.2

E fejezet témáját tekintve a legfontosabb műsorszám Szigeti átirata. A hegedűművész személyiségének jellemzőiről, játékának erősségeiről, gondolkodásmódjáról leginkább ezen a darabon keresztül kapunk képet.

Bartók Gyermekeknek című zongorasorozatából hét népdalt írt át Szigeti hegedűre és zongorára. A szerző javaslatára[40] a lassú tételekhez hozzákapcsolt egy-egy élénkebbet, így három részre tagolódik az átirat:[41]

4. táblázat − Bartók Béla–Szigeti József: *Magyar népdalok hegedűre és zongorára* (1926)

I. rész
Parlando (Fehér László lovat lopott)
Andante non molto (Nagyváradi kikötőbe)
Allegro vivace (Házasodik a tücsök)
II. rész
Andante sostenuto (Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok)
Allegro (Hej tulipán, tulipán)
III. rész
Andante (Megöltek egy legényt)
Poco vivace (Tíz litero bennem van)

Ebben a formában tulajdonképpen három kis rapszódiából áll a sorozat. Bartók tehát ismét a lassú-gyors tételpárt részesítette előnyben, ahogy azt a rapszódiáknál és több más művében is – posztumusz Hegedűverseny, *Két arckép, Két kép,* 2. hegedű–zongora szonáta, 3. vonósnégyes[42] – láthatjuk. A három kis rapszódiára tehát egy nagy rapszódia a válasz csakúgy, mint később a *Kontrasztok* eredeti formája esetében.[43]

Szigeti, hírnevének és befolyásosságának köszönhetően különösen sok felvételt hagyott az utókorra. A Bartók–Szigeti repertoárban szereplő művek közül a Bach-szonáta kivételével mindegyik darabot rögzítette. A Bartók-műveket magával a szerzővel, míg a többi szonátát Széll György, Myra Hess és Claudio Arrau kamarapartnereként rögzítette. A felvételeknek köszönhetően, valamint interjúk, dokumentumok és újságcikkek alapján képet kaphatunk arról, miként hatott egymásra a két művész emberileg és szakmailag.[44]

A 20. századi nagy hegedűművészek – Kreisler, Oistrakh, Menuhin, Heifetz – felvételeit hallgatva rögtön, első hallásra megállapíthatjuk, ki az előadójuk. Általában

[40] *Blev*, i.m. 338.

[41] Időtartam Bartók felvétele alapján 7 perc, 27 másodperc. Szerzői hangfelvétel Szigeti Józseffel. (London: Columbia, 1930. január 7, HCD 12328/6).
Bartók Archívum honlapjáról: http://www.zti.hu/bartok/ba_hu_06_m.htm?0112 (utolsó megtekintés: 2013.03.06.

[42] Kroó a 3. vonósnégyest is a lassú-gyors formához sorolja. A Recapitulazione della I. parte visszatérés ehhez képest bővülés. A visszatérő lassú téma az *1. Rapszódia* és a 2. hegedű-zongoraszonáta esetében is jelen van. Kroó, *Bartók-kalauz*. 149.

[43] A formáról az 3.3.4. *Kontrasztok* című fejezetben írok részletesen.

[44] Feiks, i.h. (16. lábjegyzet), valamint *Blev*, 215.

10.18132/LFZE.2017.2

jól megfogalmazható, hogy pontosan miről ismerjük fel őket, mi jellemzi játékukat. Szigeti jellegzetes hangtónusa, gesztusai, játékának dinamikája és technikai megoldásai alapján biztosan meg tudjuk állapítani, ő játszik. A hangélmény olyan erős, olyan mértékben áthatja a játékot, hogy egy idő után rögzül emlékezetünkben. Bizonyos, hogy Bartók pontosan emlékezett két teljesen különböző előadói alkatú hegedűsbarátja játékstílusára.

A *Fehér László lovat lopott*, valamint a *Csillagok, csillagok* kezdetű lassú népdalokat hallgatva könnyen eszébe juthatott Bartóknak az *Árvátfalvi kesergő*,[45] amely az *1. Rapszódia* első tételének – az ABA szonátaelvű forma[46] második, azaz B – témája (8. kottapélda-10. kottapélda). A Szigeti hegedülésére jellemző *portatós* vonó-artikuláció, és az egyes hangok külön képzése jellegzetes magyar siratóra emlékeztet (1. hangzó példa).[47]

8. kottapélda – Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok. Fehér László lovat lopott*

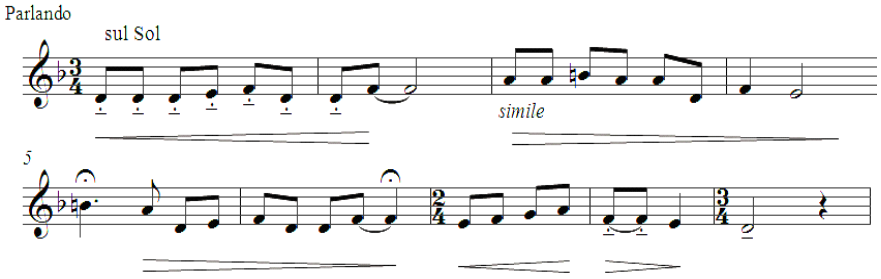

9. kottapélda – Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok. Csillagok, csillagok szépen ragyogjatok*

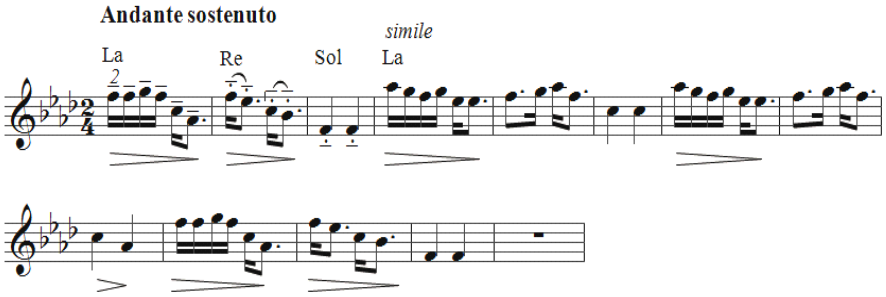

[45] A rapszódiák egyetlen magyar témája. Bartók Vikár Béla 1900-as gyűjtéséből ültette át a dallamot a rapszódiába. Somfai, i.h. (33. lábjegyzet).
[46] Tallián, *Bartók*. 190.
[47] A hangzó példa a Bartók-Szigeti átirat 1930-as Columbiánál rögzített felvételének részlete. A lemez egyik oldalán Bartók-Székely: *Román népi táncok*, a másik felén – hogy beleférjen az akkor rögzíthető időbe – a rövidített Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok* szerepel. A harmadik rész lassúja a *Megöltek egy legényt* című népdalt hagyták ki a felvételről. Az *Árvátfalvi kesergő* az *1. rapszódia* az 1940-es, szintén Columbiánál készített stúdiófelvételből származik. Ez nem azonos a washingtoni Library of Congressben tartott szonátaest felvételével. Mindkét lemezen Bartókkal játszik Szigeti.

10.18132/LFZE.2017.2

10. kottapélda – Bartók: *1. Rapszódia, Lassú – Árvátfalvi kesergő*

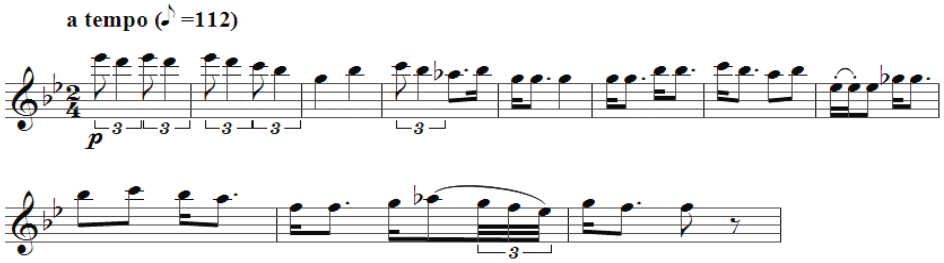

A *Lassú* első, verbunkosra emlékeztető, az előzőkhöz képest feszesebb témáját, és a Szigeti-átirat dallamát, a *Nagyváradi kikötőben* kezdetű népdalt éles- és nyújtott-ritmusok jellemzik. Szigeti hegedülésén nemcsak a magyar előadásmódra oly jellemző súlyos kezdőhangok hallatszanak. A népi hegedűsökhöz hasonlóan, a súlyos hangokat nem pontosan az elején, hanem kicsit később húzza rá, azaz súlyozza (lásd piros jelölés a 11. kottapélda és 12. kottapéldaán). Figyelembe véve Szigeti máramarosi származását, nem tarthatjuk kizártnak, hogy találkozott ilyenfajta játékmóddal. A dallam ugyanis a máramarosi gyűjtésből származik.[48] A következő hangzó példa (2. hangzó példa) első és második részét Szigeti játssza, mely a súlyozás finom arányait tekintve hasonlít a harmadik hangzó példához, a Bartók által gyűjtött főtéma eredeti, 1914-es fonográf felvételéhez.[49] Figyelemre méltó a pirossal jelölt részeknél a hangképzés hasonlósága. Szigeti e játékformája helyettesíti az erőteljesebb súlyokat.

11. kottapélda − Bartók−Szigeti: *Magyar népdalok*, *Nagyváradi kikötőben*

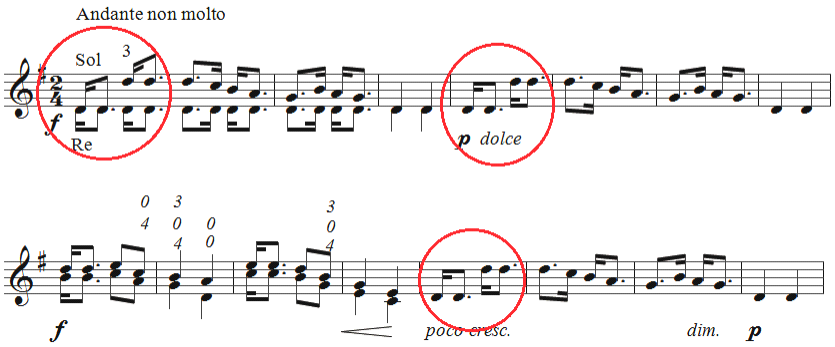

[48] Lampert–Vikárius, i.m. (32. lábjegyzet), 131.
[49] Az előadó egy rendkívül jó hegedűs, fiatal román cigány, Ion Popovici. I.h.

10.18132/LFZE.2017.2

12. kottapélda – Bartók: *1. Rapszódia, Lassú*

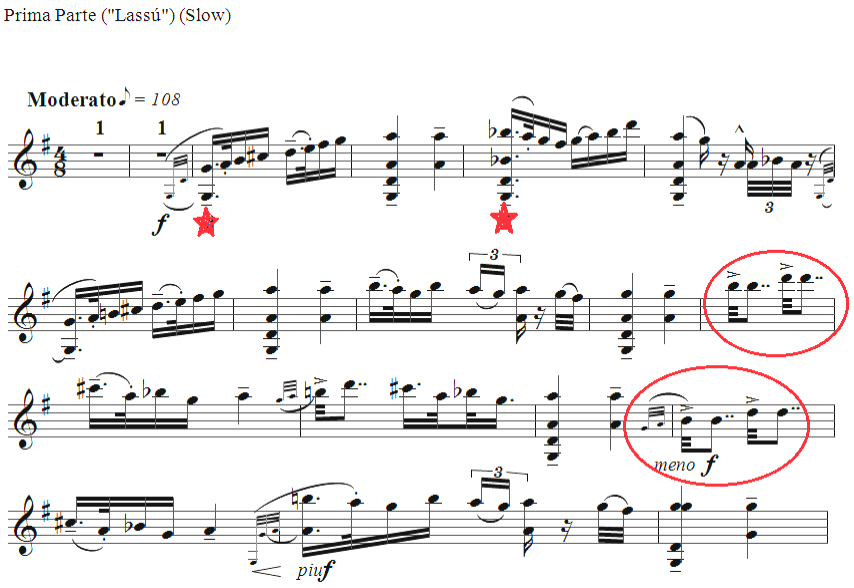

A *Friss* variációs elven szerkesztett négy tánca különösen bravúros, virtuóz tétel. Ha végigtekintünk a Bartók-Szigeti repertoáron (2. táblázat - Szigeti József és Bartók Béla koncertjei) láthatjuk, hogy Szigetinek volt alkalma megmutatnia briliáns hegedűtudását, különös tekintettel a Beethoven-szonátára és Bartók 2. szonátájára. Még a Székelynek ajánlott *2. Rapszódia* variációi inkább díszítéseiben gazdagok, a dallam bonyolultabbá, eksztatikussá válik annak fejlesztése során, addig az *1. Rapszódia* végig megtartja tiszta dallamvázát, inkább akrobatikus technikai bravúrokkal színez. Ilyen módon, az egyes témák variációi őrzik leginkább Szigeti játékstílusát. A műben gyakori a tercekkel, oktávokkal, üveghangokkal és G húros magas fekvésekkel teli játékmód. A Szigeti-átiratok esetében Bartók találkozott a népdalfeldolgozásokban is gyakran előforduló duplafogás technikával.[50] Az átiratban megtalálható duplafogás-variációkat lásd a 13. kottapéldaés 14. kottapéldaán.

13. kottapélda – Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok; Csillagok, csillagok* 14-től 19. ü.

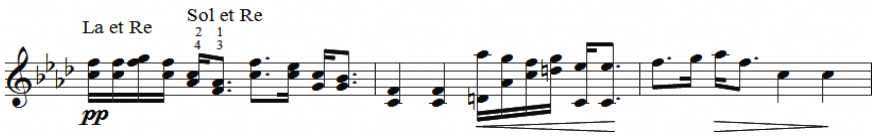

[50] Lásd még Szigeti Szkrjabin Tercetűdjének technikailag rendkívül nehéz átiratát. Scriabin-Szigeti: Etude in thirds. Op. 8, No. 10. Wen, Eric (szerk.): *The Joseph Szigeti Collection. Transcriptions and Arrengements for Violin and Piano.* (New York: Carl Fischer, 2000).

10.18132/LFZE.2017.2

14. kottapélda – Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok; Házasodik a tücsök* 53-tól 56. ütem.

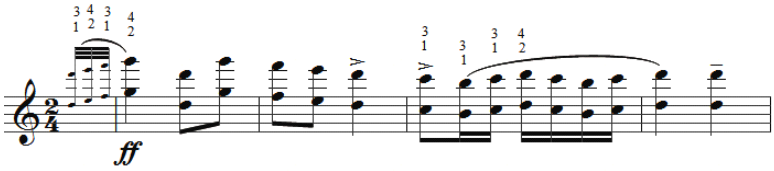

15. kottapélda – Bartók: *1. Rapszódia; Friss* 13-tól 14. ütem.

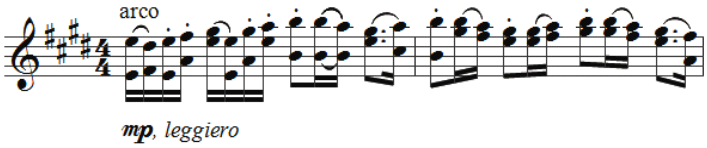

Bár a duplafogás elég gyakori a hegedűirodalomban, a dupla üveghang ritkaságnak számít[51] (16. kottapélda).

16. kottapélda – Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok; Fehér László lovat lopott 17-től 26. ü.*

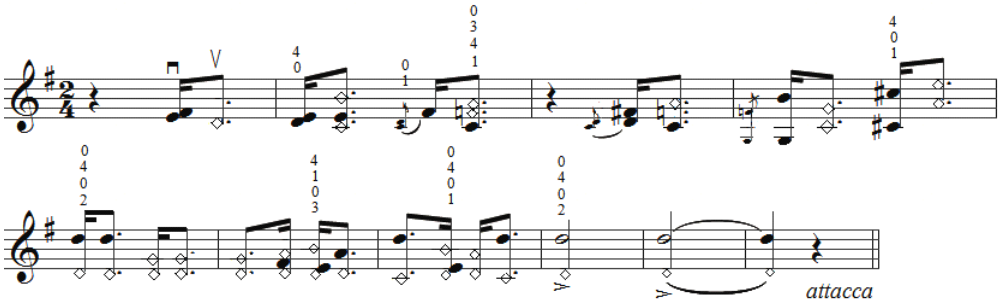

Az üveghangos variációkat az *1. Rapszódia Friss* tételében a 17. kottapélda-19. kottapéldaán ábrázolom.

[51] Szigeti különleges technikai tudását bizonyítja az is, hogy Paganini *9. caprice*-ának visszatérő témáját dupla-üveghangokkal játszotta felvételen is.

10.18132/LFZE.2017.2

17. kottapélda – Bartók: *1. Rapszódia; Friss* 39-től 41. ütem.

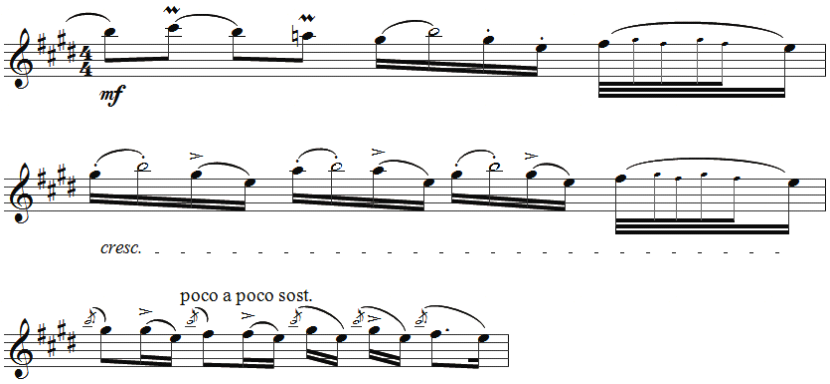

18. kottapélda – Bartók: *1. Rapszódia; Friss* 45-től 46. ütem.

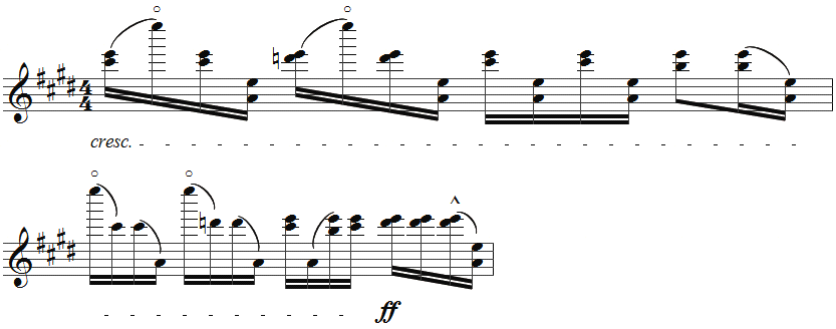

19. kottapélda – Bartók: *1. Rapszódia;* Friss 63-tól 70. ütem.

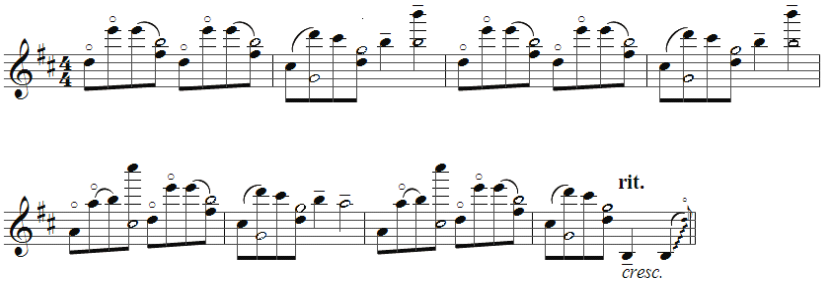

Az üveghang-játékot bemutató hangzó példán ismét három rövid részlet hallható (5. hangzó példa). A Bartók–Szigeti átirat, *Házasodik a tücsök* népdal utolsó ütemei után a Bartók–Székely *Román népi táncok* híres furulyadallamát idézem. Végül az *1. Rapszódia* üveghang-részlete (19. kottapélda) hallható.

Érdekességnek tartom mindkét tételben Kodály *Háry János*ának Intermezzo idézetét.[52] Az 1926-ban keletkezett *Háry János* nemcsak Bartók fantáziáját

[52] Kroó, *Bartók-kalauz*. 148.

10.18132/LFZE.2017.2

lobbantotta fel. Szigeti 1951-es Kodály-átiratának[53] felvételén a gesztus ugyanaz, mint a *rapszódiá*ban (20. **kottapélda** és 21. kottapélda, 3. hangzó példa).

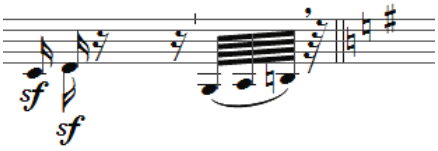

20. kottapélda – Bartók: 1. Rapszódia, Lassú – 75. ütem.

21. kottapélda – Kodály–Szigeti: Intermezzo a *Háry János*ból

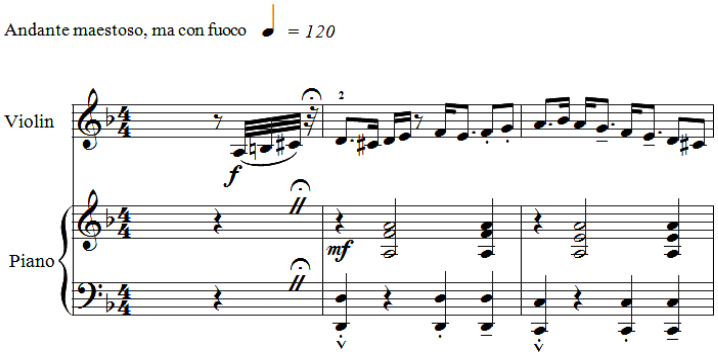

A cimbalom jelenléte a zenekari hangszerelésben szintén párhuzamot mutat a két mű között (4. hangzó példa).

A hegedű-zongora verzió bemutatóján Szigeti Adolphe Hallis zongoraművésszel játszott 1929. október 22-én Berlinben. A zenekari premieren Hermann Scherchen vezényelt Königsbergben, november 1-én. Budapesten a Filharmóniai Társaság zenekara játszott 1929. november 22-én Fleischer Antal vezetésével.[54] Majdnem egy évig nem vitte pódiumra Szigeti a rapszódiáját. Székely Zoltán a *2. Rapszódiát* pár hónapon belül, már 1928. november 19-én műsorra tűzte. A késlekedés oka az volt, hogy Szigeti új befejezést kért Bartóktól. Ahogy megkapta az új verziót, így írt Bartóknak:

> Az uj bevégzés nagyon tetszik és csak azt fogom játszani (zenekarral vagy zongorával); formailag és a „belső tempó" szempontjából ez egy nagyon szerencsés megoldás! (Most Kb. 8 percig tart a darab csak).[55]

Szigeti ígéretéhez híven élete végéig a második verzióval adta elő a művet. Csak az *1. Rapszódiá*val lépett fel. Székely mindkettőt repertoáron tartotta, rögzítette is őket, Az *1. Rapszódiá*t ellenben az első befejezéssel játszotta.[56]

---

[53] Kodály–Szigeti: *Intermezzo, from Háry János for violin and piano.* (London: Hawkes & Son, 1951).
[54] Kroó, *Bartók-kalauz*.145.
[55] Szigeti József levele. 1929. július 18. Kiadatlan. BBA.
[56] Manapság a hegedűsök ízlés szerint választanak a két befejezés közül, bár a második befejezés népszerűbb.

10.18132/LFZE.2017.2

3.2.4 *Kontrasztok* hegedűre, klarinétra és zongorára

A *Rapszódia* bemutatói és a *Kontrasztok* felvétele között eltelt időszak alatt Szigeti és Bartók rendszeresen adott közös szonátaestet (2. táblázat). Szigeti a 30-as években rendkívül sokat utazott. Koncertezett Ausztráliában, Dél-Amerikában, a Távol-Keleten, a Szovjetunióban, Európában és az Egyesült Államokban is. A háború idején viszont az Egyesült Államokra korlátozódott fellépéseinek helyszíne, akárcsak a többi előadónak, közöttük Bartóknak is. A zeneszerző művei ezen felül Magyarországon állandó támadásoknak és kritikáknak voltak kitéve. Folyamatosan vitában állt az immár nácibarát kiadójával, az Universallal. Az Anschluss után szerződést bontott a céggel, így a Boosey & Hawkes lett Bartók új kiadója. . Mivel művei tartózkodó vagy ellenséges fogadtatása miatt megharagudott a magyar közönségre, elhatározta, hogy Budapesten nem játssza saját műveit, ami mellett 1936-ig töretlenül ki is tartott. Ez lett az oka annak, hogy a Bartók Szonáta helyett új művet vettek fel repertoárjukra az 1935-ös Vigadó-beli koncertjük műsorszámaként, Ravel G-dúr hegedű-zongoraszonátáját.

A növekvő politikai problémák hatására Szigeti – rendkívül leleményesen – új művet rendelt Bartóktól, mely a híres amerikai jazz-klarinétos – a „swing-király" –, Benny Goodman anyagi támogatásával történt meg.[57] Ez a mű mind anyagi, mind szakmai szempontból segítségére vált Bartóknak és Szigetinek is egyaránt. A *Kontrasztok* csaknem tíz évvel a rapszódiák bemutatója után íródott. A következő levélrészletet Szigeti 1938-ban írta Bartóknak: [58]

> Kedves Barátom,
>
> ami akkor a Pagani vendéglőben olyan légből kapott dolognak tűnt fel, közben konkretizálódott és pedig azáltal hogy Benny Goodman (az annak idején említett világhírű jazz-klarinétos „bálvány") néhány napi európai „joy-side"-je alatt eljött hozzám a Rivierára! Ezt az alkalmat felhasználtam és lekötöttem vele az emlitett „megrendelést" oly feltételek mellett amelyekbe ő örömmel ment be és amelyek a Te által akkor említett összegnek (egyszáz dollárnak) a háromszorosát teszik ki! (T.i. okos feleségem, akit az ügyben konzultáltam, keveselte a 100 dollárt és azt mondta: hadd fizessen csak Benny háromszázat, és amint látom neki volt igaza! Tehát kérlek irj Benny Goodman-nak [cím] ajánlott levelet amelyben nyugtázod hogy kb. 6-7 percnyi klarinét-hegedű duót zongorakisérettel bizonyos időn belül meg fogsz irni, […]. Ha lehetséges nagyon jó volna ha ez a kompozíció két önálló (és esetleg külön játszható) részből állna (mint az I. hegedűrapszódia) és persze azon keménykedünk hogy lesz benne egy briliáns klarinét és hegedűkadencia is! […] Mindenesetre mondhatom hogy amit klarinét egyáltalán tud fizikailag teljesíteni azt Benny kihozza a hangszerből, még pedig gyönyörűen (az „Eulenspiegel" magas hangnál sokkal magasabb régiókban!) De különben a lemezek majd tájékoztatni fognak némileg az ő hangjáról és virtuozitásáról. […]
>
> régi szeretettel üdvözöllek: Jóska

[57] Benny Goodmannel és zenekarával Szigeti 1939. január 24-én fellépett az amerikai rádióban a *Stompin' at the Savoy* című slágerrel. (13. hangpélda).
[58] Szigeti levél 1938. augusztus 11. Kiadatlan, BBA.

10.18132/LFZE.2017.2

A *Kontrasztok* kompozíciós munkája 1938 szeptemberére datálható.[59] Mellette Bartók párhuzamosan dolgozott a Székely Zoltánnak ajánlott Hegedűversenyen.[60] A szerző Müller-Widmann asszonynak írt levelében tájékoztatja őt a *Kontrasztok* és a Hegedűverseny befejezéséről. Ebben a levélben a *Kontrasztokat* három tételes műként említi.[61] A megrendelt két tétel, *Verbunkos* és *Sebes* komponálása közben kiegészítette a művet egy középső, *Pihenő* tétellel.[62] Az 1939. január 9-i, New York-i bemutatón még a kéttételes verziót hallhatta a közönség. A mű eredeti címe *Rapszódia* volt. Bartóknak nem tetszett ez az elnevezés, ezért a *Két tánc* címet javasolta, mely alcímként szerepelt a koncertplakáton. Benny Goodman kérésére ugyanis a műnek „rá kellett volna férnie egy akkori gyorsforgású lemezre”[63] A kéttételes verzió bemutatóján Petri Endre játszotta a zongoraszólamot. A premiernek óriási visszhangja volt az amerikai sajtóban – főleg Goodman miatt. Szigeti írja levelében Bartóknak, hogy a *Sebes*t meg kellett ismételni.[64] Bartók csak a bemutató után küldte el a *Pihenő* tételt megrendelőinek a következő üzenettel:

> Az előadók többnyire kevesebbet szállítanak, mint amennyit elvárnak tőlük. De vannak kivételek is, bár tudom, aligha örülnek a szállító nagyvonalúságának, ha az egy kétéves babának rendelt ruha helyett felnőttnek való öltönyt szállít.[65]

Szigeti Bartók „tévedhetetlen forma- és egyensúlyérzékéről” beszél, mikor az „annyira szükséges notturno”-val egészíti ki a művet.[66] Kárpáti írja, „… a kompozícióban szinte küzd egymással a kettős és hármas szerkezeti elv…”, „a kétrészes forma, népi gyökerei miatt alacsonyabb rendű, mint a klasszikus hagyományban gyökerező háromrészes szerkezet.”[67]

A háromtételes darabhoz már sem a *Két tánc*, sem a *Rapszódia* cím nem illett, ugyanis az *1. Rapszódiával* ellentétben, nem eredeti népi dallamokat dolgozott fel, hanem saját témáira komponált a zeneszerző. Bartók javasolta még a *Szvit* elnevezést, végül a végleges cím *Kontrasztok* lett. 1940 áprilisában ezzel a címmel rögzítették a kamaraművet – a szerző, Goodman és Szigeti előadásában.[68] Szigeti József felvetette a zenekari verzió ötletét is,[69] melyben a hegedű-klarinét duót zenekar kísérte volna a zongoraszólam helyett. Ez a felvetés bizonyítja a *Kontrasztok* zongoraszólamának szerényebb szerepét a hegedű és a klarinét szólamhoz képest.[70]

---

[59] Kárpáti, *Bartók kamarazenéje*. 327.
[60] A Hegedűverseny megrendelésének előzményeként Bartók 1937-ben sokat dolgozott együtt Székely Zoltánnal. Ifj. Bartók, i.m. (6. lábjegyzet). 376–388.
[61] 1938. október 9-én írt levél Müller-Widmann asszonynak. *Blev*, 604; illetve Kárpáti, *Bartók kamarazenéje.* 327.
[62] Ujfalussy József: „Bartók Béla: Kontrasztok hegedűre, klarinétra és zongorára”. In: Kroó György (szerk.*): A hét zeneműve. 1974/3.* (Budapest, Zeneműkiadó Budapest, 1974). 149–154. 149.
[63] Szigeti, *Bh*. 104. Ujfalussy, *Bartók* 436.
[64] Szigeti levél. 1939. február 8. Kiadatlan. BBA.
[65] Kárpáti, *Bartók kamarazenéje*. 327.
[66] Ujfalussy, *Bartók*. 437; valamint Kroó, *Bartók-kalauz*. 207-208.
[67] Kárpáti, *Bartók kamarazenéje*. 328.
[68] A felvétel a Columbia hanglemezstúdiójában készült 1938-ban. Kroó, *Bartók-kalauz*, 205, illetve Peggy Dufour (szerk.): *Tribute to Szigeti*. (New York: Peggy Dufour, 1986).
[69] Ujfalussy, i.m. (62. lábjegyzet), 154.
[70] Kroó, *Bartók-kalauz*. 207.

10.18132/LFZE.2017.2

Figyelemreméltó a verbunkos karakter megjelenése Bartók utolsó európai műveiben. A Hegedűverseny 1. tétele eredetileg „tempo di verbunkos" volt. Ujfalussy József több Bartók kompozícióban rámutatott a verbunkos jelenlétére a *Kontrasztok*, a *Divertimento* és a 3. zongoraverseny témáiban.[71]

A *Kontrasztok* zenei szövetének vizsgálata során is lényeges a közös repertoár ismerete, ami a Ravel hegedű-zongoraszonátával bővül 1935-ben. Szigeti a *Beszélő húrok*ban ezt írja:

> Naplójegyzeteim megerősítik azt a feltevésemet, hogy Bartók hangversenyezése nagy hatással volt alkotómunkájára. Amikor a „Kontrasztok" című, zongorára, hegedűre és klarinétra írt művét próbáltuk, azt mondta, hogy a mű kezdete a Ravel-szonáta „Blues" tételének hatására keletkezett, annak a szonátának a nyomán, melyet oly sokszor játszottunk együtt.[72]

A *Kontrasztok* és Ravel művei közötti kapcsolatról Vikárius László cikkében olvashatunk.[73] A cikk szerint a *Kontrasztok* írása idején, 1938-ban Bartókot felkérte a *La Revue Musicale* szerkesztősége egy Ravelről szóló cikk megírására. Ravel 1937. december 28-án bekövetkezett halának évfordulóján különszámot szentelt a lap az elhunyt zeneszerzőnek, melyben kortársai tisztelegtek előtte. Bartókot a cikk megírása mellett egy zenei tiszteletadás megírására is felkérték, amit elfoglaltságai miatt nem tudott teljesíteni. A *Kontrasztok* ellenben számos helyen raveli jellegre utal. „Lehetséges, hogy a *Kontrasztok* bizonyos elemeiben egy Ravel-hommage?" – kérdezi Vikárius László. Bartókot mindenesetre nemcsak a felkérés miatt foglalkoztathatta a francia zeneszerző, hanem a Szigetivel való közös fellépései miatt is – erre utal a fenti idézet. Nem meglepő, hogy Bartóknak a *Kontrasztok* komponálásakor a Ravel hegedű-zongora szonáta *Blues* tétele jutott eszébe.[74] Az 6. hangzó példán Ravel hegedű-zongoraszonátájáról és Bartók Kontrasztokról készült Szigeti-felvételeinek részletei hallhatóak. A *Blues* és a *Verbunkos* kezdő pizzicato akkordjainak fekvése és helyzete azonos, csak Ravelnál G-dúrban, Bartóknál pedig A-dúrban szólal meg (22. kottapéldaés 23. kottapélda). Az akkordokra való rávezetés, a kézirat alapján csak utólag került a tétel elejére.[75]

---

[71] Ujfalussy, i.m. (62. lábjegyzet). 151–152.
[72] Szigeti, *Bh*. 209.
[73] Vikárius László: „Hasonlóságok és *Kontrasztok* – Bartók Ravel-hommage-a?". In: Gupcsó Ágnes (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok 1995–1996*. (Budapest: MTA Zenetudományi Intézete, 1997), 243-274.
A darab hangszer-összeállításra Stravinsky, *A katona története* hegedű-klarinét-zongora változata lehetett a példa, amit Bartók jól ismert – írja Vikárius.
[74] I.m. 266.
[75] I.h.

10.18132/LFZE.2017.2

22. kottapélda − Ravel: Szonáta hegedűre és zongorára 2. tétel, *Blues*

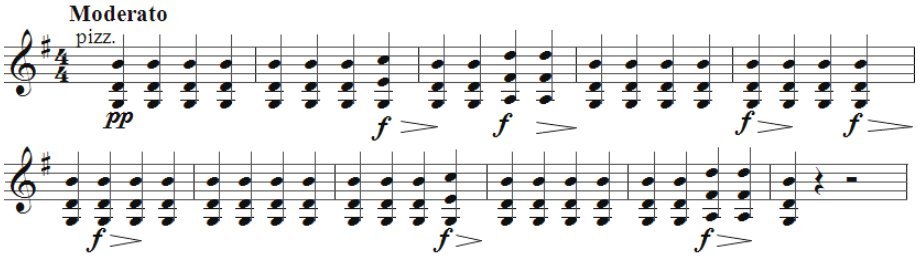

23. kottapélda – *Kontrasztok* I. tétel, *Verbunkos*

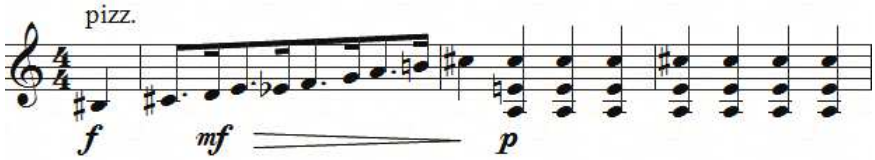

Ismét egy zenei idézet található a *Kontrasztok Verbunkos* tételében. Az *1. Rapszódia Lassújából* az *Árvátfalvi kesergő* újra megszólal.[76] Bartók talán ismét hallani akarja Szigeti jellegzetes sirató játékmódját és hangszínét. Kroó György is utal a *Kontrasztok* kapcsán a „Szigeti hegedűjén ideálisan érvényesülő népies hangszínre". Szerinte a klarinét is ezt a hangzást erősíti.[77] A következő hangzó példában az *Árvátfalvi kesergőt* idézem fel újra az *1. Rapszódiából*, azt követően a *Kontrasztok*ban levő „Árvátfalvi-utalást" hallhatjuk (10. kottapéldaés 24. kottapélda, 7. hangzó példa).

24. kottapélda − Bartók: *Kontrasztok*, *Verbunkos* 31.-34. ütem.

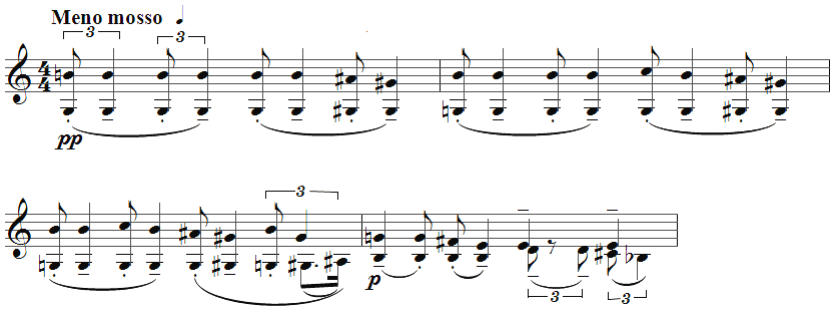

A *Pihenő* tételben két jellegzetes Szigetitől hallott hegedűtechnikai effektus található. A Bartók–Szigeti átirat *Nagyváradi kikötőben* című népdalfeldolgozásában. Szigeti egy egyedi, meglehetősen kényelmetlen megoldást alkalmaz. A dallamot végig G húron játssza magas fekvésekben, ami szép, mély tónust eredményez. Mellette üres D húrral kíséri magát, vagyis üres húr mellett, annál magasabb fekvésű dallamot mélyebb húron játszik. Szigeti szokatlanul bátran használja az átiratában. (11. kottapélda első két csoportja). Egyik Bartókhoz írt levelében arra kéri a szerzőt,

[76] Kroó, *Bartók-kalauz.* 206.
[77] I.h.

10.18132/LFZE.2017.2

hogy a 2. szonáta egyik részében ezt az effektust alkalmazhassa, plusz D hangokat beiktatva a zenei szövetbe, melyek nem szerepelnek a kottában. Így A húrról G húrra ugrik a felső szólam vezetése közben (25. kottapélda).[78] A javaslat megtalálható a *Violinist's Notebook*-ban is.[79]

25. kottapélda – Bartók 2. hegedű-zongora szonáta, 2. tétel, 11. ziffer utáni 6.-9. ütem.

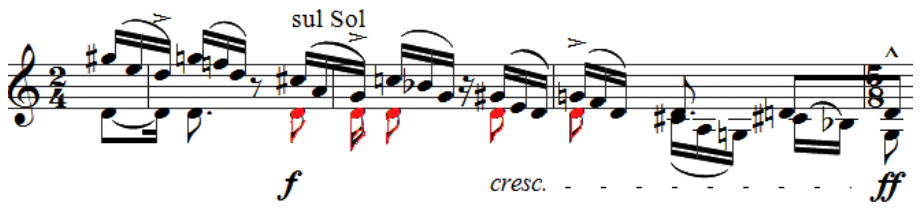

A *Kontrasztok*ban hasonló jelzést találtam a *Pihenőben* – 25-től a 28. ütemig (26. kottapélda). Bartók immár maga kér G húr-játékot, követve Szigeti játékmódját.

26. kottapélda – *Kontrasztok*, *Pihenő* 25-től 28. ütemig

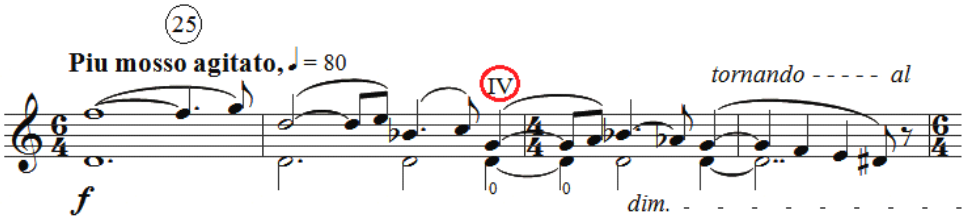

A következő Szigeti-megoldásról már írtam fentebb. A *Pihenő*ben még egy egyéni Szigeti-megoldás található, melyet a Szigeti-átiratból ismerhetett Bartók. Vonóhúzás közben balkéz-pizzicatót ír Szigeti a *Hej tulipán, tulipán* kezdetű népdalfeldolgozásának befejező ütemeiben (27. kottapélda).

27. kottapélda – Bartók–Szigeti: *Magyar népdalok* hegedűre és zongorára, *Hej tulipán, tulipán*

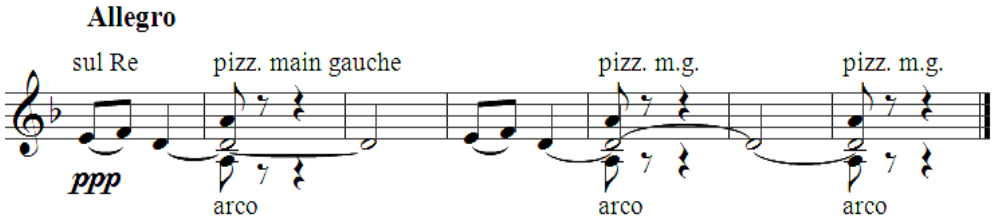

[78] Szigeti levél. 1927. április 20. Kiadatlan. BBA.
[79] Szigeti, *Vnb.* 36–37.

10.18132/LFZE.2017.2

A következő Bartók-mű, ahol a vonóhúzást balkéz-pizzicató kíséri a már korábban említett 3. vonósnégyes, a *Kontrasztok – Pihenő* 35. ütemétől a tétel befejezéséig (28. kottapélda), valamint a Sebes című zárótétel hegedű-cadenzája 11-18. ütemeiben (29. kottapélda). Végül a hegedű-szólószonáta egyes részeiben kéri Bartók a vonó és pizzicato hangszín egyidejű megszólaltatását – *Tempo di Ciaccona* 145-147. ütem; *Fuga* 104-105. ütem (6. kottapélda).[80]

28. kottapélda – Bartók: *Kontrasztok Pihenő*, 45-51. ütem.

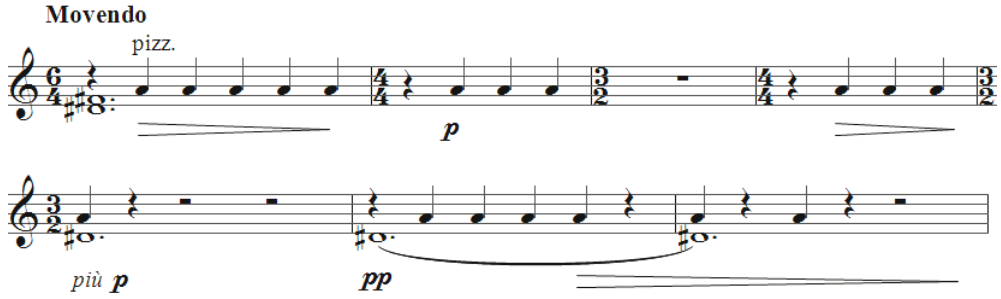

29. kottapélda − Bartók: *Kontrasztok*, hegedű-cadenza 11-14. ütem.

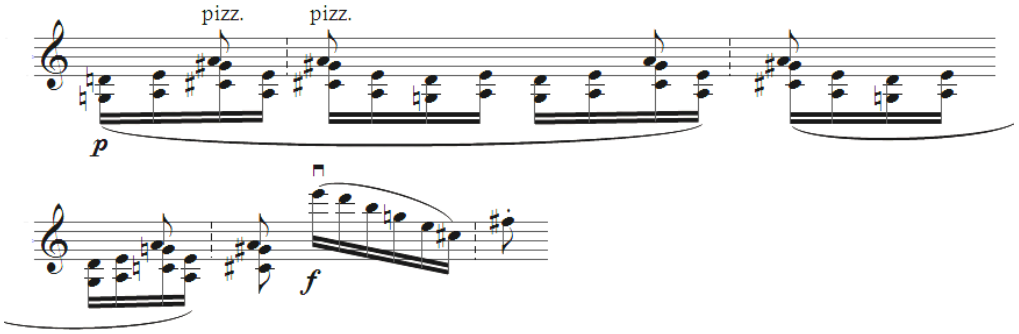

3.2.5 Bartók amerikai évei

Szigeti József és felesége 1939-ban hosszú időre elbúcsúztak Európától. Szigeti háború előtti utolsó budapesti koncertjén Bartók *Két arckép* című művének *Ideális* tételét játszotta, mely megegyezik a Posztumusz Hegedűverseny 1. tételével.[81] Bartók a sikeres „bemutatóként ünnepelt" hangversenyen jelen volt.[82] A budapesti koncert után Zágrábban, Újvidéken és Belgrádban is előadta a művet.[83] Firenzében újból találkozott Bartókkal, aki Zathureczky Edével koncertezett.[84] Szigeti megpróbálta rávenni Bartókot, hogy hozzájuk hasonlóan hagyják el a háború-

[80] 1927 előtt Bartók nem használt balkéz-piccicatót. A fent említett műveken kívül csak a 2. rapszódiában található, de csak önmagában, vonóhúzás nélkül. (Friss, 31-es ziffer előtti 5 ütem).
[81] A hegedűverseny akkor még ismeretlen volt a nyilvánosságnak. Geyer Stefi halála után, 1958-ban mutatták be Baselban. Kroó, *Bartók-kalauz.* 38.
[82] Szigeti, *Bh*. 242.
[83] I.h.
[84] *Krónika*, 408.

10.18132/LFZE.2017.2

fenyegette Európát.[85] Majd ez után hajóra szállt a Szigeti-házaspár, hogy Svájcból Kaliforniai üdülőhelyükre költözzenek át.[86]

Bartók 1939 nyarát Saanenben töltötte Svájcban Geyer Stefiéknél. Itt írta utolsó európai műveit, a *Divertimentót*, a 6. vonósnégyest és itt fejezte be a *Mikrokozmost*.[87] Szigetiék példáját akarta követni, de hezitált édesanyja egészségi állapota miatt. Özv. Bartók Béláné december 19-én bekövetkező halála után Bartók elvállalta az 1940 májusára tervezett amerikai turnét.

> […] amikor a háború kitört, nem tudtam dönteni, menjek-e Amerikába vagy ne menjek. Nov.-ben elhatároztam, hogy nem megyek és lemondó levelet írtam a Library of Congress-nek. Végül dec.-ben megváltoztattam álláspontomat (Szigeti rábeszélésére), így menni fogok.

A levélrészlet Dorothy Parrish-nek szól, 1940. január 17-én.[88] Többé nem volt maradása az antifasiszta, németellenes Bartóknak, bár haláláig számított a hazatérésre.[89]

Bartók 1940-es amerikai turnéjának adatait és kritikáit Tallián Tibor gyűjtötte össze.[90] Szigetivel közösen adott koncertjeinek száma négy (2. táblázat). Köztük a híressé vált washingtoni Library of Congress-ben adott hangverseny, melyet rögzítettek, így megmaradt az utókor számára. Fentebb már említettem a felvételt, amin olyan – dolgozatom számára – fontos művek szerepelnek, mint az *1. Rapszódia* és a Bartók 2. hegedű-zongoraszonáta. Továbbá április végén rögzítik Goodman-nel a *Kontrasztokat* és újból az *1. Rapszódiát* a Columbiánál.[91]

1940 nyarán utoljára utaznak vissza Magyarországra Bartókék.[92] Október 8-án kétzongorás búcsúhangversenyt adnak a Zeneakadémián, majd a Szigeti házaspárhoz hasonlóan ők is hajóra szállnak, és Lisszabonból elindulnak az Egyesült Államokba.[93]

1941 és 1943 között Bartók főleg népzenei gyűjtésekkel dolgozik és előadásokat tart a Harvardon és a Columbia Egyetemen. A szokatlan környezet és a belvárosi ideiglenes lakások lehetetlenné teszik zeneszerzői tevékenységét, mely Bartók esetében feltétlen nyugalmat követelt meg. Koncertjeit erősen hátráltatni kezdték vállízületi fájdalmai, majd folyamatos láz kezdte gyötörni. 1943-ban kórházba került, mikor leukémiát diagnosztizáltnak nála.[94] A hír hallatára, hogy Bartók kórházba került több segítője akadt a zeneszerzőnek. Az Amerikai Zeneszerző-egyesület, az ASCAP orvosi ellátásainak fizetése mellett egy New York állambeli üdülőhelyre, Saranac Lake-be vitette Bartókot.[95] Szigeti látta barátja elkeseredését és egészségi állapotának romlását, minek következtében arra kéri Serge Koussevitzkyt, a Boston

---

[85] *Blev*, 644.
[86] Szigeti, *Bh*, i.h. (82. lábjegyzet).
[87] Tallián, *Bartók*. 254.
[88] Budapestről Huntingdonba. *Blev*, i.h. (85. lábjegyzet).
[89] Tallián, *Bartók*. 271.
[90] Tallián, *BFA*.
[91] *Krónika*, 421, illetve Szigeti József lemezfelvételei, Függelék.
[92] *Krónika*, 422.
[93] Tallián, *Bartók*. 271.
[94] Tallián, *BFA*. 272-283.
[95] I.m. 290.

10.18132/LFZE.2017.2

Szimfonikusok karnagyát, hogy vegyék fel a repertoárjukra Bartók Zenéjét. Koussevitzky válaszában a következőket írta:

> Megdöbbenéssel értesültem Bartók súlyos betegségéről. Fájdalom, a Bostoni Szimfonikusok hátralevő műsorainak megváltoztatására már nincs lehetőség. Azonban bízom benne, hogy más módot találok Bartók megsegítésére, mind erkölcsi, mind pénzügyi tekintetben.[96]

A levél következménye a *Concerto* megrendelése, 1943 nyarán érkezett Bartókhoz. A természetes környezetben, Saranac Lake-ben végzett zeneszerzői munka hozzájárult Bartók állapotának javulásához és Bartók utolsó műveinek keletkezéséhez – Szólószonáta hegedűre, 3. zongoraverseny, Brácsaverseny.

Miután Székely Zoltán kizárólagos előadási joga lejárt, amerikai hegedűművészek kezdtek érdeklődni a Hegedűverseny iránt. 1943 októberében és novemberében Yehudi Menuhin és Tossy Spivakovsky előadták a művet, mellyel Bartók nagyon meg volt elégedve.[97] 1944. január 30-án ezt írta Szigetinek:

> […]
>
> Bizony, nagyon sajnálom, hogy nem Te kreálhattad a hegedűversenyt. Talán még emlékszel rá, hogy 3 évvel ezelőtt, mikor még meg sem jelent a zongorakivonat, küldettem Neked egy példányt, csak ugy fénymásolatban. Senki más akkor még nem kapott példányt. Ormándy-val még megvan a lehetőség. Írt nekem valami más ügyben és említette, mennyire sajnálja stb., és szeretné, ha mégis lehető lenne veled Phil.-ban, mert meghallgatta rádión és azt hiszi, ilyen heg.versenyt Beeth. Mendels. és Brahms óta nem írtak. – az előadás csakugyan kitűnő volt. Legjobban annak örültem, hogy a hangszereléssel semmi baj nincs. Semmit sem kell rajta változtatni. Márpedig éppen zenekari „kíséret" hegedűhöz nagyon kényes egy dolog. […][98]

Az előadásra nem került sor, Szigetinek rendkívül fontos volt az ajánlás. Soha nem játszotta „Székely darabjait", a *2. Rapszódiá*t és a Hegedűversenyt, de a Szólószonátát sem, ezt a kései, Menuhinnak komponált művet.[99] Annak ellenére döntött így, hogy a kottákat minden esetben megkapta Bartóktól.[100] Jól ismerte a műveket, valószínűleg tanította is azokat növendékeinek. A darabok részletei megtalálhatók metodikai könyvében, az *A Violinist's Notebook*-ban.[101]

---

[96] 1943. április 17. Koussevitzky Collection. Tallián, *BFA*. 9.
[97] *Krónika*, 452.
[98] *Blev,* 699.
[99] Ugyanez volt a helyzet Ravel Arányi Jellynek ajánlott *Tzigane* című koncert-rapszódiájával. Szigeti ezt a művet sem játszotta, továbbá sem a *Beszélő húrokban*, sem másik könyvében nem tesz említést arról, hogy előadta volna.
[100] *Blev,* 699, 799.
[101] Szigeti, *Vnb*. 27, 30, 48,51-52, 57, 87, 92, 108.

10.18132/LFZE.2017.2

3.3 Szigeti József és Szergej Prokofjev

3.3.1 Szigeti és Prokofjev D-dúr Hegedűversenye

Az I. világháború után Szigeti hangversenyeinek száma növekedni kezdett, ezáltal Lengyelországba is ellátogatott.[102] Egyik koncertje után barátja, Josef Turczyński zongoraművész meghívásának tett eleget, és meglátogatta lakásában. A zongoraművész Ferrucio Busoni egyik tanítványaként korábban a zeneszerző baráti köréhez tartozott, így ismerkedett meg Szigetivel. Az estélyen Turczyński Szigeti figyelmébe ajánlotta egy fiatal szovjet zeneszerző hegedűversenyének kéziratát. Szergej Prokofjev D-dúr Hegedűversenye[103] már több éve várt a bemutatásra. „A mű első látásra megigézett költői naivitásával és a szerkezet és kivitel merész vadságával." – írja Szigeti könyvében.[104] Elhatározta, hogy a művet rögtön megtanulja. 1924 nyarán, az *International Society for Contemporary Music* Fesztiválján, Prágában előadta a hegedűversenyt Reiner Frigyes irányításával.[105] Bár nem Szigeti mutatta be a művet,[106] mégis az ő nevéhez fűződik annak népszerűsége. Prokofjev első hegedűversenyét Paul Kochański lengyel hegedűművész ihlette, ő azonban nem élt a bemutatás jogával.[107] A mű prágai előadását követően Prokofjev levélben gratulált Szigetinek a fellépésért, valamint köszönetét fejezte ki, amiért a hegedűművész a modern hegedűrepertoár sikeres művei közé emelte a darabot.[108]

Az 1924-25-ös évadban a *Beszélő húrok* szerint „két tucatszor" lépett fel Szigeti a Prokofjev-hegedűversennyel.[109] Többek között Berlinben Bruno Walterrel, Londonban[110] és Párizsban Ernest Ansermet-vel, Amszterdamban Willem Mengelberggel, majd előadta Kölnben, Genfben, Lausanne-ban, Stockholmban,

---

[102] Szigeti, *Bh.* 145. Szigeti lengyelországi turnéi során, ebben az időben ismerkedett meg Karol Szymanowski zeneszerzővel is. (3.6. Zeneszerző-barátok című fejezet).

[103] Prokofjev: D-dúr Hegedűverseny no. 1, op. 19, keletkezés: 1916-17. GMO: http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/27314?q=prokofiev+violin+concerto&search=quick&pos=5&_start=1#firsthit (utolsó megtekintés: 2015. május 27.)

[104] Szigeti, *Bh,* i.h. (102. lábjegyzet).

[105] GMO, i.h. (103. lábjegyzet).

[106] Prokofjev no.1-es D-dúr Hegedűversenyének bemutatója, amely nem hozta meg a várt sikert, Marcel Darieux francia hegedűművész nevéhez fűződik. 1923. október 18-án Párizsban mutatta be Koussevitzky irányításával. Pár nappal később október 21-én Nathan Milstein és Vladimir Horowitz előadásában hallhatta a mű zongoraátiratát a moszkvai közönség. Szigeti azt írja, hogy a Prokofjev D-dúr hegedűversenyt Fritz Kreisler is műsorára akarta tűzni abban az esetben, ha alaposan átírhatja a hegedűszólamot. Szigeti, *Bh.* 110.
Sergej Prokofjew: *Dokumente, Briefe, Erinnerungen*. (Leipzig: Veb Deutscher Verlag für Musik) Oroszul: Felix Loesch (ford.) (Moskau: Staatlichen Musikverlag, 1961): 573.

[107] Polish Journal Music (1998/1) http://www.usc.edu/dept/polish_music/PMJ/issue/1.1.98/kochanski_part1.html (utolsó megkeintés: 2015. 06. 07.)

[108] Dufour, *Tribute.* 55.

[109] Szigeti, *Bh.* 88.

[110] A művet nem fogadták egységesen sikerrel. A *Beszélő húrokban* Szigeti a következőket idézi a Prokofjev Hegedűverseny londoni előadásának kritikáiból: „Amit tegnap hallottunk, a fafűrészelés zenei mása volt." Vagy: „Egy paraszttanya hangzavara a Queen's Hall-ban". Szigeti, *Bh.*. 186. Amerikában is volt rá példa, hogy a mű nem tetszett a „vevőnek" – zenekart támogató egyesület elnökének – mert „borzalmas volt". Szigeti, *Bh*. 214.

10.18132/LFZE.2017.2

Budapesten, Varsóban, Leningrádban és Moszkvában, első Szovjetunióba tett látogatása alkalmával.[111]

3.3.2 Találkozás Prokofjevvel. Turnék a Szovjetunióban

A párizsi előadás előtti felkészülés során Szigeti megismerkedett Prokofjevvel. A szerző a következőt írja emlékezéseiben:[112]

> Szigeti 1924 nyarán játszotta először Hegedűversenyemet a Nemzetközi Prágai Zenei Fesztiválon. Ezután több európai nagyvárosban is előadta. Amikor Párizsba jött, és én kifejeztem az iránti óhajomat, hogy meghallgassam a főpróbát, ellenkezett: „Nézze," mondta, „szeretem a Hegedűversenyét. Annyira jól ismerem, hogy néha olyan utasításokat adok a karmesternek, mintha én magam volnék a zeneszerző. Értse meg, hogy ilyen körülmények között a szerző utasításai gátló hatással lennének rám." Megértettem és elfogadtam kérését. Csak este mentem a koncertre. Szigeti csodálatosan játszott.

1924 októberében Szigeti két emlékezetes koncertet adott a Prokofjev-hegedűversennyel. Az első hangversenyt október 8-án adta, W. Berdjajew és a Leningrádi Állami Filharmónia előadásán. A programon szerepelt még Rimszkij-Korszakov *Seherezádé* című szimfonikus szvitje, valamint Alexander Glazunov *Karnevál* című zenekari műve. A hegedűverseny Scherzo tétele után olyan ováció tört ki, hogy Szigetinek meg kellett ismételnie a tételt – „hirtelen tomboló tapsvihar tört ki minden alkalommal"[113] – írja. A mű megosztotta a zenei élet vezető képviselőit. Glazunov tüntetőleg kirohant az előadásról.[114] Aram Hacsaturján vele szemben elragadtatással írt a darabról az egyik moszkvai előadás után, melyen Szigeti a karmester nélküli *Perszimfansz* zenekarral játszotta a hegedűversenyt. Szerinte a művet a lírai tartalom, a költészet és az őszinteség jellemzi. Temperamentuma áradó, hangulata meseszerű – írja az örmény származású komponista emlékezéseiben.[115] A *Perszimfansz* zenekar munkájáról Szigeti maga is elismerően ír:

> A Perszimfansszal való próbákon olyan munkahely hangulat uralkodott, ahol minden dolgozó mestere szakmájának, és a többiekkel közös célja: jól muzsikálni. Bárki véleményt nyilváníthatott, a tagok tisztelték egymást, mert tudták, hogy együttesüket szigorú bírálat alapján a legkiválóbb tehetségek közül válogatták ki. […] Itt nem volt civakodás, rágalom és hízelgés. Próbáltam és játszottam – természetesen háttal a zenekarnak –, félkörben körülöttem, jobbra és balra, háttal a közönségnek a több tucatnyi vonós, mögöttem a félkör közepén a fa- és rézfúvósok.[116]

A Prokofjev-hegedűversennyel és az említett zenekarral Szigeti háromszor lépett fel a Moszkvai Csajkovszkij Konzervatóriumban – 1927-ben, 1928-ban és 1937-ben.

---

[111] Israil Nestjew: *Prokofjew. Der Künstler und sein Werk*. (Berlin: Herschelverlag, 1962): 204.
[112] Prokofjew, *DBE*. 161. Saját fordítás.
[113] Szigeti, *Bh.* 170.
[114] I.h.
[115] Prokofjew, *DBE*. 381.
[116] Szigeti, *Bh.* 169.

10.18132/LFZE.2017.2

A szovjet közönség annyira megszerette Szigetit, hogy a hegedűművész 1924 és 1929 között összesen tizenegy alkalommal utazott a Szovjetunióba, évente átlagosan kétszer, valamint 1931-ben és 1937-ben.[117] A D-dúr Hegedűverseny népszerűsítéséért – amely egyébiránt legelső hegedűműve a szerzőnek – Prokofjev 1925-ben hálából Szigeti Józsefnek ajánlotta *Öt melódia* hegedűre és zongorára komponált művének ötödik darabját (op. 35b). A sorozat Prokofjev op. 35-ös 1920-ban keletkezett *Öt dal szöveg nélkül* című dalciklusának átirata. A hegedű-verzió 1., 3., illetve 4. darabjának ajánlása Paul Kochański lengyel hegedűművésznek, a 2. Cecilia Hansen hegedűművésznőnek, míg az ötödik melódia dedikációja Szigeti Józsefnek szól.[118] Szigetinek annyira megtetszett ez a kis ciklus a maga sokszínűségével, hogy azonnal bemutatta a művet 1925-ös amerikai debütálása alkalmával.[119]

Mivel az *Öt melódia* egy korábbi dalciklus átirata, nem gondolom, hogy a hegedűművészek tónusa, technikája ihlette volna a dallamokat. Az ajánlás köszönetet jelenthet ebben az esetben.

3.3.3 Szigeti hatása a fiatal szovjet hegedűs-generációra.

Ebben az évben határozta el a fiatal David Oistrakh, hogy diplomakoncertjén Prokofjev – akkor sokat dicsért illetve ugyanannyit támadott – műveivel lép színpadra. Oistrakh elmondása szerint[120] Szigeti leningrádi és moszkvai bemutató koncertjeinek híre legendaként jutott el az odesszai Konzervatóriumba. Ezek az olykor rendkívül szélsőséges vélemények keltették fel érdeklődését a Prokofjev-művek iránt, melyeknek előadásaira azelőtt még nem került sor Odesszában. A Hegedűverseny, az *Öt melódia*, az op. 34-es Szextett és néhány Prokofjev-zongorakompozíció kottáján kívül ugyanis más nem állt rendelkezésére a tanulónak. Felvétel akkor még nem készült a művekről. Az említett diplomakoncert után rövid időn belül – az 1925/26-os évadban – végül Odesszába is eljutott a nagysikerű, Európa-szerte híres hegedűművész, Szigeti József.

Szintén nagy hatást tett Szigeti játéka a Moszkvában tanuló 13 éves Leonid Koganra. A szovjet hegedűművész 1943-ban a következőket írta levelében Szigetinek:

> Az Ön utolsó látogatása [1937] mély benyomást tett rám. Rendkívül lenyűgözött akkor az Ön személyisége, vagyis a „gondolkodó muzsikus". Elhatároztam,

---

[117] Boris Schwarz: *Great Masters of the Violin from Corelli and Vivaldi to Stern, Zukerman and Perlman*. (St Edmundsbury Press, Robert Hale, London, 1984), 389.

[118] további verziók: Op. 35a *Mélodie* énekhangra és zenekarra – *Öt dal szöveg nélkül* (Op. 35) No.2 nyomán – 1920 körül, valamint Op. 52-es *Hat zongoradarab*, melynek 4. darabja – Scherzino – megegyezik az Op. 35-ös ciklus 4. melódiájával – Allegretto leggero e scherzando – 1930-31. http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article_works/grove/music/22402#S22402.5.3 (utolsó megtekintés: 2015. június 7.)

[119] Amerikai szólóestek: 1925. december 18. Aolian Hall, december 19. Carnegie Hall. Dufour, *Tribute*. 7, illetve Margaret Campbell: *Die großen Geiger. Eine Geschichte des Violinspiels von Antonio Vivaldi bis Pinchas Zukerman*. Isabella Nadolny, Jutta Kühn-Rechenmacher, Eleonore Meyer-Grünewald (ford.) (1982, Atheräum Verlag, Königstein). Angolul: *The Great Violinists*, (London: Granada, 1980): 153.

[120] Prokofjew, *DBE*. 424-425.

10.18132/LFZE.2017.2

> követni fogom munkásságát, mely valójában túl bonyolult vállalkozás volt számomra. Akkor még nyilvánvalóan túl fiatal voltam, hogy rádöbbenjek erre, mire fel kellett hagynom ezzel a szándékommal. Mindezek ellenére még ma is tanulmányozom, elemzem az Ön átiratait.[121]

Szigeti 1924-es turnéja során Nathan Milsteinnel is megismerkedett Auer Lipót – a híres magyar származású leningrádi professzor – lányának házában.[122] Ahogy a tanulóéveiben járó kis Szigeti József számára meghatározó élményt nyújtott a nagy mesterek – Ysaÿe, Joachim vagy Kreisler – játéka, úgy fejlődött az 1920-as, 30-as években a fiatal szovjet hegedűsnemzedék a fénykorában levő Szigeti művészetét hallva.

Bár Alexander Glazunov a leningrádi koncert közben kivonult a darab elleni tiltakozását mutatva, Szigeti művészetét ő is nagyra tartotta. Ezt bizonyítja a Leningrádi Konzervatórium Igazgatótanácsának felkérése, melyben arra kérik Szigetit, foglalja el megüresedett professzori helyét az Egyesült Államokba emigrált Auer Lipótnak: [123]

> Igen tisztelt Mester, a leningrádi Nemzeti Zeneakadémia direktóriuma, tisztelettel a következő indítvánnyal fordul Önhöz: A világháború óta akadémiánk egyik legjobb tanárát vesztette el, mert Auer Lipót hegedűpedagógus úr külföldre költözött. […] Ezért fordulunk Önhöz, Mester, és kérjük, bocsássa rendelkezésre nagy tekintélyét, nemzetközileg elismert szakmai kiválóságát: tiszteljen meg bennünket azzal, hogy elvállalja intézetünkben a mesteriskola vezetését.

Ezt a megtiszteltető felkérést Szigeti nem fogadta el, mert az akkor elinduló amerikai karrierjében ígéretesebb lehetőséget látott, ezen kívül pedig még túl fiatalnak tartotta magát a poszt betöltéséhez.

3.3.4 Lemezfelvételek és közreadások

1935-ben lemezre szerette volna venni Szigeti a Prokofjev-hegedűversenyt. A lemezgyártó cég, a Columbia Great-Britain igazgatója hosszú győzködések után sem tudta megmásítani a hegedűművész elhatározását. Egy ismeretlen szerző ismeretlen művétől ugyanis nem várt nagy sikert a lemezcég vezetője. Szigeti hajthatatlan volt, így elkészítették a felvételt Sir Thomas Beechammel és a London Philharmonic Orchestrával. Szigeti szerint a lemez sikere elősegítette Prokofjev népszerűségének növekedését, ugyanis „jóval megelőzte a *Péter és a farkas*, a *Tetik hadnagy* szvit, a *Klasszikus Szimfónia* és az *Ötödik szimfónia* lemezre vételét."[124] Az alábbi táblázatban összegyűjtöttem Szigeti összes Prokofjev műveiről készített felvételét:

---

[121] Schwarz, i.m. (117. lábjegyzet), 390. Saját fordítás.
[122] Campbell, i.m. (119. lábjegyzet), 163.
[123] Szigeti, *Bh.* 171. Glazunov levele Szigetihez: 1928. január 26.
[124] I.m. 118.

10.18132/LFZE.2017.2

5. táblázat - Szigeti József Prokofjev műveiről készített lemezfelvételei

Mű címe	Felvétel időpontja	Közreműködők
D-dúr hegedűverseny, no. 1	1935	London Philharmonic Orchestra, Sir Thomas Beecham
	1960	London Symphony Orchestra, Herbert Menges
	1945	koncertfelvétel: Széll György, Bruno Walter Society
Szonáta hegedűre és zongorára no. 1, f-moll op. 80.	1950	Joseph Levine
	1959	Artur Balsam
Szonáta hegedűre és zongorára no. 2, D-dúr op. 94/b	1946	Leonid Hambro
	1959	Artur Balsam
Szólószonáta op 115.	1957	
Öt melódia hegedűre és zongorára, op. 35b	1957	Carlo Busotti
Gavotte a *Klasszikus szimfóniából,* op 25. (David Grunes átirata)	1937	Nikita Magalov

Az 1950-es években Szigeti számos 20. században keletkezett szonátával bővítette repertoárját, ekkor rögzítette Prokofjev két hegedű-zongora szonátáját, Szólószonátáját és a korábban említett *Öt melódiát*. Hagyatéka továbbá arról árulkodik, hogy ismerte a g-moll Hegedűversenyt (no. 2, op. 63.), és a két hegedűre írt Szonátát is (op. 56). Tudomásom szerint nem játszotta ezeket a műveket.[125] Figyelemre méltó az 1936-ban rögzített Prokofjev-Grunes Gavotte hegedű-zongora változat a Klasszikus szimfóniából. Szigeti hagyatékában több hasonló hegedű-zongoraátiratot találtam – melyek David Grunes, Swansenski és Jasha Heifetz művei. Grunes számos hegedű-zongoraátiratot készített Csajkovszkij, Prokofjev és Sosztakovics műveiből. Szigeti hagyatékában található Prokofjev-Grunes *Theme and Processional* a *Péter és a farkas* melódiái, valamint az említett *Gavotte* a *Klasszikus szimfóniából*, melyeknek kottáit Grunes maga dedikálta Szigetinek 1942-ben. Feltételezem az ajánlás utólagosan került a kottákra a reklámot jelentő felvételért cserébe.

Bár Szigeti Prokofjev-átiratot nem készített, a D-dúr Hegedűverseny 1965-ben készült átdolgozott kiadásánál a hegedűszólamot, az op. 80-as f-moll hegedű-zongoraszonáta első kiadásánál pedig a teljes szólamanyag szerkesztését elvállalta a *Boosey and Hawkes* kiadónál.[126] Az *International Music Company* kiadóvállalatnál viszont a David Oistrakh-féle közreadások elérhetőek – 1960 körül, a két hegedűverseny valamint a két hegedű-zongora szonáta esetében is. Véleményem szerint nem kis elismerés az, hogy a *Boosey and Hawkes* Szigeti Józsefet bízta meg a szerkesztéssel David Oistrakh-hal szemben, hiszen a szovjet hegedűművésznek – Szigetihez hasonlóan – meglehetősen sok munkája volt abban, hogy Prokofjev

[125] Szonáta két hegedűre: Robert Soetens-nek és Samuel Dushkinnak, 1932. No. 2. g-moll hegedűverseny: Robert Soetens-nek, 1935.
[126] A Boosey and Hawkes ezeket a műveket mai napig az ő közreadásaival jelenteti meg.

10.18132/LFZE.2017.2

hegedűművei széles körben ismertté váljanak. A kiadó máskülönben azért is kérhette volna Oistrakh segítségét az első kiadásoknál, hiszen mindkét hegedű-zongora szonáta ajánlása neki szól.

10.18132/LFZE.2017.2

3.4 Szigeti József és Igor Stravinsky

3.4.1 Megismerkedésük körülményei

Szigeti Londonban hallotta először Igor Stravinsky (1882-1971) zenéjét, mikor a Covent Gardenben 1911-ben a *Tűzmadár* című balettet játszották. Elmondása szerint már akkor felismerte a szerző jelentőségét.[127]

Szigeti 1914-ben Genfbe költözött betegsége miatt,[128] abba a zenei központba, ahol számos művész otthonra talált az 1. világháború kirobbanásakor, köztük Stravinsky is. Stravinskyhoz gyakran járt Gyagilev, Ansermet[129] – aki később jeles tolmácsolójává vált a zeneszerző műveinek –, valamint különböző művészek, táncosok. Bár személyesen még nem ismerték egymást, Szigeti tudatában volt, hogy Ansermet és művészi környezete mennyire tiszteli Stravinskyt. Szigeti állítása szerint Stravinsky és Ansermet munkamódszerei jelentősen hatottak saját svájci hangversenyeire.[130]

Első közös élményük Stravinsky Zongoraversenyének lipcsei bemutatójához köthető 1923-ban. Szigeti Furtwänglerrel próbált a Blüthner-teremben, majd ezt követően meghallgatta Stravinsky frissen komponált Zongoraszonátáját a szerző előadásában. A rögtönzött koncert után a következőt írta művéről a szerző: „Tiszta munka” – talán neoklasszicista vonásaira utalva. A szerző kérésére ezután Szigeti eljátszotta Bach a-moll Szólószonátáját.

Sokáig egyáltalán nem találkozott a két művész, ellenben Szigetire mély benyomást tett Stravinsky „tiszta zenéje”. 1933-ban Nikita Magalovval három művet vett lemezre. Szokásává vált, hogy kortárs műveket népszerűsítsen lemezcégek által – mint már korábban tette Bartók, Prokofjev, valamint Milhaud műveivel. A lemezfelvételen Stravinsky-Dushkin *Pastorale*-ját Szymanovsky *Mítoszok: La fontain d'Arethuse* című tétele, valamint Rimszkij-Korszakov *Dongójának* hegedű-zongora átirata előzi meg (A fejezetben megemlített felvételeket lásd. Szigeti diszkográfiája. Függelék). A *Pastorale* hegedű-zongora verzióját[131] Szigeti elsőként rögzítette, a Stravinsky-Dushkin átirat megjelenése után azonnal. David Hall Szigeti-diszkográfiája szerint ez egy Szigeti-átirat. Ez esetben csak arról van szó, hogy Szigeti verziója rövidebb, mint Dushkiné. Szigeti azért rövidíthette meg az átiratot, mert az akkori lemezgyártás még nem tette lehetővé, hogy oldalanként 10 percnél hosszabb hanganyagot rögzítsenek.[132] Szigeti elsődleges célja a kortárs zeneszerzők

---

[127] Szigeti, *Bh.* 153.
[128] Lásd. 1.3. A változás hatása Szigeti József koncertező pályafutására (1910-1961) című fejezet.
[129] Igor Sztravinszkij: *Életem*. (Budapest, Gondolat Kiadó, 1969). Szergej Pavlovics Gyagilev a Cári Orosz Balett igazgatója. Ernest Ansermet svájci karmester.
[130] Szigeti, *Bh.* 154.
[131] Stravinsky-Dushkin: *Pastorale* hegedűre és zongorára. Átirat keletkezése: 1933. Eredeti verzió: Szoprán hangra és zongorára (1907). GMO: http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article_works/grove/music/52818pg11#S52818.12 (utolsó megtekintés: 2015. június 08.)
[132] A három mű együttes időtartama 8 perc. GMO: http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/J371600?q=recording&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit (utolsó megtekintés: 2015. június 8.)

10.18132/LFZE.2017.2

műveinek hangfelvételen keresztül történő bemutatása és népszerűsítése volt. A teljes verziót csak később, 1946-ban vette lemezre Harry Kaufmannal.

1936-ban a *Petruska* egyik táncát, a *Danse russe-t* rögzítette, mely szintén Dushkin átirata. Lemezfelvételei mellett Szigeti számos Stravinsky műveiből származó hegedűátiratot tanulmányozott, melyek többségében Samuel Dushkin közreműködésével keletkeztek – *Stravinsky-Dushkin Collaboration* (6. táblázat). A kották megtalálhatóak Szigeti hagyatékában.

Szigeti és Stravinsky közös munkája az 1940-es években kezdődött. Mikor Szigeti Kaliforniába költözött, ismét közel lakott Stravinskyhez. Valószínűleg ez adta az alkalmat, hogy 1945-ben koncerten előadják, majd felvételt készítsenek Stravinsky *Duo Concertante* című hegedű-zongora kompozíciójáról. Közös felvételeiket képezi még Stravinsky-Dushkin *Pastorale* darabjának zenekari átirata, – a szerző vezényletével 1947-ben[133] – és a *Russian Maiden's Song*, ami Stravinsky *Mavra* című operájából *Parasha áriájának* átirata.

Szigeti úgy jellemzi Stravinskyt, mint akinek utasításaiból kiviláglik a technikai lehetőségek alapos ismerete. Nem ritka, hogy műveiben pontos instrukciókkal látja el a hangszerest. – „A vonót egész hosszában húzzuk végig", vagy „Röviden, szárazon, de nem nagyon hangosan."[134] 1924-ben, a fúvósokra írt *Oktettjével* kapcsolatban ezt írta Stravinsky a vonós és fúvós hangszerekről: „A forma azon szigorának megvalósítására, amely szemem előtt lebegett, a fúvóshangszerek alkalmasabbnak látszanak, mint más hangszerek – például a vonósok, amelyek kevésbé hűvösek, viszont pontatlanabbak."[135] Stravinsky számára tehát feltétlenül szükséges volt a tiszta hangzásra való törekvés, a pontosság, és – ahogy Szigeti munkáját jellemezte – „a zene reális megvalósítása".[136] Közös munkájuk során, mikor a *Duo Concertantén* dolgoztak, Szigeti többféle hangzással kísérletezett – különböző vonástechnikák és ujjrendek segítségével –, melyeket Stravinsky kedvére valónak talált:

> Amikor pedig Stravinsky Duo Concertanté-ját játszottam lemezre a szerzővel, a mű publikált „Urtext"-jét használva, a felvevő stúdióban tapasztaltam „a szerző utólagos ötleteit"; ugyanis az első tétel hegedű-szólamához ott és akkor tett hozzá akkordokat.[137]

A hozzátett akkordok a felvétel alapján nem térnek el lényegesen a kiadott szövegtől, csupán üres húrokkal dúsítják a hangzást. Prokofjev D-dúr hegedűversenyének Szigeti-közreadásánál is találkozhatunk hasonló javaslatokkal.[138] Bár Szigeti a Stravinskyval való munkát „néha megerőltető örömként" jellemezte, az együttműködés mindig eredményes volt, hiszen a művek új ötletekkel, új hangzásokkal gazdagodtak. A próbák vidámak voltak:

---

[133] Stravinsky zenekari hangszerelése: ének, oboa, angolkürt, klarinét és fagott. Stravinsky-Dushkin átirat: hegedűre és fúvósnégyesre. (Schott, 1933.)
[134] Szigeti, *Bh.* 102.
[135] Mezei János: *Igor Stravinsky: Duo Concertant.* In: Kroó György (szerk.): A hét zeneműve 1984. október-1985. szeptember Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1984. 217-228. 217.
[136] Szigeti, *Bh.* 101.
[137] Szigeti, *A hegedűről*. 200. Cantilène 15-20. ütemben.
[138] Boosey and Hawkes, London, 1965. 2. tétel: 28-as ziffer utáni 3. és 7. ütem.

10.18132/LFZE.2017.2

> A legmeglepőbb, de egyben legtalálóbb Sztravinszkijnak a Gigue első triójára vonatkozó meghatározása volt. Felugrott a zongora mellől és egy bécsi bonviván humoros gráciájával hadonászva énekelte és táncolta el Johann Strauss „Denevér"-jének refrénjét: „Glücklich ist, wer vergisst, was nicht mehr zu ändern ist".[139]

Egészen biztos, hogy a próbák során Szigeti érdeklődött a Dushkin-átiratok keletkezéséről. Lehetségesnek tartom, hogy Szigeti megmutatta korábbi, megrövidített felvételét a szerzőnek, és hogy éppen ezért készítették el a *Pastorale* hegedűre és fúvósokra írt változatát.

3.4.2 Stravinsky hegedűs partnerei, valamint vonós hangszerre készült átiratai

Pályája során Stravinskyt – Bartókhoz hasonlóan – több vonós művészhez fűzte barátság, és szoros munkakapcsolat. 1925-ben Paul Kochańskival,[140] Az 1930-as években Samuel Dushkinnal, 1932-ben Gregor Pjatigorszkijjal,[141] 1947-ben Jeanne Gautier-vel[142] és Szigeti Józseffel dolgozott együtt.

Kochańskinak 1925-ben és 1926-ban három hegedű-átiratot készített a *Tűzmadár*, valamint a *Pulcinella* című balettek népszerű dallamaiból (6. táblázat). 1931-ben Willy Strecker, a Schott kiadó igazgatója hegedűverseny írására biztatta Stravinskyt. Éppen ezzel a szándékkal ismertette össze Stravinskyt Samuel Dushkin hegedűművésszel, hogy az segítséget nyújtson neki a Hegedűverseny komponálásánál. Dushkin Leopold Auer növendékeként vált ismert hegedűművésszé, aki a zeneszerzésben is jártas volt. Stravinsky kezdeti bizalmatlansága ellenére kedvelte a fiatal hegedűst.[143] Végül az ő segítségével keletkezett Hegedűversenye.[144] A versenymű születése után keletkezett a *Duo Concertante* hegedűre és zongorára, valamint a legnépszerűbb balettjeinek dallamaiból készült hegedű-zongoraátiratok – *Suite Italienne, Divertimento, Pastorale, Scherzo*, *Lullaby, Danse Russe, Marche Chinois, Nightingale's Song*. 1937-ben *a Russian Maiden's Songgal* és az *March Chinois*-val bővült műsoruk. Dushkin az eredeti zenei anyag alapján megírta a hegedűdallamot – kihasználva a hangszer adta lehetőségeket –, majd Stravinsky kiegészítette azt a zongoraszólammal, mely sok esetben teljesen eltért az eredeti zenei anyagtól.[145]

Pjatigorszkij és Gautier további átiratok keletkezésében voltak partnerei Stravinskynak, mint azt már fentebb említettem. Stravinsky-Pjatigorszkij: *Suite*

---

[139] Szigeti, *Bh.* 103.
[140] Paul Kochański lengyel hegedűművész (1887–1934). Több hegedűverseny ihletője (Karol Szymanowski No.1. és No.2., valamint Szergej Prokofjev No.1.), hangszeres szempontból tanácsadója. Szigetihez hasonlóan szívén viselte a kortárs művek előadását.
http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/opr/t237/e5684?q=paul+kochanski&search=quick&pos=4&_start=1#firsthit (utolsó megtekintés: 2015. február 01.)
Polish Musik honlapja:
http://www.usc.edu/dept/polish_music/PMJ/issue/1.1.98/kochanski_part1.html (utolsó megtekintés: 2015. június. 07.)
[141] Gregor Pjatigorszkij (1903–1976) orosz gordonkaművész.
[142] Jeanne Gautier (1898–1974) francia hegedűművész.
[143] Mezei, i.m. (135. lábjegyzet).
[144] Eric Walter White: *Stravinsky: The Composer and his Works*. (London: Faber and Faber, 1966).
[145] White, i.m. (144. lábjegyzet).

10.18132/LFZE.2017.2

Italienne gordonkára és zongorára című műve megegyezik az azonos nevű Stravinsky-Dushkin hegedűátirattal, valamint átdolgozott változata a Kochańskinak ajánlott *Suite after themes, fragments and pieces by Giambattista Pergolesi hegedűre és zongorára* című átiratnak. Jeanne Gautier Stravinsky *Ballad* című hegedű-zongora átiratának népszerűsítője volt. Ez a mű *A tündér csókja* című, Csajkovszkij stílusában íródott balettből való.

10.18132/LFZE.2017.2

6. táblázat – Stravinsky művei hegedűre és zongorára[146]

Stravinsky művei hegedűre és zongorára			
Év	Mű címe	Ajánlás	Eredeti mű
1925	Suite for violin and piano, after themes, fragments and pieces by Giambattista Pergolesi	Kochański	Pulcinella
1926	Berceuse	Kochański	Firebird
1926	Prelude et Ronde des Princess	Kochański	Firebird
1932	Duo Concertant	Dushkin	
1932	Suite Italienne for cello and piano	Pjatigorszkij	Pulcinella
Dushkin collaboration			
1932-1933	Scherzo		Firebird
	Diverimento		The Fairy's Kiss
	Nightingale's Song		The Nightingale
	Marche Chinois		The Nightingale
	Danse Russe		Petrushka
1933	Suite Italienne for violin and piano		Pulcinella
1933	Pastorale		
1934	Ballad KIADATLAN		The Fairy's Kiss
1937	Russian Maiden's Song		Mavra
1941	Tango	Dushkin	
1944-1945	Elégie brácsára vagy hegedűre	Alphonse Onnou, a Pro Arte Quartet alapítójának emlékére	
1947	Ballad brácsára vagy hegedűre	Jeanne Gautier	The Fairy's Kiss

A táblázatban szereplő Stravinsky-darabokon kívül természetesen számos további dallamot írtak át hegedűre a szerző közreműködése nélkül.

Szigeti hagyatékában található Sol Babitz átirata, a *Circus Polka* című zongoradarab nyomán, Stravinsky Dushkinnak ajánlott Hegedűversenye, a *Divertimento* zenekari verziója, az *Elégia* Alphonse Onnou emlékére brácsa vagy hegedű szólóra, *Berceuse, Scherzo, Airs du Rossignol, Marche Chinoise, Pulcinella suite* zenekarra, a *Suite Italienne* változatai hegedűre és csellóra is, Jaune Gautier *Ballad* című átirata. Ez a kottaanyag arról tanúskodik, hogy a hegedűművész alaposan tanulmányozta Stravinsky vonós műveit és átiratait. 1958-ban az *Appollon Musagète* című balett egy részletéből *Variation d'Apollon* címmel maga is készített átiratot.

[146] I.m, illetve GMO: http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article_works/grove/music/52818pg11#S52818.12.6 (utolsó megtekintés: 2015. január 22.) A műveket általában angolul vagy franciául láthatjuk a koncertműsorokon, ezért nem fordítottam le magyarra.

10.18132/LFZE.2017.2

3.4.3 Stravinsky-Szigeti: *Appollon Musagète.* Átirat hegedűre és zongorára.

Szigeti Stravinsky kottáinak javát talán a Stravinskyval való munka után szerezte meg. Tanulmányozta az eredeti műveket, illetve a hegedű-változatukat. Szinte már szükségszerűvé vált egy Stravinsky-Szigeti átirat keletkezése. Ez a *Variation d'Apollon*. Nem tudni, hogy az újabb hegedű-átirat ötletét Stravinsky vagy Szigeti vetette-e fel. Feltételezem, hogy közös munkájuk során beszélgettek Stravinsky műveiről, hegedűműveiről és az átiratok keletkezéséről. A *Variation d'Apollon* 1958-ban – Szigeti aktív pályájának végén – került kiadásra a *Boosey & Hawkes*-nál. Ekkor már nem készített róla felvételt, de koncerten talán játszotta az átiratot. Ő maga nem tesz erről említést könyveiben.

Az eredeti mű, az *Appollon Musagète* című, két képből álló balett Elizabeth Sprague Coolidge mecénás – számos jelentős zenemű megrendelője – felkérésére íródott 1927-ben. Kis kamarazenekarra, mégpedig szextett alapú együttesre komponálta Stravinsky – két hegedű, brácsa, két cselló és bőgő szólamokra. A Szigeti által kivett részlet a második kép első tétele, Apollón első variációja.[147] Az első hegedű szólójával kezdődik, majd kiegészül a második hegedű szólószólamával. Szigeti tulajdonképpen egy hegedűre írta át az eredetileg kétszólamú frázist. Így egy hegedűművész könnyedén előadhatja saját szólóestjén zongorakísérettel ezt a rendkívül magasztos hangvételű, ám elbűvölő és kecses balett-részletet. (30. kottapélda) Stravinsky az *Apollon Musagète* című balett komponálásakor azt vallotta, hogy a vonós hangszerek elsődleges hivatása az éneklés, a kifejező dallamok megszólaltatása. Talán ez a dallamosság volt hatással Szigetire, mikor elhatározta, hogy a *Variation d'Apollon-t* saját koncertjeinek közönségével is megismerteti.

[147] A balett felépítése: Első kép – Prológus: Apollón születése
Második kép – Apollón első variációja; Pas d'action (Apollón és a három múzsa); Kalliópé variációja; Polühümnia variációja; Terpszikhoré variációja; Apollón második variációja; Pas de deux; Coda; Apotheosis

10.18132/LFZE.2017.2

30. kottapélda – Igor Stravinsky: *Apollon Musagète* című balettjének eredeti részlete – 1. hegedű szólam, illetve Szigeti József átiratának azonos passzázsa – hegedű szólam

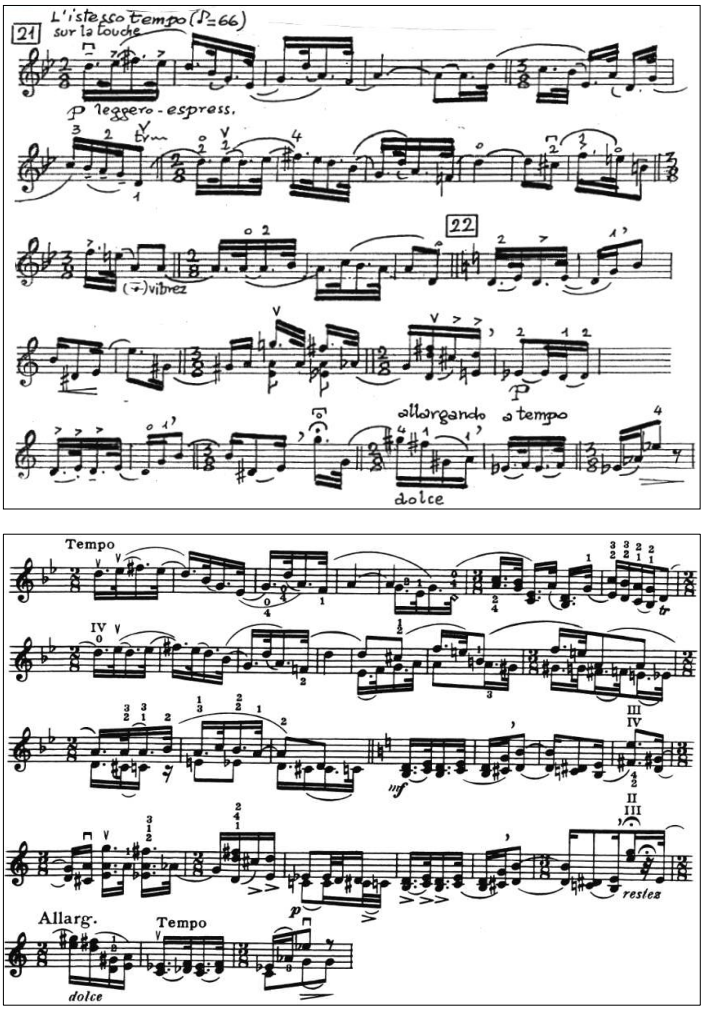

Szigeti aktív koncertpályájától való búcsúkoncert-sorozatán, a *20. század szonátái* között nem szerepel Stravinsky mű. Ezt a hiányt pótolván, 1960-ban utoljára lemezre vette a *Duo concertantét* Roy Bogassal, amely utolsó felvételeinek egyike, az 1961-ben készített Beethoven Hegedűverseny hanganyaga mellett. Külön elismerés, hogy Stravinsky előadói CD-sorozatain – *Igor Stravinsky: The Recorded Legacy. Stravinsky Conducts Stravinsky: Complete recordings between 1959 to 1969*[148] – a Szigeti-féle 1945-ös *Duo Concertante* szerepel, nem pedig az 1933-ban rögzített Dushkin-felvétel.

[148] Stravinsky, Igor*: The Recorded Legacy*. (New York: Sony Classical, 1981, 46290-2).

10.18132/LFZE.2017.2

3.5 Szigeti József és Eugene Ysaÿe

Eugene Ysaÿe szólószonátái népszerű helyen állnak napjaink hegedűrepertoárján. A Johann Sebastian Bach szólóhegedűre írt művei − szonátái és partitái, BWV 1001-1006 − mintájára írott sorozat keletkezése Szigeti József előadóművészetéhez kötődik. Hat szólószonátáját Eugene Ysaÿe azoknak a fiatal hegedűművészeknek írta, akiknek hegedűjátékát meghatározónak tartotta. Szigeti az első volt közülük, aki Bach-játékával nyűgözte le a mestert. Bach művei hallatán határozta el Ysaÿe, hogy megírja hat szólószonátáját a fiatal nemzedéknek. Ebben a fejezetben kifejtem, mi volt Ysaÿe számára figyelemreméltó, és mit kívánt megőrizni az utókornak előadóként.

Ysaÿe a francia-belga hegedűiskola legjelentősebb előadóművésze és pedagógusa a 20. században.[149] A modern hegedűtechnikának ő az egyik főképviselője. Számos klasszikus hegedűverseny híres előadója, játszotta Bach, Beethoven, Mendelssohn és Brahms versenyműveit. Vonósnégyese és szonátaduója számos zeneszerzőt megihletett.[150] Debussy és d'Indy vonósnégyesét, Franck, Lekeu hegedű-zongoraszonátáját, Chausson hegedűre és vonósnégyesre írt versenyművét, valamint *Poème* című hegedűdarabját Ysaÿe egyedi előadóművészetének köszönhetjük. Elsőként mutatta be Saint-Saëns *Rondo Capricciosóját*, Elgar, és Max Bruch (g-moll) Hegedűversenyeit. Karmesterként először Belgiumban működött, majd a Cincinatti Symphony Orchestra vezetője lett. 1895-ben Brüsszelben megalapította a *Société Symphonique des Concerts Ysaÿe* társaságot, ami saját szimfonikus zenekart működtetett, melyet ő maga vezényelt. Ez a társaság főleg kortárs francia műveket adott elő. A koncertek a belga zenei élet meghatározó eseményévé váltak. A társaság mutatta be Ysaÿe saját kompozícióit is, így zeneszerzőként is megismerhette a publikum. Legismertebb műve a *Hat szólószonáta hegedűre,* op. 27, amely 1924-ben készült el. A darabokat az alábbi hegedűművészeknek ajánlotta: Szigeti Józsefnek, Jaques Thibaud-nak, George Enescunak, Fritz Kreislernek, Matthieu Crickboomnak, valamint Manuel Quirogának. 1886-tól a Brüsszeli Conservatoire vezető professzoraként Hubay Jenő utódja lett. Barátság fűzte a fent említett hegedűsökön kívül Flesch Károlyhoz, Bronislav Hubermanhoz és Mischa Elmanhoz. Ez a generáció fiatalkora meghatározó élményei közt emlegeti Ysaÿe koncertjeit és a vele való közös kamarázásokat, beszélgetéseket.

Szigeti 1905-ben, berlini tanulóévei alatt hallotta a nagyformátumú hegedűművész játékát első ízben.[151] A 13 éves gyermeket teljesen lenyűgözte a

---

[149] Ysaÿe életéről, munkásságának jelentőségéről a GMO, Michel Stockhem által írt cikkében olvasottakra hivatkozom. http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/30732?q=ysaye&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit (utolsó megtekintés: 2016. május 25.), valamint Schwarz, i.m. (117. lábjegyzet.

[150] Ysaÿe Quartet tagjai: Eugene Ysaÿe, Mathieu Crickboom, Léon van Hout és Joseph Jacob. Szonátapartnere Raoul Pugno volt.

[151] Szigeti, *Bh.* 96-97.

10.18132/LFZE.2017.2

mester játéka. Az azt követő londoni tanulóévekben Ysaÿe Queen's Hall-beli koncertjeit látogatta.

1923-ban Szigeti, immár befutott művészként adott szólóestet Brüsszelben. Ezúttal Ysaÿe hallgatta a fiatal muzsikust, aki többek között Johann Sebastian Bach g-moll szólószonátáját adta elő. Ysaÿe a következőt írja a koncert után:

> Megtaláltam Szigeti játékában azt a minőséget, mely rendkívül ritka napjainkban: egyszerre virtuóz és muzsikus. Egyrészt tudatában van küldetésével akár egy próféta, másfelől a jól alkalmazott hegedűtechnikát a kifejezés eszközeként használja.[152]

Szigeti játékának hatására Ysaÿe ekkor határozta el, hogy Johann Sebastian Bach hegedűművei mintájára megírja saját szólószonátáit.[153] 1923-ban, miután elkészült az 1. szólószonáta vázlata, Ysaÿe meghívta Szigetit a belga tengerparton, Le Zoute-on található otthonába. Egy kis vonósnégyesezést követően Ysaÿe megmutatta Szigetinek első, g-moll szólószonátájának kéziratát, melyet az akkor 31 éves fiatal kollégájának dedikált. Szigeti elragadtatása érezhető, ahogyan az Ysaÿe-nál töltött délután eseményeire emlékszik:

> Felnyitottam a jelnél, és ott láttam nevemet a g-moll szonáta első ceruzával írt vázlata felett. Ez az eljárás nagyobb örömet szerzett számomra, mint sok későbbi, ugyancsak értékes ajánlás. […] Ez az ember megmutatja nekem legújabb művének kéziratát, amelyet az én játékomra gondolva szerzett! Bevallom, hogy abban a pillanatban nem tudtam ennek a műnek zenei tartalmát és felépítését hűvös fejjel megítélni. Később is így voltam vele, amikor ezt a rendkívül nehéz művet megtanultam, majd a legtöbb, zeneileg fontos városban előadtam. […] Beszélt „az én szonátám"-ról és a tervezett többi szerzeményről, arról, hogy ezeknek a megalkotása mit jelent számára. Teljesen tudatában volt annak, hogy egészen egyedi vonóvezetése és fekvésváltási technikája milyen fontos a hegedűjáték történetében. […] olyan mű ez, amelynek alapján későbbi hegedűs-nemzedékek rekonstruálhatják azt a játékstílust, amelyet a korántsem tökéletes Ysaÿe-lemezek alig szemléltetnek. […] megéreztem, hogy ezek a szonáták többet jelentenek Ysaÿe számára, mint olyan valakinek jelentettek volna, aki elsősorban alkotó művész.[154]

A művek inkább tükrözik Ysaÿe személyiségjegyeit és technikájának jellegzetességeit, mint az ajánlás címzettjének előadói stílusát. Elgondolkodtató mégis, hogy pontosan mire gondol Ysaÿe, mikor Szigeti játékát rendkívüli ritkaságnak nevezi. Ysaÿe g-moll Szólószonátájáról ugyan Szigeti soha nem készített felvételt, de fennmaradt egy 1931-ben rögzített szólóest hangfelvétele, melyen Bach g-moll Szólószonátáját – BWV 1001 − játssza. Ez, valamint egy 1933-ban lemezre vett a-moll Szólószonáta – BWV 1003 – hanganyaga rávilágíthat bizonyos tényekre.

Johann Sebastian Bach hegedűművei a repertoárunkban a 20. század elejétől váltak meghatározóvá. A hegedűs Bach-reneszánsz elindítója Joachim József volt. Ő

---

[152] Schwarz, i.m. (149. lábjegyzet), 392. Saját fordítás.
[153] Ennek körülményeiről Antoine Ysaÿe ír apja életrajzában. Szigeti, *Bh,* I.h. (151. lábjegyzet).
[154] I.h.

10.18132/LFZE.2017.2

készített felvételt először Bach g-moll *Adagió*járól. Az alábbi táblázaton (7. táblázat) szemléltetem a felvételek keletkezését időrendi sorrendben.[155]

7. táblázat - J. S. Bach hegedűre írt szólóműveiről készült korai felvételek

Bach szólóhegedűre írt műveinek hangfelvételei		
1904	Joachim József	g-moll Adagio
1904	Pablo de Sarasate	E-dúr Preludium
1905	Jaques Thibaud	E-dúr Gavotte
1908	Szigeti József	E-dúr Preludium
1915	Kathleen Parlow	E-dúr Gavotte
1922	Isolde Menges	d-moll Chaconne
1926	Fritz Kreisler	g-moll Adagio
1929	Arnold Rosé	g-moll Adagio
1929	Adolf Busch	d-moll Partita
1931	Szigeti József	g-moll Szólószonáta
1933	Szigeti József	a-moll Szólószonáta
1934-35	Yehudi Menuhin	összes
1935	Jasha Heifetz	g-moll Szólószonáta
1940, 1948-49	George Enescu	összes
1943	Adolf Busch	összes

Kezdetben csak egy-egy tételről készítettek felvételt, ám amikor a technika azt már lehetővé tette, teljes műveket is rögzítettek. Elsőként Adolf Busch vette fel a d-moll Partitát, majd néhány éven belül Szigeti József, a már említett szólóesteken elhangzott g-moll, illetve a-moll Szólószonátáról készült hanganyaga vált ismerté. A teljes ciklust, vagyis a hat művet Yehudi Menuhin rögzítette először.[156] A táblázatban szereplő hegedűművészek mindannyian fontos résztvevői annak a folyamatnak, melynek köszönhetően Johann Sebastian Bach szólóhegedűre írt művei ma már a hegedűrepertoár alapját képezik. Szigeti első felvételei között, 1908-ban már megtaláljuk Bach E-dúr Preludiumát, azonban ennek virtuóz előadási-darab funkciójáról a következőket írja könyvében:

> Az e század első periódusában uralkodó szellemre jellemző, hogy fiatal éveimben soha nem hallottam nyilvános előadáson a C-dúr és az a-moll szonátát […] Az idő tájt inkább csak egyes tételeket játszottak nyilvánosan, mint az E-dúr partita Preludiumát és mindenekelőtt a Chaconne-t, mely megkülönböztetett helyet vívott ki magának. […] Az a mód ahogyan az E-dúr partita híres Preludiumával a Sarasate-Kubelik korszakban bántak (technikai

[155] Ez a felsorolás nem teljes, adatokat a Classical Notes oldaláról gyűjtöttem, mely a leglényegesebb felvételeket említi. http://www.classicalnotes.net/classics/partitas.html (utolsó megtekintés: 2014. május 9.) Peter Gutmann: „Johann Sebastian Bach, Sonatas and Partitas for solo violin." *Classical Notes*. 2004.

[156] Szigeti több alkalommal készített felvételt Bach szólóhegedűre írt sorozatának egyes műveiről, illetve tételeiről 1908 és 1955 között. A teljes ciklust egyszer rögzítette 1955-ben. Az Ysaÿe szólószonáta keletkezéstörténetében ezek a felvételek nem mérvadóak, ezért nem foglalkozom velük az elemzés során.

10.18132/LFZE.2017.2

mutatványszámként, a lehetséges legnagyobb sebességgel ledarálva), jellemezte a Bach-szonáták lényegének akkori teljes felismerését.[157]

Ahogy már korábban említettem (1.2 fejezet) Vincent d'Indy hatására Szigeti tanulóévei végén újragondolta repertoárját,[158] és figyelme a virtuóz, látványos sikerdarabok helyett az értékesebb, illetve a méltatlanul mellőzött művek felé fordult. Ennek köszönhetően kezdett el foglalkozni behatóbban Beethoven hegedű-zongoraszonátáival, Hegedűversenyével, Mozart és Brahms Hegedűversenyeivel, majd Bach Szólószonátáival. A d-moll *Chaconne* frazírozásáról és felépítéséről Ferruccio Busoni intelmei alapján kapott átfogóbb képet, aki párhuzamosan magyarázta neki a hegedűszólam, valamint saját *Chaconne*-átiratának artikulációit. Szigeti, mivel felismerte Bach műveinek értékét, valamint azoknak a hegedűrepertoárban való mellőzöttségét, gondosan ügyelt arra, hogy szólóestjein azok gyakran elhangozzanak.

Az 1920-as években már híres interpretálójává vált Bach szólószonátáinak és partitáinak. Lenyűgöző Bach-játékáról barátjának, Füst Milánnak a Nyugatban megjelent cikke tanúskodik.[159] Ekkorra már – ahogy Ysaÿe mondta – tudatában volt céljai fontosságának, és annak, hogy miképp tudja pótolni a hegedűrepertoár hiányosságait.

Egyéni előadóstílus, sajátos tagolás és tempójáték jellemzi 1931-es Bach-felvételét (8.-11. hangzó példa). A g-moll *Adagio* és *Siciliano* lassú tételek tempói lassabbak a mai előadásokéhoz képest. Helyenként a romantika előadójegyeit mutatják – portamento, széles vibrato. A gyors tételek előadását (*Fuga, Presto)* a nagyobb formai egységeket szem előtt tartó gondolkodásmód jellemzi. A fontos harmóniákat és hangokat az előadóművész jól hallhatóan kiemeli a zenei időkezelés és artikuláció segítségével.

Szigeti Bach-játékát így jellemezném: egyéni, személyes előadásmód sajátos technikai megoldások segítségével. Pontosan erről beszél Szigeti, mikor a fenti idézetben Ysaÿe hegedülésére utal: „tudatában volt annak, hogy egészen egyedi vonóvezetése és fekvésváltási technikája milyen fontos a hegedűjáték történetében". Ysaÿe szólószonátái előadásakor az egyéni értelmezés és előadás kulcsfontosságú. Zaklatott futamai, harmóniavilága a legkülönbözőbb értelmezéseket teszi lehetővé. Szélsőséges előadásokban hallhatjuk manapság felvételeken, koncerteken és hegedűversenyeken. Minél fantáziadúsabb az előadás, minél több, színesebb technikai megoldást alkalmaz a hegedűművész, játéka annál nagyobb hatással van a publikumra. Bach szólószonátái ezzel szemben lényegesen nagyobb fegyelmet követelnek meg az előadótól.

Összegezve az eddigi ismereteket, arra a következtetésre jutottam, hogy Ysaÿe, hat szólószonátáját olyan fiatal művészeknek írta, akik hozzá hasonlóan egyéni hangszertechnikával hegedültek és a szokványostól eltérő zenei gondolatok,

---

[157] Szigeti, *A hegedűről.* 170−171.

[158] D'Indy felhívta a fiatal Szigeti figyelmét műsora egysíkúságára, és Leclair szonátái mellett több olyan műre hívta fel a figyelmét, melynek harmóniai felépítése bonyolultabb, igényesebb volt, mint a csodagyerek repertoárszámai.

[159] Breuer János (szerk.): *Zenei írások a Nyugatban*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1978): 7−9.

10.18132/LFZE.2017.2

ötletek jellemezték előadásukat. Az egyes szonáták bár különböző karakterűek, mégsem jelenthetjük ki, hogy a fiatal hegedűművészek jellegzetes technikái konkrétan felismerhetőek lennének a művekben. Ysaÿe saját egyéni stílusát komponálta meg a ciklusban. Az ajánlásokkal az általa kiválasztott művészekre bízta a maga egyéni hangvételének és hangszerkezelésének továbbadását. Egy konkrét példát mutat Szigeti a *Violinist's Notebook* című könyvében, az 1. szólószonáta, *Grave* tételének egyik passzázsát kiemelve:

> Ysaÿe egészhangú skálát használ szextolákban (az 1923-ban nekem ajánlott Szólószonátában), ez a technikai fogás jellemző példája művészetének, mely által képet kaphatunk sima, könnyed és kifejező kettősfogás játékáról – fekvés- és húrváltásokkal –, amely remekül jellemezte őt.[160]

31. kottapélda – Ysaye: 1. szólószonáta, *Grave*

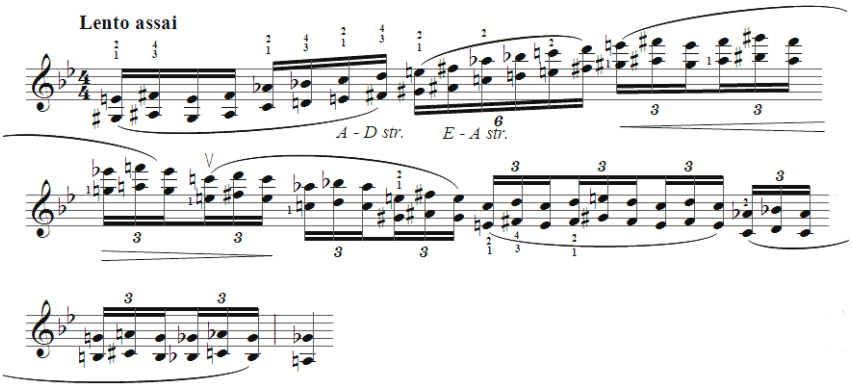

Formailag és tartalmilag nem hasonlítható össze Bach és Ysaÿe szólószonáta-ciklusa. Mégis érdemes néhány észerevételt tenni. Ysaÿe harmadik (*Ballada)* és hatodik szonátája egytételes mű, az ötödik szonáta *L'Aurore* és *Danse rustique* című tételei sem idézik a barokk szvit-formát. Az első, második, illetve negyedik szonáta egyes tételei azonosak Bach táncainak címével – *Grave, Fuga, Prelude, Allemande, Sarabande*. A Szigetinek ajánlott 1. szólószonáta formája mutat a legtöbb hasonlóságot, összehasonlítva a hagyományos *sonata da chiesa* felépítésével – ami Bach g-moll, a-moll és C-dúr Szólószonátájának műfaja. Az 1. szólószonáta négy tétele *Grave, Fuga, Allegretto poco scherzoso* és *Finale con brio*.

Szigeti nagyrabecsülését mutatja a hagyatékában található számos Ysaÿe-szerzemény, átirat, közreadás. Ezeket a kottákat majdnem kivétel nélkül mind dedikálta a szerző. Szigeti az Ysaÿe emlékére rendezett brüsszeli Queen Elizabeth Nemzetközi Hegedűversenynek számtalan alkalommal volt zsűritagja (1937, 1959, 1963, 1967 és 1971)[161] Az 1. szólószonáta népszerűsítése mellett ezzel is elősegítette a mester művészetének továbbörökítését a fiatal hegedűs-nemzedék számára.

---

[160] Szigeti, *Vnb*. 96. Saját fordítás.
[161] A brüsszeli Queen Elizabeth Hegedűverseny honlapjáról: http://www.cmireb.be/concours2/documents/palmares1937201319863.pdf (utolsó megtekintés: 2016. június 11.)

10.18132/LFZE.2017.2

3.6 Zeneszerző-barátok

3.6.1 Ernest Bloch, Ferruccio Busoni, Maurice Ravel és más szerzők

Ernest Bloch (1880-1959) svájci származású amerikai zeneszerző, hegedűművész és karmester, Ysaÿe növendéke volt. A belga hegedűművész irányította őt a zeneszerzés felé. Bloch műveiben helyenként erősen érződik hegedűmesterének stílusa.

Bloch 1909-ben, Neuchâtelben ismerkedett meg Szigeti Józseffel. Ő akkor még kezdő karmester volt, Szigeti pedig fiatal szólista. Mendelssohn e-moll Hegedűversenyét szólaltatták meg. A fellépés után ugyan évekig nem találkoztak, de Szigeti ez alatt az idő alatt is barátjaként gondolt Blochra.

1922-ben Szigeti Carl Friedberggel megtanulta és Salzburgban előadta Bloch 1. hegedű-zongora szonátáját – melyet a szerző 1920-ban komponált. A hangverseny a Salzburgi Ünnepi Játékokon, az *Új Zene Nemzetközi Társasága* keretében zajlott le. A *Beszélő húrokban* Szigeti azt állítja,[162] hogy 1926-ban lemezre vette a napjainkban már népszerű *Baal Schem Suite*-et, amit Bloch 1923-ban komponált hegedűre és zongorára. Szerinte ez volt az első alkalom, mikor Bloch-művet lemezre vettek, ezért a zeneszerző hálája jeléül *Nuit exotique* című hegedűdarabját Szigetinek komponálta. Ez az évszám nem egyezik meg sem a Grove lexikon,[163] sem a David Hall-féle diszkográfia által megadott adatokkal (lásd. Függelék). Bloch *Nuit exotique* című hegedűműve 1924-ben keletkezett, a *Baal Shem Suite*-ről készült felvétel pedig 1941-ben. Valószínűbb, hogy Szigeti egy korábbi felvételre utal, egy 1928-ban készített hanganyagra, mikor csak a szvit második tételét, a *Nigunt* rögzítette.[164] Ellenben ez a lemez is később készült, mint a Szigetinek ajánlott *Nuit exotique*. Lehetséges, hogy az 1. hegedű-zongoraszonáta népszerűsítéséért, vagy egyszerűen csak barátságuk jeléül írta Bloch Szigetinek a *Nuit exotique* című hegedű-zongoraművet. A darab csupa egzotikus, indián népzenére emlékeztető elemekből áll, akárcsak a szerző Hegedűversenye, melyet Bloch 1938-ban komponált. Még abban az évben bemutatták Szigeti közreműködésével,[165] egy évvel később pedig lemezfelvétel készült a műről (1939, a párizsi Conservatoire Zenekara, vezényel Charles Munch). A *Nuit exotique*-ről Szigeti nem készített felvételt.

Szigeti élete fontos elismeréseként tartja számon azt a lehetőséget, melyet Bloch ajánlott fel neki az 1920-as években. A zeneszerző a San Franciscó-i Konzervatórium igazgatója volt, és felajánlotta Szigetinek az intézmény hegedűosztályának vezetését. Szigeti ezt visszautasította, ugyanabból az okból, amiért később nem vállalta a leningrádi és a berlini osztályok vezetését sem.[166]

Ernest Blochhal 1958-ban találkozott utoljára Szigeti *A 20. század szonátái* című koncertsorozatán, melyen Bloch 1. hegedű-zongoraszonátája is elhangzott.

---

[162] Szigeti, *Bh.* 99.
[163] GMO: http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article_works/grove/music/03287#S03287.3 (utolsó megtekintés: 2016. június 20.)
[164] Szigeti, *Bh.* 118.
[165] Stefan Drees (szerk.): *Das Große Lexikon der Violine. Baugeschichte-Spielpraxis-Komponisten und ihre Werke-Interpreten.* (Laaber-Verlag, Laaber, 2004). 643-646.
[166] Lásd. 3.3 Szigeti József és Szergej Prokofjev.

10.18132/LFZE.2017.2

Bloch *Poème mystique* című hegedűdarabját, valamint két – Yehudi Menuhinnak ajánlott – szólóhegedűre írt szvitjét is jól ismerte Szigeti. A kották a Szigeti-hagyatékban fellelhetők.

Ferruccio Busoni, olasz zeneszerző, zongoraművész és karmester (1866-1924) az egyik legmeghatározóbb zeneszerző-egyéniség, akivel Szigeti élete során kapcsolatba került. Saját állítása szerint Szigeti apjaként tisztelte Busonit. Az idős mester 1906-ban, Berlinben hallgatta meg őt első ízben. Angliai évei alatt Szigeti vidéki turnékon lépett fel Busonival, így naponta beszélgethetett a zeneszerzővel és hetente több alkalommal hallhatta játékát. A fiú állandó műsorszáma volt Bach d-moll *Chaconne-ja*, ezért a műnek a Busoni által készített zongoraátiratát hallgatta legszívesebben a zeneszerző előadásában. Egyik nap Busoni arra kérte Szigetit, hogy játssza el neki hangszerén a Bach-művet. Így ír az előjátszásról:

> Mily feledhetetlen óra volt! Különösen tisztán emlékszem magyarázatára: a nagy formára utalt, amely a különböző rokon variációknak variációcsoportokká való összefogásából keletkezik hatalmas egészként. Elmagyarázta, hogy miért törekszik bizonyos variációk „egyszínű hangzására", szemben egyes variációk „kicsiszolásával", amely sok hegedűművész szokása. Eljátszott néhány taktust zongorán, hogy szemléltesse a mondottakat, szembehelyezve Bach eredeti frazírozását a rettegett Riemann elméleti nyomán hagyományossá vált „elrontott" frazírozással. Mintha hályog esett volna le szememről: egyszeriben megláttam a Chaconne remek felépítését.[167]

Szigeti elmondása szerint Busoni hívta fel figyelmét arra is, hogy Bach szólószonátáit és partitáit azok eredeti formájában adja elő, ne pedig a Schumann és Mendelssohn által írt zongorakíséretes változatokban. Busoni szerint ezek a zongoraharmóniák szükségtelenek az eredeti formájukban tökéletesen kifejező Bach-művek számára.[168]

Busoni egyénisége Szigeti egész pályafutását végigkísérte a zeneszerző halála után is. Zürichi, genfi, párizsi közös sétáik az 1. világháború alatt sem maradtak el. A „kora reggeli pezsgő-áldozások" − ahogyan Szigeti fogalmaz[169] − és Busoni berlini otthonának társasága újabb ismeretségeket hozott a hegedűművésznek. Az 1920-as években találkozott Paul Hindemith-tel és Ernst Křenekkel Busoni lakásán.

Szigeti 1912-ben kezdte el tanulmányozni Busoni műveit. Korai alkotását, az 1896-97-ben keletkezett D-dúr Hegedűversenyt maga Busoni fiatalkori, kissé éretlen műnek tartotta, Szigeti azonban számtalan alkalommal próbálta meggyőzni a szerzőt ennek ellenkezőjéről. Az elfeledett kompozíciót Szigeti összesen 26 alkalommal játszotta (lásd. Függelék – a Busoni-hegedűverseny partitúráján található koncertnapló). Ezek között háromszor lépett színpadra Busoni vezényletével. 1913-ban Londonban, majd 1914-ben Berlinben és Párizsban. A párizsi fellépést a szerző hívei rendezték meg. A koncert után emlékezetes búcsúestet rendezett ez a baráti kör, melynek tagjai olyan irodalmi hírességek voltak, mint Gabriele d'Annunzio író és

[167] Szigeti, *Bh.* 72-73.
[168] Szigeti, *A hegedűről*. 169.
[169] Szigeti, *Bh.* 91.

10.18132/LFZE.2017.2

Rainer Maria Rilke költő.[170] Szigeti egyik legemlékezetesebb eseményként tartja számon azt a koncertet, mikor Berlinben adta elő a Hegedűversenyt 1922-ben. Az előadás után a közönség rendkívül szívélyesen ünnepelte a jelen lévő agg zeneszerzőt, akit a siker miatt Szigeti felvezetett a színpadra. Busonit rendkívül meghatotta az esemény. Ekkor találkozott vele Szigeti utoljára, Busoni 1924-ben bekövetkezett halála előtt.

Két alkalommal készült lemezfelvétel a Hegedűversenyről Szigeti előadásában – 1947-ben egy élő római koncert alkalmával a RAI Szimfonikus Zenekar és Fernando Previtali közreműködésével, valamint 1955-ben a Little Orchestra Society-vel, Thomas Schermann pálcája alatt, ami pedig egy stúdiófelvétel. Ez a lemez 1957-ben jelent meg, melyen a Hegedűverseny mellett szerepel Busoni 2. e-moll hegedű-zongoraszonátája is − Carlo Busotti zongorázik. A 2. szonátáról 1947-ben is készült felvétel Clara Haskil játékával − valószínűleg ugyanazon a római hangversenyen, melyet előbb említettem. Busoni e-moll szonátája Szigeti egyik kedvenc műsorszáma volt, melyet előadott a *20. század szonátái* koncertciklusa keretében több amerikai egyetemen, valamint Zürichben, az 1950-es években. A szonáta utolsó tétele Johann Sebastian Bach: *Wie wohl ist mir, O Freund der Seelen* című korál dallamát dolgozza fel variációs formában − BWV 517. A szonáta Szigetinek köszönhetően vált ismertté. Busoni 1. hegedű-zongoraszonátáját, *Bagatellen* című hegedű-zongorasorozatát és *Albumblatt* című darabját – fuvolára vagy hegedűre és zongorára – is ismerte Szigeti. Kottái között megtalálható még Busoni Beethoven Hegedűversenyéhez írt három kadenciája.

Az alábbi zeneszerzőkkel Szigeti Ferruccio Busoninak köszönhetően találkozott:

Paul Hindemith-tel (1895-1963) Busoni berlini lakásában ismerkedett meg Szigeti az 1920-as években.[171] Mivel Hindemith Busoni baráti körébe tartozott, ott volt azon az 1922-es berlini koncerten is, melyen Szigeti oly sikeresen adta elő Busoni Hegedűversenyét. A hegedűművész több alkalommal meglátogatta frankfurti otthonában Hindemith-et, és a látogatások során értékes szakmai beszélgetéseket folytattak. Hindemith eredetileg hegedűs volt, de kiválóan játszott brácsán, zongorán és klarinéton is. Szigeti számos kompozíciójával megismerkedett. Korai darabjai közül az 1918-ban keletkezett op. 11, no. 1-es Esz-dúr hegedű-zongoraszonátával, majd az *Es ist so schönes Wetter draussen* című szólószonátával – op. 31, no. 2, ami 1924-ben íródott. Szigeti legkedveltebb Hindemith-kompozíciója az E-dúr hegedű-zongoraszonáta volt 1935-ből. Ez a szonáta is szerepelt a *20. század szonátái* koncertcikluson. 1957-ben készült róla felvétel Carlo Busotti zongoraművésszel.[172] Szigeti jól ismerte még az 1939-ben keletkezett Hegedűversenyt, és no. 4-es

[170] Szigeti Busoninak köszönheti az ismeretséget Józef Turczyński lengyel zongoraművésszel, aki Busoni növendéke volt. Az ő házában találkozott Prokofjev D-dúr hegedűversenyének vázlatával. Lásd. Prokofjev-fejezet. Turczyński Szigetihez hasonlóan élénken érdeklődött a modern zene iránt.
[171] Szigeti, *Bh.* 91.
[172] New York: Columbia Records, 1957. LP Issues – Studio felvétel. Lásd Szigeti József lemezfelvételei. Függelék. Hindemith: E-dúr hegedű-zongoraszonáta, no. 3, op. 115; Prokofjev: *Öt melódia*, hegedűre és zongorára, op. 35b; Ravel: hegedű-zongoraszonáta. Carlo Busotti – zongora.

10.18132/LFZE.2017.2

Konzertet a *Kammermusik* sorozatból.[173] Nyomon követte Hindemith pedagógiai munkáit is, így Szigeti *A hegedűről* című könyvében példaként hivatkozik Hindemith *Übungen – Tanulmányok hegedűre* című 1926-ban kiadott művére.[174]A hagyatékban megtalálható a zeneszerző saját hegedűátiratai közül a *Meditáció* című darab Hindemith *Noblissima Visione* című táncjátékából – 1938 −, valamint az *Echo* című kompozíció Thomas Moore versére, 1942-ből fuvolára és zongorára, mely előadható hegedűn is.

Ernst Křenek (1900-1991). Akárcsak Hindemith-tel, Szigeti Křenekkel is Busoni közvetítésével ismerkedett meg.[175] Hagyatéka szerint a szerző 1924-ben keletkezett Hegedűversenyét, és no. 1-es hegedű-zongoraszonátáját tanulmányozta behatóbban.

Albert Roussel (1869-1937), francia zeneszerző. Roussellel a már említett berlini koncert alkalmával találkozott Szigeti először.[176] A koncerten Busoni Hegedűversenye mellett Stravinsky *Sacre du Printemps* és Roussel *Pour une fête de printemps* című műve hangzott el. 1928-tól és az 1930-as években sokszor találkozott Roussel és Szigeti. Roussel 2. hegedű-zongoraszonátáját (op. 28, 1924) közösen próbálták a zeneszerzővel Szigeti párizsi lakásában. Szigeti számos alkalommal előadta a művet – nem kizárólag Roussel közreműködésével –, köztük Londonban, Párizsban, Berlinben, New Yorkban, és Moszkvában is. A szonáta fogadtatása rendkívül változatos volt. A Szovjetunióban a közönség megismételtette Szigetivel az utolsó tételt, míg egy amerikai kritikus „szőnyegporolásnak" nevezte hangzását.[177] Sajnos Szigeti nem készített felvételt erről a sokat előadott szonátáról. Roussel Segovia című gitárdarabjából (op. 29), melyet Andrés Segovia gitárművésznek írt 1925-ben, hegedűátiratot tervezett készíteni. Ezt a művet Szigeti népszerűsítette volna, de az átirat nem készült el.

Maurice Ravel (1875-1937). Mielőtt még találkozott volna Ravellel, Szigeti már ismerte a szerző művészetét. Ravel hegedűre és csellóra írott szonátáját Gregor Pjatigorszkijjal játszotta Berlinben és Frankfurtban.[178] 1928-ban végül megismerkedhettek egymással személyesen is. Január 15-én, Ravel New York-i debütálása alkalmával a zeneszerző Szigeti Józsefet kérte fel 1927-ben elkészült hegedű-zongoraszonátájának előadására.[179] Szigeti így nyilatkozik Ravelről a koncertet megelőző próbákra visszaemlékezve:

> Nagy csodálója vagyok Ravel alkotásainak és ezért nem szívesen értékelem zongoraművészetét. […] Igaz, hogy Ravel maga sem törődött zongorázásával, közömbös volt számára, hogyan játszik. Alkotó művészi öntudatát nem ingatta meg a

---

[173] A *Kammermusik* Hindemith szólóhangszerre és kamaraegyüttesre írt versenyműveinek sorozata. A hét versenymű közül a no. 4-es koncert egy öttételes mű hegedűre és kamarazenekarra − op. 35, no. 3, 1925-ben keletkezett.

[174] Öt etűdből álló sorozat. A felesleges fekvésváltások elkerülése végett mutatja be Hindemith 3. etűdjének – *Saitenwechsel* – első ütemeit. Szigeti, *A hegedűről*. 113-114.

[175] Szigeti, *Bh*. 91.

[176] I.m. 105.

[177] I.m. 186.

[178] I.m. 114.

[179] A szonátát Ravel George Enescuval mutatta be Párizsban, 1927. május 30-án. Deborah Mawer (szerk.): *The Cambridge Companion to Ravel.* (Cambridge University Press, 2000.): 263.

10.18132/LFZE.2017.2

> kétely. […] Ravellal való próbáim New Yorkban tehát nem foglaltak le annyira, mint az olyan próbák, melyeken virtuózok tökéletes együttes megteremtésén dolgoznak [Pjatigorszkijra utal]. Mindjárt éreztük, hogy bizonyos határokon belül mozoghatunk csak, és így nyugodtan „vakációt vehettem önmagamtól”.[180]

Szigeti továbbá azt írja, Ravel kritikai megjegyzéseiből ellenben sokat tanult. Ezután Lisztről beszélgettek, aki nagy hatással volt a francia szerző zongoraműveire. A hegedűművész így emlékezik az együtt töltött munkára:

> Ha Ravelre gondolok, nem a Gallo-Theatre rajongó közönségének lelkes hangulatát, hanem annak a délutánnak szellemi légkörét idézem fel magamban.[181]

Ravel hegedű-zongoraszonátáját Szigeti később Bartók Bélával játszotta 1935-ben a Budapesti Vigadóban.[182] A művet végül Roy Bogasszal vette lemezre 1957-ben. *Pièce en forme de Habanera* című hegedűdarabját[183] pedig 1936-ban rögzítette Nikita Magalovval.

Szigeti sajátos vonótechnikát alkalmazott a szonáta *Perpetuum Mobile* című zárótételében. Ravel ezzel a játékmóddal teljes mértékben egyetértett,[184] ezért Szigeti így is vette fel lemezre. (12. hangzó példa) Ennek a vonásnemnek a használata teljesen egyedülálló a *Perpetuum Mobilében*. Kockázatos az előadónak, mert nehézkessé válhat tőle az egész tétel. Tudomásom szerint, csak Szigeti használja ezt a nehezített játékmódot:

32. kottapélda - Ravel G-dúr hegedű-zongoraszonátájának 3. tétele - *Perpetuum Mobile*

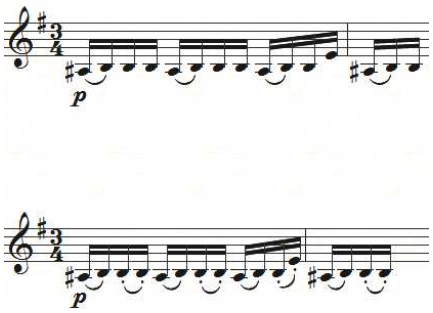

> A Perpetuo mobilében az volt az érzésem, hogy Ravel egy olyan vonásnemre gondolt, amit főleg a 19. században használtak. Azokra a négy tizenhatodos hangcsoportokra gondolok, ahol az első kettő legato, a másik kettő pedig spiccato, elkülönített vonás, vagy ahol az első kettő legato a másik kettő pedig egy vonóra játszott saltando vonásnem.[185]

---

[180] Szigeti, *Bh.* 113.
[181] I.h.
[182] Bartókot ekkor ihlették meg a *Blues* című tétel pizzicato akkordjai. Ennek mintájára komponálta a Kontrasztok kezdő ütemeit. V.ö. 3.2.4 *Kontrasztok* hegedűre, klarinétra és zongorára.
[183] A mű eredetileg *Vocalise-étude en forme de habanera* című dal, 1907-ben keletkezett.
[184] Szigeti, *A hegedűről.* 244.
[185] Samuel Applebaum: „Szigeti József”. In uő: *Így játszanak ők. Beszélgetések világhírű hegedűművészekkel. 1972-1981.* Angolul: Fülep Tamás (ford.). *The Way They Play.* (Budapest: Polifon könyvtár, 1991). 33−41. 35.

10.18132/LFZE.2017.2

Míg Ravel hegedűszonátáját (1923-1927) Szigeti rendkívül becsülte, 1924-ben Arányi Jelly-nek írt *Tzigane* című koncertrapszódiáját briliáns, de ugyanakkor „mesterkélten összetákolt" darabnak tartotta. Szigetinek nem tetszett a mű Ravel szerinti magyaros hangzása. Talán ez az oka annak, hogy soha nem adta elő a *Tzigane-t*. A *Violinist's Notebook* szerint ellenben ismerte a virtuóz művet és tanította is növendékeinek. Ugyanitt megtalálható Ravel 1914-ben keletkezett Zongorástriójának néhány üteme is. Ha számba vesszük a Szigeti birtokában lévő számos Ravel műveiből készült hegedűátiratot, jól látható Szigeti érdeklődése a francia zeneszerző iránt. A kották a következők − Asselin: *Five o'clock fox trot − d'après L'enfant et les Sortilèges*, Dushkin: *L'enfant et les Sortilèges – Pastourelle*, Castelnuovo-Tedesco: *Jeux d'eau*, Borissowsky: *Pavane*, Doney: *Pièce*, Kochański: *Pavane pour une infante défunte.*

Darius Milhaud (1892-1974). 1925-ben Szigeti Párizsban vásárolt lakást. 1939-ig, míg Európában lakott családjával, lehetősége adódott arra, hogy francia zeneszerzőkkel kapcsolatba lépjen, többek között Ravellal, Roussellel és Milhaud-val. Utóbbi szerzővel rendszeresen kamarázott párizsi évei alatt.[186] Egy interjúban azt nyilatkozta Szigeti, párizsi szonátaestjein általában Milhaud-t kérte fel zongorapartnernek.[187] Szigeti volt az első előadóművész, aki Milhaud művéről stúdió-felvételt készített 1926-ban. A szerzemény Milhaud 1921-ben írt *Le Printemps* című hegedűdarabja volt. Szigeti saját állítása szerint a lemez sikeres lett, és a hegedűsök a felvétel megjelenése után kezdtek el Milhaud műveivel foglalkozni.[188] Egy évvel később a *Saudades do Brazil* című zongorasorozat *Corcavado* és *Tijuca* című táncainak – no. 7.-8. − átiratait rögzítette Kurt Ruhrseitz zongoraművésszel.[189] A sorozat *Sumare* című darabját – no. 9 − 1941-ben játszotta lemezre Farkas Andorral. Szigeti kottatárában megtalálható ugyanennek a sorozatnak 3. és 4. darabja, az *Ipanema* és a *Copacabana*. Ismerte továbbá Milhaud *Concerto de Printemps* című 1936-ban keletkezett hegedűversenyét is.

Hamilton Harty (1879-1941). Karmesterként és Jaques Thibaud zongorakísérőjeként ismerte meg Szigeti 1909-ben. Busoni, Bloch és d'Indy korábban említett atyai intelmei következtében Szigeti a kortárs művek után kezdett érdeklődni. Hartyval, aki koncertjei mellett időnként zeneszerzőként is kipróbálta magát barátságot kötött, majd még abban az évben bemutatta a szerző frissen komponált Hegedűversenyét. Természetesen Harty vezényelt, és hálából Szigetinek ajánlotta a művet. A bemutatót alapos felkészülés előzte meg. Bár Szigeti úgy emlékezett a Hegedűversenyre, hogy az egy „némi melankóliával felidézett, múló életű mű",[190] később Budapesten és Kölnben is koncertezett vele. Álltása szerint

[186] Szigeti, *Bh.* 183. Ravel, Debussy illetve Roussel hegedű-zongoraszonátáival léptek közösen színpadra, illetve Milhaud és más zeneszerzők kisebb darabjaival.
[187] Applebaum, i.m. (185. lábjegyzet). 33.
[188] Szigeti, *Bh.* 118.
[189] Claude Levy átirata Milhaud *Saudades do Brazil* című, 12 táncból álló, op. 67-es számú zongorára írt szvitjéből.
[190] Szigeti, *Bh.* 90.

10.18132/LFZE.2017.2

Harty Hegedűversenye volt az első kortárs mű Szigeti életében, melyet ő maga mutatott be a közönségnek, valamint ez az esemény volt az egyik legmeghatározóbb élmény számára, mely a kortárs zene tolmácsolójává tette őt későbbi pályája során. Harty egyik hegedű-zongora átirata fellelhető Szigeti hagyatékában: Händel *Rigaudon from Suite* című műve; Harty Szigetinek dedikálta a kottát 1910-ben.

Ralph Vaughan Williamst (1872-1958) Szigeti egészen biztosan ismerte, mert találkozásukra visszaemlékezik a *Beszélő húrokban*.[191] Bár mélyebb barátságot nem említ a hegedűművész, számos művel megismerkedett a zeneszerző kompozíciói közül. Ezek a következők: *Etude Concertante, Fantasia on Greensleeves* – átirat *Sir John in love* című operájából, *Along the Field* − *Eight Housman* énekhangra és hegedűre, *Fantasia on Greensleeves* – fuvolára, hárfára és vonósokra, *The Lark Ascending* – hegedűre és zenekarra, *Galop* − Louis Persinger átirata a brácsára és zenekarra írt *Szvitből*. Vaughan Williams 1954-ben keletkezett a-moll hegedű-zongoraszonátájának első nyilvános előadásán Szigeti játszotta a hegedűszólamot, Carlo Busotti pedig zongorázott. Az előadás a rochesteri Critic Music Associationben hangzott el 1955. november 14-én.[192] Az a-moll szonáta szerepelt a *20. század szonátái* cikluson. Felvétel nem készült a kamaraműről Szigeti előadásában.

William Walton (1902-1983) műveit Szigeti nem játszotta, de személyesen ismerte a zeneszerzőt. Szigeti könyvében elmeséli, hogy Walton lakásán közösen hallgatták meg a komponista Hegedűversenyének (1936-1939) és no. 1-es szimfóniájának (1931-1935) első lemezfelvételét. Walton Bloch hegedűversenye iránt is érdeklődött Szigeti előadásában. Az egyik Queen's Hall-beli próba alkalmával tanulságos párbeszédet folytatott a műről Ralph Vaughan Williams-szel. Ezekre a beszélgetésekre Szigeti egész életében meghatározó élményként gondolt vissza.[193]

Benjamin Brittennel (1913-1976) való szakmai eszmecseréit követően Szigeti úgy határozott, megtanulja és előadja a zeneszerző régóta bemutatásra váró hegedűre és zongorára írt *Suite*-jét (op. 6, 1936). A bemutatóra 1951-ben New York-ban került sor, a mű keletkezése után 15 évvel. Ez egy újabb példa arra, Szigeti miként népszerűsítette a kortárs műveket.

Alfredo Casellával (1983-1947) Szigeti az 1926-1927-es évadban dolgozott együtt. A Roman Wanamaker által rendezett hangversenyekkel egybekötött kiállítás célja a Wanamaker-gyűjtemény értékes, régi hangszereinek bemutatása volt. Az egyik fellépés alkalmával Szigeti Casella vezényletével koncertezett a New York-i Filharmonikusokkal. Szigeti 1928-ban Moszkvában, a karmester nélküli Perszimfansz Zenekarral bemutatta Casella a-moll Hegedűversenyét, op. 48. A

[191] I.m. 106.
[192] Michael Kennedy: *The works of Ralph Vaughan Williams*. (London: Oxford University Press, 1964).
[193] Szigeti, *Bh*. 106.

10.18132/LFZE.2017.2

szerző Szigetinek dedikálta a versenyművet. A hegedűversenyről Szigetivel nem készült felvétel, tudomásom szerint nem adta elő későbbi pályafutása során, de visszaidézi a mű részleteit a *Violinist's Notebook* című művében.[194] A hegedűverseny megtalálható Szigeti kottatárában is.

Henry Cowell (1897-1965) és Szigeti József megismerkedésének körülményeiről nincs adatom. 1942-ben már bizonyosan ismerték egymást, ebben az évben ugyanis Cowell telefonon tájékoztatta Szigetit,[195] hogy elkészítette a hegedű-zongora átiratát az 1931-ben komponált *How old is Song?* című dalnak.[196] Szigeti hagyatékban megtalálható a Cowell által neki ajánlott hegedűszólam kézirata: „written for J Sz by H C 1942". 1943. november 3-án Szigeti bemutatta a darabot Coloradóban, Földes Andorral. A plakáton *Celestial Violin* címmel szerepelt a mű. 1944. március 11-én Szigeti a szerzővel lépett színpadra a Carnegie Hallban. Ezúttal *How old is Song* címmel hirdették az átiratot. 1947-ben magával a szerzővel készített Szigeti felvételt, ezúttal ismét *Celestial Violin* volt a mű címe. Szigeti kezdeményezésére, hogy elősegítse Cowell művének népszerűsítését, 1950-ben kiadásra került az átirat a Peer International kiadónál. Henry Cowell honlapján az olvasható, Szigeti elfelejtette, hogy a darab jogai korábban már más kiadónál voltak, ezért később törölték a Peer kiadást.[197] A történet ezúttal is rávilágít arra, hogy Szigeti József minden esetben szorgalmazta a kortárs szerzők műveinek előadását és népszerűsítését. A *How old is Song* első előadásait követően Cowell 1945-46-ban Hegedű-zongoraszonátát írt azzal a tervvel, hogy Szigeti mutatja be a művet. A mű keletkezésekor Szigeti számtalan tanáccsal segítette a szerző munkáját. A *Beszélő húrokban* arról ír, hogy az ő kérésére Cowell a négytételes szonátához hozzáírt egy 5. tételt, melyben visszaidézi az első négy tétel zenei anyagát. A mű amerikai folklorisztikus zenei elemekből épül fel, az amerikai őstelepesek istentiszteletének korál-motívumaival, himnusz, fuga, ballada, jig és finale tételekből áll. Cowell Hegedű-zongoraszonátáját, melyet a szerzővel közösen alkotott, Szigeti 1954-ben vette fel lemezre Carlo Busottival.

Ernst Bacon (1898-1990). A Szigeti-hagyatékban található Bacon *Buncombe County − of an afternoon* című Szigetinek ajánlott hegedűdarabja (1943). A következő Bacon-szerzemények ugyanott találhatóak: *The purple Land - Transylvanian fantasy* hegedűre és zongorára, *Peepin' Through*, hegedűre, két énekhangra és zongorára; *The Gumphead*, valamint *Chewing Gum Island* hegedűre, három énekhangra és zongorára. A szerző amerikai népdalfeldolgozásairól és dalairól ismert. A Szigeti Józsefnek szánt darab, a *Buncombe County* egy frappáns

---

[194] Szigeti, *Vnb*. 71, 91.

[195] 1942 november 30-án írja levelében Henry Cowell: „Befejeztem A ››How Old Is Song?‹‹ átiratát, és felhívtam Szigetit." Henry Cowell honlapjáról: http://www.henrycowell.org/hc/sf002/catalogNp131.cfm?CFID=196632477&CFTOKEN=99901420&jsessionid=8430ea274b7d0c65e9186817435a68505457 (utolsó megtekintés: 2016. június 13).

[196] Henry Cowell: *How old is Song?* – eredetileg énekhangra és zongorára, Harry Cowell versére, 1931. Op. 477a. GMO: http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article_works/grove/music/A2249182#A2249211 (utolsó megtekintés: 2016. augusztus 15).

[197] Henry Cowell honlapjáról, i.h. (195. lábjegyzet). (utolsó megtekintés: 2016. június 13).

10.18132/LFZE.2017.2

dal, mely rövid lassú bevezetőrész után jellegzetes szinkópás motívumaival ábrázolja a vidéki embereket, akik – a mű címére utalva − üresen fecsegnek. Szigeti azt írja, hogy Ernst Bacon egyike azoknak a zeneszerzőknek, akiknek élvezetes, ösztönző szakmai beszélgetést köszönhet.[198] Valószínűleg ez a közös eszmecsere eredményezte a darabot. Talán erre utal a mű címe és alcíme: „délutáni csevej".

Beszélő húrokban írja Szigeti a következőket:

> Sok élvezetes, ösztönző, szakmai beszélgetést köszönhetek Roger Sessions, Henry Cowell, [Aaron] Copland, Benjamin Britten, Arnold Bax, Ernst Bacon, Fred Jacobi, Roy Harris ismeretségének. [199]

A fenti zeneszerzőket tehát személyesen ismerte Szigeti József. Közülük néhányukról már említést tettem. A többi szerzőt Szigeti csak ebben az idézetben említi. A *Violinist's Notebook* példái közt megtaláljuk **Roger Sessions** (1896-1985) 1935-ben keletkezett Hegedűversenye, és **Aaron Copland** 1942-43-ban keletkezett hegedű-zongoraszonátája részleteit.[200] **Frederick Jacobi** 1921-ben komponált *3 Preludes* című műve hegedűre és zongorára, valamint *Vocalise-Étude* és *Pénélope* című szerzeményei megtalálhatóak Szigeti hagyatékában. A *Pénélope* kottáját maga Jacobi dedikálta Szigetinek 1936-ban. Nem lehet tudni, hogy **Bax** és **Harris** műveit ismerte volna Szigeti.

Charles Ives (1874-1954). Különösen kedvelte Szigeti Charles Ives 4. hegedű-zongoraszonátáját, melynek alcíme *Children's Day at the Camp Meeting*. Kétszer vette fel lemezre, 1942-ben Földes Andor zongoraművésszel, 1959-ben Roy Bogasszal, valamint ez a mű is szerepelt Szigeti *A 20. Század Szonátái* című hangversenyciklusán. 1942-ben Szigeti levelet kapott Ives feleségétől Harmony-tól, melyben köszönetet mond neki és Földes Andornak a lemezfelvételért.[201] Feltételezhető Szigeti állítása alapján, hogy személyes kapcsolat is volt közte és Ives között. Ezt írja a *Beszélő húrok* című könyvében:

> Amikor Charles Ives „Children's Day at the Camp Meeting" című negyedik szonátáját hangversenyen és lemezre játszottam, és az agg zeneszerző elégedetten dicsért meg, mert ezt a tipikusan amerikai darabot teljesen átéreztem, az többet jelentett számomra, mint honfitársamnak, Bartóknak, ugyancsak nagyon megtisztelő dicsérete.[202]

Hagyatéka szerint Szigeti Ives 1902-ben keletkezett 2. hegedű-zongoraszonátájának 2. és 3. tételét is tanulmányozta.

George Templeton Strong (1856-1948) Szigeti Józsefnek ajánlott műve, az 1919-ben komponált *Egy művész élete* című zeneköltemény hegedűre és zenekarra. A

---

[198] Szigeti, *Bh.* 106.
[199] I.h.
[200] Szigeti, *Vnb.* 9, 94.
[201] Dufour, *Tribute.* 61.
[202] Szigeti, *Bh.* 247.

10.18132/LFZE.2017.2

zenemű Berlioz *Harold Itáliában* című szerzeményére utal.[203] Szigeti genfi működésének idején találkozott az akkor már évtizedek óta hazájától távol élő amerikai zeneszerzővel. Jó barátok lettek, mert Szigeti nagyon megkedvelte Strongot beszélgetéseik alatt. Állítása szerint a szerző zenei ítéletét módfelett sokra tartotta, valamint szimpatikus volt számára személyiségének egyszerűsége és egyenessége. A zenekari mű bemutatója Genfben volt 1919-ben, amelyet Ansermet vezényelt. Ezt a fellépést követte a Zürichi Ünnepi Játékokon megismételt előadás. Szigeti később még kétszer játszotta a szerzeményt. Egyszer a New York-i Filharmonikusokkal, Willem Mengelberg vezényletével, majd a Clevelandi Zenekarral, Nikolai Sokolov irányításával.[204]

David Diamond (1915-2005) 1946-ban keletkezett Hegedű-zongoraszonátáját Szigetinek ajánlotta. 1948-ban, a Carnegie Hallban mutatta be Szigeti a művet.[205] Kapcsolatukról ugyan nincs adatom, de feltételezhetően a bemutató előtt Szigeti konzultált az előadásról a zeneszerzővel. Diamond művei Szigeti hagyatékában az 1954-59-ben keletkezett Szólószonáta, az 1948-ban íródott *Chaconne* hegedűre és zongorára és a Hegedűverseny no. 2, 1947-ből.

Alan Rawsthorne (1905-1971) 1958-ban keletkezett hegedűre és zongorára komponált Szonátáját Szigetinek írta. Részletei megtalálhatóak a *Violinist's Notebookban* is.

Karol Szymanowskival (1882-1937) az I. világháború után került közelebbi barátságba Szigeti, varsói látogatásai alkalmával, azon a Josef Turczyński lakásán tartott összejövetelen, melyet már korábban említettem (3.3. fejezet). Szigeti lelkes, zeneértő közönségnek ismerte meg a lengyeleket. Szívesen koncertezett náluk a háború utáni inflációs időszakban, annak ellenére, hogy anyagi szempontból nem volt kifizetődő számára.[206] Szymanowski művei közül a *Mítoszok* című sorozat első tételét, a *La fontain d'Arethuse-t* (op. 30, no. 1, 1915) kedvelte különösen. Ezt a darabot Szigeti a hegedűtechnikáról szóló könyveiben idézi,[207] valamint felvételt is készített róla 1933-ban Nikita Magalov kíséretével. Szigeti hagyatékában továbbá megtalálhatóak Szymanowski hegedű-zongoraművei közül a *Nocturno e Tarantella* című op. 28-as 1915-ben keletkezett darab,[208] Szymanowski Három Paganini Caprice-ához írt zongorakísérete (op. 40, 1918), valamint Paul Kochański lengyel hegedűművész átiratai − a *Chanson Polonaise* című darab, a *Bauerntanz* a *Harnaise* című balettből és a *Chant de Roxane* a *Le Roi Roger* című operából.

---

[203] Berlioz: Harold Itáliában brácsára és zenekarra 1834.
[204] Szigeti, *Bh.* 89.
[205] Dufor, *Tribute*. 50.
[206] Szigeti, *Bh.* 145.
[207] Szigeti, *A hegedűről.* 250, és Szigeti, *Vnb.* 26, 106.
[208] GMO: http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article_works/grove/music/27328#S27328.3.6 (utolsó megtekintés: 2015. május 25.)

10.18132/LFZE.2017.2

Richard Strausst (1864-1949) Szigeti főként karmesterként ismerte. Közös koncertélményeikről ír könyvében.[209] Hagyatéka arról árulkodik, hogy Strauss 1887-ben komponált Esz-dúr hegedű-zongoraszonátáját (op.18) ismerte.

Frank Martin (1890-1974) 1951-ben elküldte Hegedűversenyének kéziratát Szigetinek azzal a kéréssel, hogy mutassa be a művet. Frank Martin írja Szigetinek:[210]

> Remek lenne, ha hangversenyemet olyan művész adná elő és népszerűsítené, mint Ön. […] ifjú zeneszerző korom óta számomra a hegedű hangját mindig az Ön tónusa és az a mód jelentette, amellyel a hangszert éneklésre bírja.

A hegedűművész elfogadta a felkérést és bemutatta a művet 1952-ben Párizsban Ansermet-vel a *Festival des Chefs d'oeuvres du XXéme Siècle keretében*.[211] A premiert több előadás követte Genfben, Lausanne-ban, Milánóban, a Holland Fesztiválon, az Edinburgh Fesztiválon, Brüsszelben, Clevelandben, New Yorkban, Cincinnatiban és Dallasban. Szigeti ezt írja Frank Martin Hegedűversenyéről: „a maga nemében éppen olyan egyedülálló jelensége zeneirodalmunknak, mint Alban Berg hegedűversenye."[212] A new york-i bemutatót hangfelvétel örökítette meg 1952. november 16-án. A felvételen Szigeti a New York-i Filharmonikusokkal és Dimitri Mitropoulosszal játszik. A felvétel kiadatlan maradt.[213] A szerző hálából Szigetinek ajánlotta a művet.[214] A *Violinist's Notebookban* Szigeti néhány technikai problémánál példaként idézi Frank Martin Hegedűversenyének részleteit.[215] A zeneszerző no. 2-es hegedű-zongoraszonátáját, ami 1931-32-ben keletkezett, ugyancsak kedvelte.

3.6.2 Szigeti a Szovjetunióból ismerte az alábbi zeneszerzőket

Dimitrij Sosztakovics (1906-1975). *A Beszélő húrokban* Szigeti megemlíti, hogy Sosztakovics és David Oistrakh 1962-ben meghívták a *Moszkvai Csajkovszkij Verseny* zsűrijének elnökségébe, így lehetséges, hogy személyesen is találkoztak. No. 1-es a-moll Hegedűversenye (op. 99), hegedűre és zongorára komponált Szonátájának lassútétele és egy Dimitrij Tziganov által készített átirat − *10 prelűd* hegedűre, zongorára − található meg kottái között.

Aram Hacsaturján (1903-1978) Hegedűversenyét Szigeti ismerte, de koncerten nem játszotta. A *Violinist's Notebookban* megtalálható ez a mű.[216]

---

[209] Szigeti, *Bh.* 142.
[210] I.m. 259.
[211] I.h.
[212] I.h.
[213] A felvétel és információk a Past Daily honlapjáról: http://pastdaily.com/2016/02/07/joseph-szigeti-with-dmitri-mitropolous-and-the-new-york-philharmonic-play-music-of-frank-martin-1952-weekend-gramophone/ (Utolsó megtekintés: 2016. augusztus 16.) A felvétel hiányzik a David Hall által összeállított diszkográfiából.
[214] GMO: http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/27314?q=frank+martin+szigeti+joseph&search=quick&pos=1&_start=1#firsthit (Utolsó megtekintés: 2016. augusztus 16.)
[215] Szigeti, *Vnb.* 41, 81, 82, 91, 121, 155.
[216] Szigeti, *Vnb*. 54.

10.18132/LFZE.2017.2

Hacsaturján Prokofjevre emlékező írásában[217] meghatározó eseményként említi Szigeti Szovjetunióbeli előadásait a Perszimfansz Zenekarral: Moszkva, Prokofjev D-dúr Hegedűverseny. A *II. Csajkovszkij Hegedűverseny* zsűrijében találkoztak később, melynek Hacsaturján és Szigeti is tagja volt 1962-ben.[218] Hacsaturján három műve található meg Szigeti kottatárban: *Koncert-Rhapsody* hegedűre és zenekarra, ami 1959 és 1961 között keletkezett, *Két tánc*, és egy Jasha Heifetz készítette átirat: *Dance of Ayshe* Hacsaturján *Gayane* című balettjéből.

Dimitrij Kabalevszkij *Rondo* című, 1961-ben hegedűre és zongorára írott op. 69-es műve megtalálható Szigeti kottatárában. Hacsaturjánhoz hasonlóan 1962-ben vele is találkozhatott Szigeti a *Csajkovszkij Versenyen*, mert Kabalevszkij tagja volt a zongoraverseny zsűrijének.

Alexander Glazunov a-moll Hegedűversenyét Szigeti ismerte,[219] bár nem játszotta. A művet a szerző Auer Lipótnak ajánlotta, de rögtön a bemutató után Mischa Elman is részt vett a mű népszerűsítésében. Az ő előadása különösen emlékezetes maradt Szigeti számára.[220] Glazunov a közönség soraiban ült azon a hangversenyen, melyen Szigeti nagy sikerrel adta elő Prokofjev D-dúr Hegedűversenyét Leningrádban (lásd. 3.3.2. fejezet). Az előadás közben Glazunov tüntetőleg kivonult a teremből a zene miatt. Ez az incidens nem Szigeti előadása miatt történt, melyet az a tény bizonyít, hogy Glazunov 1928-ban a leningrádi konzervatórium igazgatójaként meghívta Szigetit, foglalja el Auer Lipót megüresedett professzori állását. Bár hatalmas megtiszteltetésnek tartotta Szigeti ezt a felkérést, visszautasította a lehetőséget.[221]

3.6.3 Magyar zeneszerzők

Kadosa Pál (1903-1983) Szigetinek ajánlott hegedűműve a *Partita* hegedűre és zongorára (op.14, 1931). Szigeti számos Kadosa-művet előadott megjelenésük előtt.[222] Ezek a művek a Szonatina szólóhegedűre (1923, Kodály Zoltánnak), a *Magyar népdalok* és a *Nádihegedű,* (op. 16 c és op.16 f) hegedűre és zongorára. Bécsi koncertjein Szigeti gyakran kérte fel a zeneszerzőt, hogy közös szonátaesten lépjenek fel, melyeken előadhatták az említett műveket, népdalfeldolgozásokat.[223]

Kodály Zoltán *Háry János* című 1926-ban komponált daljátékának zenekari *Intermezzójából* Szigeti hegedű-zongoraátiratot készített az 1940-es évek elején. A darabot rövid időn belül lemezre vette 1942-ben Földes Andorral. 1963-ban Szigeti budapesti látogatása alkalmából személyesen találkozott Kodállyal. Ekkor rendezték meg először a *Budapesti Zenei Versenyt*, későbbi nevén *Szigeti József Hegedűversenyt*. Minden bizonnyal Szigeti tanulóévei alatt került először

---

[217] Prokofjew, *DBE*. 381.
[218] A moszkvai Csajkovszkij Hegedűverseny archív honlapjáról: https://web.archive.org/web/20110615185252/http://www.tchaikovsky-competition.com/en/history (utolsó megtekintés: 2016. augusztus 16.)
[219] Szigeti, *Vnb*. 121, 146. Szigeti, *A hegedűről*. 253.
[220] Szigeti, *Bh.* 95.
[221] I.m. 170-171.
[222] Szigeti, *Bh.* 106.
[223] I.m. 183.

10.18132/LFZE.2017.2

kapcsolatba a zeneszerzővel. Szigeti Kodály-művekkel is foglalkozott. Megtalálható kottái között saját átiratán kívül Kodály *Adagiójának* eredeti, Waldbauer Imrének ajánlott változata hegedűre és zongorára, a hegedűre és csellóra írt *Duo*,[224] továbbá Kodály-Telmányi *Valsette,* mely egy átirat hegedűre és zongorára, valamint a csellóra és zongorára írt Szonatina.

Szigeti az 1920-as években játszotta **Dohnányi Ernő** no.1-es, 1915-ben komponált d-moll Hegedűversenyét, op. 27 − Reiner Frigyessel és a Berlini Filharmonikusokkal.[225] A karmesterek vonakodása miatt csak ez egyszer sikerült előadnia a művet. A berlini bemutatónak köszönhette Szigeti később amerikai szerződéseit. Fritz Kreisler ugyanis a hallgatók soraiban ült a koncerten, a koncert után pedig felhívta amerikai menedzsere figyelmét az ifjú hegedűművészre. Dohnányi művei közül Szigeti tanulmányozta a cisz-moll hegedű-zongoraszonátát, a hegedűre és zongorára írott *Ruralia hungaricát*, (3 darab 1924-ből op. 32c)[226] valamint a C-dúr *Rapszódiának* (op. 11, no. 3) hegedű-zongora átiratát.

Weiner Leótól (1885-1960) két zongorakötet szerepel Szigeti hagyatékában: a *Magyar Parasztdalok* 4-5. sorozata, valamint a *Lakodalmas,* szintén zongorára írt mű. Varró István Weiner Leó tanítványainak és barátainak neveiből összegyűjtött jegyzékében Szigeti József is szerepel.[227] Ez a tény pedig bizonyítja azt, hogy Weinerhez is barátság fűzte Szigetit.

Zsolt Nándor (1887-1936) hegedűművész, karmester és zeneszerző 1901 és 1906 között Hubay Jenő osztályának tagja volt, emellett Koessler Jánosnál tanult zeneszerzést. Már a Budapesten töltött tanulóévek alatt találkozhatott a gyermek Szigetivel, aki szintén Hubay növendéke volt. Zsolt 1908-ban a Queen's Hall Orchestra vezető karmestere lett Londonban.[228] Ez alatt az idő alatt is kapcsolatba kerülhetett Szigeti Józseffel, az Angliában koncertező csodagyerekkel. 1910-ben Zsolt hazatért Budapestre, hogy Hubay mellett hegedűprofesszorként tanítson a Zeneakadémián. „Barátomnak, Szigeti Józsefnek" felirattal ajánlotta és dedikálta 1912 novemberében a *Libellules,* azaz *Szitakötők* című hegedűdarabját.

3.6.4 Kortárs hegedűművész-zeneszerzők művei

Mestere, **Hubay Jenő** művei közül Szigeti lemezfelvételt készített a *Magyar Rapszódiáról* – op. 18, no. 3 – a *Nocturne* – op. 42, a *Zephir* − op. 30, no. 5 − az *Ablaka alatt* című darabokról, a *Hullámzó Balaton* című *Csárdajelenetről* – op. 33 –, és Hubay-Händel: *Larghetto* című átiratáról − *Andante a* h-moll szonátából, op. 1, no. 9. Kottái között számos további Hubay-mű megtalálható.

---

[224] Feltételezhetően a Kodály Duo is szerepelt a Pjatigorszkijjal alkotott hegedű-cselló duójuk repertoárján Ravel és Brahms e formációra írt művei mellett.
[225] Szigeti, *Bh.* 88. A 251. oldalon azt írja Szigeti: azt hiszem 1921-ben.
[226] Az eredetileg zongorára (7 darab), majd szimfonikus zenekarra (5 darab) íródott op. 32a, illetve 32b művek szerzői átirata.
[227] Berlász Melinda: *Weiner Leó és tanítványi* (Budapest, Rózsavölgyi és társa kiadó, 2003) 2. bővített kiadás, 213.
[228] GMO: http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/31042 (Utolsó megtekintés: 1916. július 11.)

10.18132/LFZE.2017.2

Másik mentora, **Joachim József** *Variations* című darabját és Mozart D-dúr Hegedűversenyéhez írt *Cadenzáját* ismerte és tanította Szigeti.[229] Továbbá Brahms és Beethoven Hegedűversenyeit Joachim cadenzáival vette lemezre.

Fritz Kreisler művei és átiratai még Hubay darabjainál is nagyobb számban találhatók meg Szigeti hagyatékában − körülbelül 20 kottáról van szó. Felvételt készített a *Caprice Viennois*, a *Liebesfreud*, a *Liebesleid*, a *Tambourin Chinois* című karakterdarabokról, valamint átiratairól – Kreisler-Francoeur: *Siciliano e Rigaudon*, Kreisler-Dvořak: *Szláv táncok*,[230] Kreisler-Paganini*: Caprice no. 24* hegedűre és zongorára, Kreisler-de Falla: *Spanyol tánc* a *La Vida Breve* című operából. Szigeti életrajzában és Dohnányi hegedűversenyével kapcsolatban már említettem, hogy Fritz Kreislernek köszönheti amerikai szerződéseit. Kreisler halála után Szigeti a *High Fidelity* című magazin 1962. májusi számában ír a hegedűművésszel kapcsolatos emlékeiről.[231] A cikkben beszámol egy óceáni utazás alkalmával megtörtént beszélgetésükről. Kreisler Szigetihez hasonlóan érdeklődéssel figyelte a kortárs zenét, bár ez repertoárján nem látszott meg. Prokofjev D-dúr Hegedűversenyével kapcsolatban ugyan fenntartásai voltak, de élénken érdeklődött Szigeti leningrádi bemutatója iránt. Szigeti szerint ez a beszélgetés 1921-ben lehetett, 3 vagy 4 évvel azelőtt, hogy meghívta őt Stokowski – Kreisler felhívására − az Egyesült Államokba.

Joseph Achron (1886-1943) litván születésű amerikai hegedűművész és zeneszerző. Auer Lipót és Anatoly Lyadov növendéke volt Szentpétervár on. 1925-től az Egyesült Államokban élt, és a New York-i Westchester Konzervatórium professzoraként tanított. Achron Szigetinek ajánlott műve, a *Suite* hegedűre. Ez a mű azonos a *Stempenyu Szvittel*, melyet Achron egy New York-i zsidó színház azonos című darabjához komponált 1929-30-ban.[232] Achron és Szigeti minden bizonnyal New Yorkban ismerte meg egymást. A hagyatékban megtalálható ez a háromtételes mű, ezen kívül Achron elküldte Szigetinek Grieg, *Lonly Wanderer* című, 1927-ben készített hegedűátiratát is.

---

[229] Szigeti, *Vnb.* 86, 72.
[230] Op. 46, no. 2 (eredetileg e-moll, Kreisler átiratában g-moll) és op. 72, no. 10 (e-moll).
[231] A High Fidelity száma a következő honlapról: http://www.americanradiohistory.com/Archive-High-Fidelity/60s/High-Fidelity-1962-May.pdf (utolsó megtekintés: 2016. augusztus 24.). 40, 111. A cikk tartalmát Szigeti a *Beszélő húrokban* is idézi. 248-251.
[232] A Naxos Music Library honlapján: http://naxosmusiclibrary.com/work.asp?wid=91809&cid=8.573240 (utolsó megtekintés: 2016. június 13.)

10.18132/LFZE.2017.2

3.7 Kortárs zeneszerzők, akikkel nem volt személyes kapcsolata Szigeti Józsefnek

3.7.1 Haláluk miatt nem találkozott velük Szigeti

Az alábbi zeneszerzők műveivel csak alkotójuk halála után kezdett el foglalkozni Szigeti. A darabokat fontos helyeken előadta, majd felvételt készített róluk.

Claude Debussy (1862-1918) halálakor Szigeti még csak ismerkedett a kortárs zenével. Az 1920-as évek végén kezdett el foglalkozni Debussy 1917-ben hegedűre és zongorára komponált Szonátájával. Ettől az időszaktól kezdve a szerző művei – különösképpen a Szonáta −, végigkísérik Szigeti pályafutását.

Szigeti azt írja,[233] hogy a Debussy-szonátát Walter Giesekinggel játszotta először, mikor még újonc volt Amerikában. Ezt a fellépést a rádió is közvetítette 1925-ben. 1928-ban egy berlini hangversenysorozaton, 1940-ben pedig Bartókkal került előadásra a mű a Library of Congress-ben. Ezt a koncertet két másik fellépés követte 1941-ben Bostonban és Denverben (2. táblázat). A *20. század szonátái* cikluson is szerepelt a mű – Roy Bogas-szal. A felsoroltakon kívül valószínűleg több alkalommal adta elő Debussy kompozícióját Szigeti, de az említett dátumokon kívül nincs több információm további fellépésekről. Háromszor készült lemezfelvétel a Szonátáról Szigeti előadásában: 1940-ben Bartók Bélával, a Library of Congress koncertjén, majd két stúdiófelvétel következett, 1943-ban Földes Andorral és 1959-ben Roy Bogas-szal.

Debussy művei közül Szigeti lemezre vette a *Menuet Moderato* tételt a *Petite Suite*-ből 1926-ban vagy 1927-ben (Dushkin átirat, Kurt Ruhrseitz-cel), és a *Claire de lune*-t a *Suite Bergamasque* című zongoraszvitből 1943-ban (Rölens átirat, Földes Andorral). Szigeti kottái között 14 Debussy-mű található, többségük hegedű-zongoraátirat.

A hegedűről című könyvében Szigeti külön fejezetben foglalkozik Debussy műveivel, melyben ismerteti a különféle glissando-jelölések sokszínűségét, majd saját egyéni megoldásait.[234] Külön kiemeli Debussy *Mistrels* című darabját a *Préludes* című zongorasorozat első kötetéből, melynek hegedű-zongoraátiratát maga a szerző készítette. Tanácsaival nem utánzásra, hanem egyéni kísérletezésre buzdítja a hegedűsöket.

Arthur Honegger (1892-1955) 1916-18-ban keletkezett no. 1-es hegedű-zongoraszonátáját Szigeti 1959-ben rögzítette hangfelvételen Roy Bogas-szal, majd a *20. század szonátái* koncertsorozat keretében előadta. A szonátával röviddel Honegger halála után kezdett el foglalkozni. Kottája arról árulkodik, hogy az 1921-ben keletkezett klarinétra és zongorára írt Szonatinát is játszotta hegedűn.

Alban Berg (1885-1935). Szigeti 1945. december 30-án játszotta először Berg 1935-ben komponált Hegedűversenyét az amerikai rádióban Dimitri Mitropoulos-szal. A karmester 1949. január 27-én kelt levelében írja Szigetihez:

---

[233] Szigeti, *Bh.* 181-183.
[234] Szigeti, *A hegedűről*, 202-208.

10.18132/LFZE.2017.2

> Éppen most kaptam levelet X. menedzsertől, aki amiatt panaszkodik, hogy felkértem Önt, játssza el az Alban Berg-versenyt. Ők nem akarják. Most arra kérem, segítsen, beszélje rá Mr. T-t. (az igazgatóság tagját), hogy álljon ki Alban Berg mellett. Különben kétségbeesésemben meghalok. Azt hiszik az emberek, hogy műsoraimmal tönkreteszem a filharmonikusokat és jómagamat is.[235]

A levél szerint Mitropoulos kérte fel Szigetit, hogy előadják a 10 éve halott zeneszerző utolsó befejezett művét. A hangverseny Szigeti közbenjárásának köszönhetően végül nem hiúsult meg. Ráadásul a bemutatót további koncertek követték,[236] majd 1953-ban lemezre vették a művet a görög karmesterrel és az NBC Szimfonikus Zenekarral. A felvételt Toscanini, az NBC – a New York-i rádiózenekar – vezető karmestere végig figyelemmel kísérte annak ellenére, hogy állítása szerint „semmiféle kapcsolata nem volt ezzel a zenével".[237] Szigeti abból a levélből idéz a *Beszélő húrokban,* melyet Alma Mahler-Werfel írt neki.[238] Az asszony beszámol a Berg Hegedűverseny hátterében álló tragédiáról – a művet Berg Alma Mahler Manon nevű, fiatalon elhunyt lányának emlékére írta.

Anton Webern (1883-1945). Op. 7-es *Négy darab* című hegedűre és zongorára írott kompozíciója 1910 és 1915 között keletkezett, de csak 1922-ben publikálták. Szigeti a szerző halála után ismerkedett meg a művel – Honegger Szonátájához hasonlóan 1959-ben rögzítette Roy Bogas-szal, és előadta a *20. század szonátái* koncertcikluson.

3.7.2 További zeneszerzők és műveik

A következő zeneszerzők műveit tanulmányozta vagy tanította, de nem adta elő őket Szigeti József.

Erik Satie következő zongoraműveinek átiratai találhatóak meg Szigeti hagyatékában: *3 gymnopedies,* ókori görög táncok (Albert Stossel átirata), *Choses vues à Droite et à Gauche, Choral hypocrite, Fugue à tâtons*, és *Fantasie musculaire.*

Gabriel Fauré kompozíciói közül az e-moll hegedű-zongoraszonátát tartalmazza a hagyaték − no. 2, op. 108, 1917-ből –, továbbá az *Elégia* című darabot, mely az eredetileg csellóra és zongorára írott műnek a hegedű-zongora változata. Megtalálható a hagyatékban számos átirat mellett − *Fileuse, Nocturne, Papillon, Berceuse, Apres un rêve* − Fauré no. 2-es vonósnégyese és a fuvolára és zongorára írt *Siciliano*, mely hangfekvése miatt hegedűn is előadható.

Heitor Villa-Lobos művei közül a *Suite* énekhangra és hegedűre, a hegedűre és zenekarra írott 3 darab: no. 1 *A Cigarra no inverno,* no. 2 *O Vagalume na Claridade,* no. 3 *A Mariposa na Luz* (1917-1925) található meg Szigeti kottái között. Továbbá *A Legenda do Caboclo* című zongoradarab, Szonáta-Fantázia no.2 hegedűre

---

[235] Szigeti, *Bh.* 233.
[236] Los Angeles, San Francisco, London. I.m. 232.
[237] Ih.
[238] Ih.

10.18132/LFZE.2017.2

és zongorára 1915-ből, no. 3. Szonáta hegedűre és zongorára 1920-ból, valamint a *Fantasia de Movimentos Mixtos* című hegedűátirat 1921-ből.

Carl Nielsentől a *Preludio e Presto*, op. 52, ami 1927-ben keletkezett, és a *Praeludium og Tema med Variationer* című 1923-ban komponált op. 48-as szólóhegedűre írt művek. Ismerte még az op. 33-as 1919-ben keletkezett Hegedűversenyt, és egy hegedű-zongoraátiratot is, melynek címe *Románc*.

Josef Suk op. 24-es *Fantasie* című darabja, az op. 7-es *6 piano pieces* című zongoraműből a *Humoreska*, az *Idylka* és a *Capriccietto* című tételek hegedű-zongoraátirata, valamint az op. 17-es *Négy darab* hegedűre és zongorára található meg Szigeti kottái között.

Szigeti kottáiban különböző ujjrendek és vonások tanúsítják, hogy foglalkozott **Cesar Cui** *Suite concertante* című hegedűre és zongorára írott művével − op. 25, no. 1, továbbá **Frederick Delius** − *Légende* (1916), és no. 1-es hegedű-zongoraszonáta, 1905-1914 −, **Leoš Janáček** − hegedű-zongoraszonáta, 1914 −, **Bohuslav Martinů** – *Rhytmische Etüden* és *Sept Arabesques* hegedűre és zongorára, 1932 –, és **Oliver Messiaen** – *Théme et variations,* 1934 – kompozícióival.

A *Violinist's Notebook* című könyvében Szigeti olyan zenei részleteket idéz, melyek különleges technikai problémákra adnak megoldást. Ezeket a műveket a korábbiakhoz hasonlóan gyakorolta és tanulmányozta a hegedűművész. Fontosnak tartom megemlíteni közülük **Gian Carlo Menotti**, **Samuel Barber** és **Jean Sibelius** Hegedűversenyeit, **Luigi Dallapiccola** *Due studi* című hegedűetűdjeit és **Arnold Schönberg** 1952-ben komponált op. 47-es *Fantáziáját* hegedűre és zongorára.

3.7.3 Szigeti József kortárs zeneművek nyomán készített átiratai

Szigeti kottáinak jelentős része átiratokból áll. Az átiratok készítése fontos része volt a 19. és 20. századi hegedűművészek munkásságának. Szigeti a kortárs zeneszerzők műveinek megismertetésére és népszerűsítésére használta a saját és más hegedűsök átiratait. Néhány példa hagyatékából: Poulenc-Heifetz: *Mouvements Perpétuels* hegedűre és zongorára, Poulenc-Urai: *Pastorale*, hegedű-zongoraátirat, Porpora-Respighi: C-dúr Szonáta hegedűre, basso continuóval, Porpora-Corti: *Aria a Maria Trentini*, Rahmanyinov-Press: *Vocalise* hegedűre és zongorára.

Szigeti József kortárs zeneszerzők művei alapján készített néhány átiratot hegedűre és zongorára. Közülük **Edward Elgar (**1857-1934) 1932-ben zongorára komponált *Szerenádját* és *Adieu* című művét Szigeti átírta hegedűre és zongorára, majd 1934-ben lemezre játszotta Nikita Magalovval. Továbbá Ismerte Elgar op. 61-es Hegedűversenyét is, mely 1909-10-ben keletkezett.

Sigurd Lie (1871-1904) norvég zeneszerző *Snow* című norvég dal alapján írt művét Szigeti Blanche Marchesi énekesnő előadásában hallotta angliai turnéja során. Évtizedekkel később átiratot készített belőle hegedűre és zongorára. Két változata létezik a darabnak. Az egyszerűsített koncert-verziót Szigeti 1936-ban lemezre vette Nikita Magalovval.

Federico Mompou (1893-1987) katalán komponista zongoraműve, a *Scènes d'enfants* (1915-18) *Jeunes filles au jardin* című zárótételéből Szigeti hegedű-

10.18132/LFZE.2017.2

zongoraátiratot készített. *Cançons i danses* nos. 6, 1942 és 1962 között keletkezett zongoraművét szintén tanulmányozta.

Peter Warlock – eredeti nevén Philip Heseltine, (1894-1930) angol zenetudós és zeneszerző *Capriol* című, 1926-ban komponált vonószenekari szvitjéből készített átiratokat Szigeti. A *Basse-Danse*, a *Pieds-en-l'air*, a *Pavane*, és a *Mattachins* című tételeket hegedűre és zongorára írta át, majd készített egy kéthegedűs-zongora változatot is ugyanebből a szvitből, melynek címe *Three Pieces.*

Alexander Scriabin (1872-1915) Szigeti *Etude in Thirds,* azaz *Tercetűd* című művét az op. 8, no. 10-es Scriabin-etüd nyomán készítette.

Manuel de Falla (1876-1946): A Szigeti-hagyatékban megtalálható a *Danse du Meunier,* azaz *Molnártánc* zongoraverziója de Falla *Háromszögletű kalap* című balettjéből. Ezt a táncot Szigeti átírta hegedűre és zongorára, majd 1941-ben Farkas Andorral lemezre vette. Paul Kochański hegedűátiratai ugyancsak fellelhetők a hagyatékban. Ezek a művek a *Suite populaire espagñole* eredetileg *7 canciones espagñoles* énekhangra és zongorára 1914-ből, és a *Pantomime* az *El amor brujo* című balettből (1915).

A Bartók-Szigeti: *Magyar népdalok*, és a Stravinsky-Szigeti: *Variation d'Apollon* című átiratokról már említést tettem (lásd. Bartók és Stravinsky fejezetek).

Szigeti hagyatéka nem csak azon szerzők műveit tartalmazza, melyeket eddig hosszasan bemutattam. Az következő táblázat tartalmazza az összes kortárs komponistát és műveiket, melyekről eddig még nem írtam (8. táblázat). A szerzők közül néhányan Szigeti Józsefnek küldték el kompozícióikat azzal a reménnyel, hogy a művész népszerűsíti majd azokat. A következőt írja könyvében:[239]

> Mintegy huszonöt, harminc év előtt a fiatal zeneszerzőknél szinte járványszerűen lépett fel a „Suite és Partita" – betegség, és ezeknek a szerzeményeknek jó része az én irattáramba került.

Bizonyos darabokat Szigeti talán tanulmányozott, bár többségüket érintetlenül hagyta. Akadt olyan komponista is, akinek szerzeménye sosem készült el:

> Párizsi éveim alatt barátkoztam össze Nikolas Nabokovval. […] Utolsó éveiben emlegetett egy elragadó Glinka-témát, amelynek a zongora-hegedű variációit külön számomra akarta megírni. Három nyelven rajongott ezért az elgondolásért, de aligha jutott tovább a Glinka-dallam felfedezésénél.[240]

[239] Szigeti, *Bh.* 115.
[240] I.m. 106.

10.18132/LFZE.2017.2

8. táblázat - Szigeti József hagyatékában található előadatlan művek

Szerző	Mű címe	Dátum	Szerző	Mű címe	Dátum
Ladislas Grinsky	Szonáta op. 7.	1929	Andrej Eshpay	Sonata	1966
Konrad Ramrath	Suite D-dúr im alten Stil op. 30	1920	Louis Saguer	Musique pour en violon	1959
Gilbert Amy	Trajectories	1969	Gustave Samazeuilh	Lamento et Mota Perpetuo	1958
Volkmar Andreae	Rhapsodie op. 32		Lazare Saminsky	Chasidic Dance op. 24 No.1	1937
Paul Arma (Weisshaus Imre)	Trois danses populaires russes			Hamandil from Chasidic Suite	1937
Paul Arma	Cinq Mouvements	1948	Johannes Scarlatescu	Bagatelle	1937
Rudolph Goehr	Concerto Cancrizante		William Schumann	Hegedűverseny	1950-59
George Barati (Braunstein György)	Két tánc	1948	Cyril Scott	Bumble-Bees	1928
Alberto Ginastera	Pampeana No.1 Rapszódia	1947		Danse Négre op.58, No.5	1935
Ossip Schnirlin	Beethoven Trio-serenade átirat		H-M Shapiro	Eight Modern Studies for violin	
Nicolai Berezovsky	Hegedűverseny		Christian Sinding	Suite	1908
Jean Binet	Sonata Breve	1954	Nicolas Slonimsky	Moto perpetuo	1939
Emile-Robert Blanchet	La Sérénade a mytilère hegedű átirata		Harry Somers	Sonata No. 1	1968
Edwin Gerschefski	Bettyo cruk op.51	1964	Artur Schnabel	Sonata	
Aleksandr A. Blok	Udmurt rapszódia Bartók B. emlékére	1963	J. Strauss-Louis Persinger	Perpetum Mobile	
Ignazy Friedman	Tabatière à Musique átirat		Halsey Stevens	Suite for solo violin	1954
Abram Chasins	Preludes átirat		Eric Paul Stekel	Sonate op. 14	1954
Carlos Charez	Sonatine			Concerto op. 6	1956
Claus Egge	Hegedűverseny op. 26		Szántó Theodor	Magyarország koncertszonáta	1909
Robert Keys Clark	Sonata for Violin Solo	1950	Jean Vallerand	Etude Concertante	1969
Luigi Cortese	Hegedűverseny op. 42	1960-61	Filip Lazar	Trois Danses	1927
Walter Courvoisier	Solo Suite op. 31 Nr 6		Veress Sándor	Sonata per Violin Solo	1935
Harold Craxton	Sarabande			Seconda Sonata	1939
Alexander Tcherepnin	Arabesque No. 5	1920		Hegedűverseny	1939
	Elégia op. 43		Vecsey Ferenc	A szél, Caprice	
	Sonata			Cascade	1916
Luigi Dallapiccola	Due Studi		Partscho Wladigeroff	Vardar-Rhapsodie bulgare	1924
	Tartini variációk		Jaromir Weinberger	Böhmische Lieder und Tänze No. 4, 2	1929

10.18132/LFZE.2017.2

Johann Nepomuk David	Variationen für Violin Solo	1971	Weiner Stanley	7 Caprices for solo violin "Homages to Violinists"	1962
Leo Dubensky	Scherzo op. 2		Zsolt Nándor	Libellules	1912
Bernard van Dieren	Sonatina Tyroica		Konstanitin Mostras	8 etüd	1937
Heiro Eller	Fantasia Avarused	1970	Andrej Rubnev	Chant momgol sans paroles	1922
Howard Ferguson	Sonata No. 2	1949	Leroy Robertson	D-dúr hegedűverseny 2. tétel Andantino	1947
Dante Fiorillo	Litary and Allegro con Fuoco		Max Rostal	Study in fourths	1957
Jerzy Fitelberg	Hegedűverseny	1928	Philipp Jarnach	Sonata for Violin Solo op.8 és op. 13	
	Editaph	1943	Hans Delmoli	Rameau Variationen (Platée-opera)	
Richard Flury	10 capricen für Solo-Violine		Jemnitz Sándor	Sonata für Violine alleine op.18	1890
Aloys Fornerod	Sonate op. 11		Nicolas Karjinsky	Images	1936
Frid Géza	Podium Suite op. 3	1928		Pliaska	
	Konzert-Fantázia	1962	Hugo Kander	Sonate für Violine allein	1926
Alexandre Krein	2me Poeme op.15	1924	Victor Legley	Concerto	1967
Ebbe Hammerich	Miniatur Suite No. 1	1933	Ernst Levy	Sonate	1932
Jean Papineau-Couture	Suite	1956	Florizel von Reuter	Locatelli Suite	
Nicolo Pasquali	Sonate a-moll	1928	Raymond Loucheur	Sonatine	1959
J. Chr. Pepusch-Schwartzenstein	Preludium	1935	Jean Louël	Hegedűverseny	1971
Hans Pfitzner	Sonate e-moll	1918	Harold Craxton	Almand	1928
Ildebrando Pizzetti	Sonata in la	1920	G. Farnaby-Craxton	A maske	
	La Pisanella átirat	1929	R. Johnson-Craxton	Two Almans	
Ronald Stevenson	Variations on a Theme of Pizetti	1961	Gian Francesco Malipiero	Concerto	1932
André Prévost	Sonata	1968	Juan Manén	Chanson, Lied op. 1-8. No.1	1910
M. Roesgen-Champignon	Pieces	1938	Franco Mannino	Dialogo op.65	1971
Nino Rota	Improvviso	1969	Armand Marsick	Cadence et Danse Orientales	1930
Vyacheslav Ovchinnikov	Sonata No. 2		Jasse Merikatuo	Konzertstück	1929
Jean Absil	Chacone	1922		8 petites pieces pour violon et piano	
Simeon de Reszke	Paganini -Caprice No.24	1941	Molnár Antal	Fantasia ungherese	1930
	Konzert im alten Stil	1915	Virgilio Mortari	Capriccio	1967
Rodolfo Halffter	Pastorale op. 18		Tivadar Nachèz	Nouvelle Danse Tzigane op. 39.	1925
László Ákos	Zigeunerweisen op.12	1913	Hermann Grabner	Sonate für 2 Geigenchöre	

10.18132/LFZE.2017.2

4 Szigeti József művészete a modern művek tükrében

4.1 Felvételelemzés

Ebben a fejezetben Szigeti hangszerjátékát vizsgálom, amihez kortárs-zenei felvételeit hívom segítségül. Szigeti szerint a modern zene előadásánál az autoszuggesztió a legfontosabb képesség. Az előadóművész különösen erősen átérzi az alkotói lelkiállapotot, és maga is alkotóvá válik saját előadói koncepciójával.[1] Prokofjev D-dúr Hegedűversenyének egyik próbáján azt állította, hogy olyan instrukciókat adott a zenekarnak és a karmesternek, mintha ő maga volna a zeneszerző. (3.3. Prokofjevről szóló fejezet) Ettől válik a művész előadása egyedivé, így nem probléma, ha nem mindenben követi a szerző instrukcióit.[2]

Az alábbi pontokban összegyűjtöttem Szigeti hegedűjátékának azon sajátosságait, melyek hozzájárultak a modern zeneművek előadásainak sikerességéhez. A kortárs művek interpretálásához szükséges előadói adottságok a következők.

4.1.1 Fantázia és formaérzék

Az ismeretlen és előadatlan művekhez, valamint a modern zene nyelvezetéhez elengedhetetlen a művész gazdag ötlettára, vagyis a fantáziája. A folyton kísérletező szellem, az improvizáció-készség és a formaérzék szintén hozzátartozik a magas szintű előadó-művészethez. A klasszikustól eltérő formához olykor egyéni megoldás szükséges. Szigeti József egészen egyedi, nem mindennapi érzékét a nagyformákhoz Debussy hegedű-zongoraszonátájának a Library of Congressben készült felvétele alapján vizsgáltam meg. Az 1940-ben készült felvételen Bartók Béla zongorázik. A két művész koncepciójához hozzátartoznak a nagy formaívek, tempójátékuk is ennek megfelelően változik – a dallami csúcspontokon gyorsulás érzékelhető helyenként. A szerzői utasítások természetesen kiindulási pontként meghatározzák a tempó-változásokat és a fejlesztést, de a formai egység érzékeltetésének mértéke az előadókon múlik. Az előadáson tisztán hallatszódnak a nagy ívek kezdeti- és végpontjai (14. hangzó példa). A 33. kottapéldaán az 1. tétel kezdése látszik, amelyen pirossal jelöltem Szigeti és Bartók előadásában hallható hosszú formai íveket. Az átláthatóság kedvéért csak a hegedűszólamot közlöm.

---

[1] Szigeti József: *Beszélő húrok*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1965): 114-115.

[2] Szabó Balázs: „››És Szigeti másképp játszik...‹‹ Bartók 2. hegedű-zongoraszonátájának 1940-es lemezfelvételéről”. *Magyar Zene*, L/2. (2012. május): 210–216. Az előadás címében szereplő idézet Székely Zoltán egyik jelmondata, mely Szigeti József művészetére utal. A cikk a Library of Congress-ben, 1940-ben előadott Bartók-Szigeti szonátaestről készült felvétel egyik részletét vizsgálja. Bartók no. 2-es hegedű-zongoraszonátájának előadásakor Szigeti a kottában szereplő artikulációtól eltér. Bartók nem kifogásolta a változtatást.

10.18132/LFZE.2017.2

33. kottapélda - Szigeti József által játszott zenei ívek Debussy hegedű-zongoraszonátájának 1. tételében

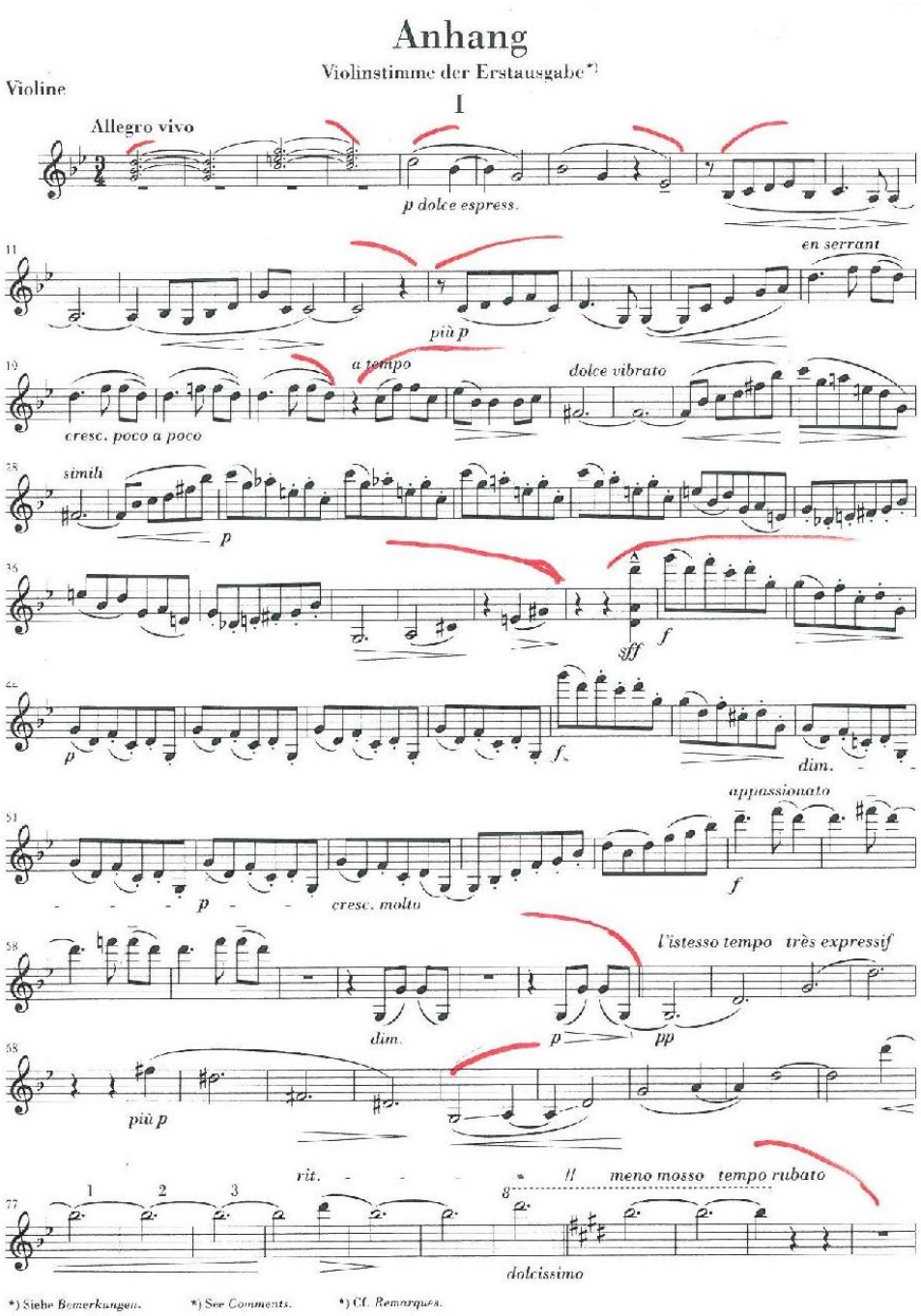

A következő hangzó példán a Debussy-szonáta 3. tétele hallható. Az improvizatív jellegű játékmód fantáziadússá varázsolja az előadást. Az egyes formarészek közötti lágy átmenet ennek ellenére alig hallható (15. hangzó példa).

10.18132/LFZE.2017.2

4.1.2 Karakter- és tempójáték

Prokofjev no. 1-es D-dúr Hegedűversenyének felvételét tanulmányozom Szigeti előadásában a karakterjáték és tempótartás szempontjából. Az 1935-ben készült lemezen a London Philharmonic Orchestra kísér, Thomas Beecham vezényletével. A versenyműben a szélsőséges karakterek váltakozása misztikus, meseszerű hangzást kelt. Ezt a jellegzetes álmodozó (sognando) hangulatot ragadja meg Szigeti sokrétű vonókezelésével és hajlékony balkéz-technikájával. (16. hangzó példa 1. tétel eleje 1:53-ig).

Az első tétel rendkívül érzékeny, lírai főtémáját marcato karakterű kidolgozási rész váltja fel folyamatos fejlesztés útján. A visszatérésben fuvola szólaltatja meg a lágy témát, míg a hegedű magas regiszterben játszik. Ez a karakter a 3. tételben is meghatározó szerepet tölt be. Szigeti előadásában a magas regisztereket felhang-dús, szenzitív játékmód jellemzi. A hangzás soha nem éles, vonóváltásai alig hallhatóak, ez adja a lágyságot (16. hangzó példa, 7:23-tól végig, 18. hangzó példa 5:45-től végig). Az espressivo és cantabile karaktereket a 3. tételben fokozott lelkesedéssel, naivsággal adja elő Szigeti. Különösen tisztán kivehető a sóhajszerű vonókezelés (18. hangzó példa 2:53-tól 4:25-ig). Marcato témáknál mindig határozottan artikulál, a fontos tagolásoknál hallhatóan újraindítja a vonót (16. hangzó példa 4:42-től 6:45-ig).

A 2. tételnek *Scherzo* a címe. Főtémáját Szigeti fegyelmezetten fürge secco-vonással adja elő. A téma tempója tartott, karakteres, már-már táncos lüktetésű és soha nem agresszív vagy karcos (17. hangzó példa elejétől 1:00-ig, 1:44-től, 2:26-ig). A többször visszatérő főtémát epizódtémák váltják fel. Az 1. epizódtémát Szigeti kissé lassabb tempóban játssza, mint a főtémát, pedig erre semmi szerzői utasítás nem utal. Ez a katonás, menetelő dallam szenvtelen, szigorúan emelkedik, szélesedik, míg teljesen groteszkké válik (17. hangzó példa 1:01-től 1:43-ig). Ezt a megoldást későbbi előadók is alkalmazták,[3] az íratlan tempóváltás – Szigeti József hatására − tradícióvá vált.

Szigeti belső tempójátéka zeneiséget tükröz. A zenei íveket a hangnemi funkcióknak rendeli alá, tehát játéka nem mechanikus. Interpretációja nem törekszik arra, hogy felülkerekedjen a zenekari szólamokon, azonban jelenléte meghatározó a hangképben. Nagy formákban gondolkozik, ezért a virtuóz ívek is nyugodtnak tűnnek.

4.1.3 Vibrato a dallamvezetés érdekében. Tónus és glissando-használat

Szigeti tónusa és hangképzése a 19. századi vonós-hagyományokat őrzi. Hegedű-hangszínének egyéniségét a rendkívüli változatosság okozza. Különböző vonósebességet, vibratót, illetve portamentót használ a dallamvezetés megvalósításához. Korábban már említést tettem sirató-hangtónusáról (3.1. fejezet Bartók Béla műveivel kapcsolatban, *Árvátfalvi kesergő*). A következő hangzó

[3] David Oistrakh, Nathan Milstein, Dimitri Sitkovetsky, Itzhak Perlman, Shlomo Mintz, Vadim Gluzman felvételei alapján.

10.18132/LFZE.2017.2

példákban ezt a sirató játékmódot vizsgálom a vibrato-használat és a vonóvezetés szempontjából (19-20. hangzó példák). A 19. és 20. zenei példa Bartók Béla no. 2-es hegedű-zongoraszonátájának 1. tételéből és Frank Martin Hegedűversenyének 2. tételéből származik Szigeti előadásában. A Bartók-szonáta 1. tételében bár nincs idézett népzenei anyag, azonban főtémáját egy ősi román dallamfajta, a *hora lungă*[4] mintájára komponálta Bartók. Megfigyelhető, hogy Szigeti egy dallamvonalon belül, a zeneileg fontos pontokon különböző módokon változtatja a vonósebességet és a vibrato sűrűségét, valamint annak intenzitását. Vibratója legato ív alatt folyamatosan egyenletes és kis amplitúdójú, míg a különálló, fontos hangoknál újra indítja, és sokkal szélesebbé válik a mozgás. Általában a hang eleje súlyosabb, kivételt képeznek a tartott hangok, melyeken a hang vége felé szélesíti a kilengést. Olykor a tempóval is játszik a formálás érdekében. Tónusa is egészen változatos. Általánosságban koncentrált, sötét és mély, alkalmanként viszont világos, és szabadon zengeti a hangszer felhangjait.

A 19. századi hagyományoktól eltérően Szigeti a modern portamento-használatot részesíti előnyben, vagyis a hang végén csúszik. Két hang közötti átmenet esetében nem a teljes hang hosszán, hanem az érkező-hangra csúszik. Ravel G-dúr hegedű-zongoraszonátájának második, *Blues* című tételének főtémájában a jazz-stílushoz illően számos íratlan csúszást játszik Szigeti (21. hangzó példa, 34. kottapélda − Ravel G-dúr hegedű-zongoraszonátájának 2. tétele - *Blues* téma

34. kottapélda − Ravel G-dúr hegedű-zongoraszonátájának 2. tétele - *Blues* téma

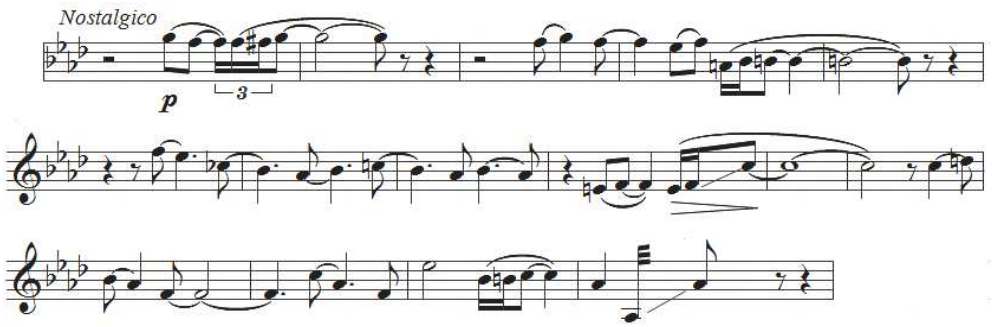

4.1.4 Hangszínek és effektusok

Egymástól eltérő hangszínek és effektusok kontrasztos hangzása jellemzi Szymanowski *Mítoszok* című hegedűre és zongorára írt darabjának *La fontaine d'Arethuse* című tételét. A Szigeti és Nikita Magalov előadásában készült felvételen (22. hangzó példa) éles, fagyos hangzással szólal meg a hegedű, ezt kevés és sűrű vibratóval éri el a hegedűművész. Vonóvezetése áttetsző, a vékony hangszín érdekében finom vonóvezetéssel és döntött pálcával[5] játszik. A víz folyását,

[4] Jelentése: hosszú ének. A hora lungát Bartók egyik népzenei írásában jellemzi. Bartók Béla: „Népzenénk és a szomszéd népek zenéje. Zárószó." In: Gróh Gáspár (szerk.): *Írások a népzenéről*. (Budapest: Kortárs Könyvkiadó, 2008): 107-143. 142.

[5] A döntött vonópálca során kevesebb vonószőr érinti a húrt, ezáltal fojtottabb hangzás érhető el.

10.18132/LFZE.2017.2

csobogását és tisztaságát a duplaüveghangok, trillák, tremolók és sul ponticello effektusok fokozzák. A tremolókat és trillákat kifejezetten virtuózan, egyre sűrűbben játssza Szigeti. A sul ponticello- és az üveghang-effektusok nem karcosak, inkább a tiszta hangzást segítik elő.

A tiszta hangzást – mely a letisztult hangszerkezelés és hangképzés által érhető el − Stravinsky zenéjében tökéletesítette Szigeti. Az 1945-ben rögzített *Duo Concertante* című hegedűre és zongorára komponált darab felvételén érzékelhető ez a különleges hangszín, mely a modern vonósjáték egyik jellegzetessége (23. hangzó példa, melyen a mű 2. tétele, az *1. Eclogue* hallható. Igor Stravinsky zongorázik). Kis kilengésű, kevés vibrato, valamint áttetsző hangzás jellemzi az előadást. A játékmód teljesen eltér attól a sirató-hangzástól, melyet Szigeti főleg Bartók műveiben alkalmaz.

Korábban már említettem, hogy Szigeti különleges érdeklődést mutatott a hegedűn megszólaltatható hangzási effektusok iránt. Szigeti javaslatait Bartók később maga is alkalmazta vonósműveiben. (3.1. fejezet Bartók Bélával való közös munkájával kapcsolatban). Nem Bartók volt az egyetlen zeneszerző, aki speciális hangzást alkalmazott Szigeti hatására. Henry Cowell hegedűre és zongorára komponált no. 1-es szonátájának utolsó tételét Szigeti József kérésére komponálta.[6] A tétel codájában preparált billentyűket szólaltat meg a zongorán. (24. hangzó példa).

4.2 Összegzés

A 19. és a 20. század fordulóján a modern hegedűtechnika kezdett kialakulni. A hangfelvételek elterjedése miatt a hegedűművészetre jellemző lett a perfekt, steril és zajmentes játékmód. A hangszertartás és a metodika is megváltozott.

Tömören jellemezve, Szigeti játéka ötvözte a régi és a modern hegedűtechnikát. Jobbkéztartása a 19. századi hagyományt idézte, csuklóját magasan, könyökét alacsonyan tartotta. Széles vibrátója és mélytónusú, expresszív hangképzése is a régi iskolát követte, de már használta a modern játékmódhoz jobban illő sűrű vibrátót és a letisztult hangképzést. Glissando- és portamento-használata a modern szokásokat követte, tehát nem a hang teljes hosszán, hanem annak végén csúszott. Azok a hegedűművészek, akik kortársai voltak Szigeti Józsefnek − Eugene Ysaÿe, Jaques Thibaud, George Enescu, Fritz Kreisler, Hubay Jenő, Vecsey Ferenc, Arányi Jelly és Váša Příhoda − romantikus módon, a hang teljes hosszában alkalmazták a glissandót. Bár Enescu, Ysaÿe és Kreisler sűrű és nagy kilengésű vibrátót használtak, ennek ellenére intenzív és kifejező hatást értek el vele, ezért a régi hagyományok követőihez tartoztak. Flesch Károly írja Szigetiről:

[6] Szigeti, *Bh.* 247.

10.18132/LFZE.2017.2

> Előadása őszinte, rendkívül érzékeny, és ennek a különlegességnek tudatában van. Általánosságban az az ember benyomása, hogy Szigeti egy jelentőségteljes személyiség.[7]

Dolgozatommal Szigeti művészetének sajátosságaira próbáltam rávilágítani. Felfedtem modern játékmódja leglényegesebb vonásait, valamint rámutattam arra, hogy a számos általa készített hangfelvétel alapvető fontosságúvá vált az őt követő hegedűs-generációk számára. A nagy hegedűművész munkássága példaértékű. Bartók, Prokofjev, Stravinsky és Ysaÿe hegedűművei Szigeti előadói egyénisége által foglalták el előkelő helyüket a hegedű-repertoárban. Vitathatatlan érdemei közé sorolom a modern zenéhez való hozzáállását, a hegedűs-repertoár megreformálását és fáradhatatlan küzdelmeit a kortárs művek népszerűsítése érdekében. Szigeti örökösen fejlődő, újító szelleme, valamint nagyvonalú, átfogó gondolkodásmódja számos alkalommal inspirálta a kortárs zeneszerzők alkotómunkáját. Hangszeres tanácsainak köszönhetően a művek a hangszerjáték jellegzetességeinek és lehetőségeinek is egyaránt megfelelnek. Az ő alapos módszere rávilágít az elmélyült, lényegre látó munka örökérvényű szükségességére.

[7] Saját fordítás. Carl Flesch: *Erinnerungen eines Geigers*. (Zürich: Atlantis Verlag, 1960): 62.

10.18132/LFZE.2017.2

Függelék

Szigeti József felvételei

Dátum	Szerző	Mű címe	Közreműködők	Lemezcég
1908-1910	Hubay Jenő	Hullámzó Balaton-Csárdajelenetek	Henry Bird-zongora	Gramophone co./His Master's Voice
	J.S.Bach	E-dúr Preludium BWV 1006		
	Rubinstein-Wilhelmj	Esz-dúr Románc, op. 44, No. 1	Henry Bird-zongora	
	Hubay Jenő	Zephyr, op. 30, No. 5		
	Mozart-Burmester	Minuet I - D-dúr Divertimento No. 17, K. 334	Henry Bird-zongora	
	Francois Schubert	A méh, Op. 13, No. 9	Henry Bird-zongora	
	László Ákos	Magyar nóták, Op. 5	Henry Bird-zongora	
	Hubay Jenő	Ablak alatt - Szerenád, Op. 38, No. 2	Henry Bird-zongora	
	Beethoven	Andante con Variationi (rövidített), a Kreutzer-szonátából, No. 9 A-dúr, Op. 47	Henry Bird-zongora	
	Schubert-Wilhelmj	Ave Maria - D839	Henry Bird-zongora	
	Sibelius-Sam Franko	Valse Triste, Op. 44, No. 1	Henry Bird-zongora	
	Händel-Hubay	Andante - h-moll Szonáta, Op.1, No. 9	Henry Bird-zongora	
	Hubay Jenő	Zephyr, op. 30, No. 5	Henry Bird-zongora	
	Arnold	Nocturne	Henry Bird-zongora	
1924-1926	Dvořak-Kreisler	Szláv tánc, e-moll, Op. 72, No. 10	L. Barabeitschik-zongora	Muspred (USSR)
	Kreisler	Caprice viennois, Op. 3	L. Barabeitschik-zongora	
	Paganini	Caprice No. 24	L. Barabeitschik-zongora	
1926	Dvořak-Kreisler	Szláv tánc, e-moll, Op. 72, No. 10	Kurt Ruhrseitz-zongora	Columbia (Great Britain), 1926-1946
1926	Francoeur-Kreisler	Sicilienne et Rigaudon	Kurt Ruhrseitz-zongora	
	Hubay Jenő	Zephyr, op. 30, No. 5	Kurt Ruhrseitz-zongora	
1927	Milhaud	Le Printemps (1921)	Kurt Ruhrseitz-zongora	
	Debussy-Dushkin	Menuet - Petite Suite (1889)	Kurt Ruhrseitz-zongora	
1926	Dvořak-Kreisler	Szláv tánc, g-moll, Op. 46, No. 2	Kurt Ruhrseitz-zongora	
1927	Kreisler	Tambourin chinois, Op. 3	Kurt Ruhrseitz-zongora	
1927	Veracini-Corti	Largo - c-moll Szonáta, Op. 2, No. 6	Kurt Ruhrseitz-zongora	
1927	Exaudet-Nachèz	Minuet and Dance of the Auvergne	Kurt Ruhrseitz-zongora	
1927	Brahms	Adagio, No.3, d-moll Szonáta, Op. 108	Kurt Ruhrseitz-zongora	
1928	Bloch	Nigun from Baal Shem Suite (1923)	Kurt Ruhrseitz-zongora	
1928	Beethoven-Burmester	G-dúr Minuet, WoO 10, No. 2	Kurt Ruhrseitz-zongora	

10.18132/LFZE.2017.2

1928	Milhaud-Lévy	Corcavado No. 7 - Saudes do Brasil (1921)	Kurt Ruhrseitz-zongora	
1928	Kreisler	Liebesleid	Kurt Ruhrseitz-zongora	
1928	Paganini-Auer	Caprice No. 24	Kurt Ruhrseitz-zongora	
1928	Paganini	Caprice No. 24		
1928	Brahms	Hegedűverseny, D-dúr, Op. 77	Sir Hamilton Harty-Hallé Orchestra	
1928	Tartini	G-dúr Szonáta, Op. 2, No. 12	Kurt Ruhrseitz-zongora	
1928	Milhaud-Lévy	Tijuca No. 8 - Saudes do Brasil (1921)	Kurt Ruhrseitz-zongora	
1928	Beethoven	Allegro Vivace, G-dúr Szonátából No. 8, Op. 30, No. 3	Kurt Ruhrseitz-zongora	
1928	J.S.Bach	h-moll Bourrée BWV 1002		
1930	Bartók Béla-Székely Zoltán	Román Népi táncok	Bartók Béla-zongora	
1930	Bartók Béla-Szigeti József	Magyar Népdalok (Hungarian Folk Tunes)	Bartók Béla-zongora	
1931	J. S. Bach	g-moll Szólószonáta No. 1 BWV 1001		
1932	Beethoven	Hegedűverseny, D-dúr, Op. 61	Bruno Walter-British Symphony Orchestra	Columbia (Great Britain), 1926-1947
1933	Chabrier-Loeffler	Scherzo-Valse No. 10, Pièces pittoresques (1880)	Nikita Magaloff-zongora	
1933	Schubert-Friedberg	Rondo - D-dúr Zongoraszonáta No. 17, Op. 53, D850	Nikita Magaloff-zongora	
1933	Szymanowski	The Fountain of Arethusa, Op. 30, No. 1	Nikita Magaloff-zongora	
1933	Rimszkij-Korszakov-Hartmann	Dongó	Nikita Magaloff-zongora	
1933	Stravinsky-Szigeti	Pastorale (1908)	Nikita Magaloff-zongora	
1933	J. S. Bach	a-moll Szólószonáta No. 2 BWV 1003		
1933	Mendelssohn	e-moll Hegedűverseny Op. 64	Sir Thomas Beecham-London Philharmonic Orchestra	
1933	Paganini	Caprice No. 9		
1934	Mozart	D-dúr Hegedűverseny K.218	Sir Thomas Beecham-London Philharmonic Orchestra	
1934	Elgar-Szigeti	Adieu, Serenade	Nikita Magaloff-zongora	
1935	Prokofjev	D-dúr Hegedűverseny No. 1, Op. 19	Sir Thomas Beecham-London Philharmonic Orchestra	
1935	Paganini	Caprice No. 2		
1936	Weber-Szigeti	Thème russe and Rondo a D-dúr Szonátából, Op. 10, No. 3, J101	Nikita Magaloff-zongora	

10.18132/LFZE.2017.2

1936	Warlock-Szigeti	Basse dance, Pavane, Mattachins - Capriol Suite (1926)	Nikita Magaloff-zongora	Columbia (Great Britain), 1926-1947
1936	Lie--Szigeti	Snow	Nikita Magaloff-zongora	
1936	Prokofjev-Grunes	Gavotte - Klasszikus Szimfóniából, Op. 25	Nikita Magaloff-zongora	
1936	Stravinsky-Dushkin	Danse Russe - Petruskából (1911)	Nikita Magaloff-zongora	
1936	Hubay Jenő	Magyar Rapszódia, Op. 18, No. 3	Nikita Magaloff-zongora	
1936	Ravel-Leduc	Pièce en forme d'habanera	Nikita Magaloff-zongora	
1936	Tartini-Ondříček	Adagia - a-moll Hegedűverseny	Nikita Magaloff-zongora	
1937	Mozart	e-moll Szonáta K.304	Nikita Magaloff-zongora	
	Kreisler	Liebesfreud, Liebesleid	Max Pirani-zongora	
	J. S. Bach	E-dúr Gavotte, BWV 1006		
	de Falla-Kreisler	Spanyol tánc - La Vida breve	Nikita Magaloff-zongora	
1937	J. S. Bach	d-moll kettősverseny BWV 1043	Carl Flesch-hegedű, Walter Goehr-vez	
1937	Tartini	d-moll hegedűverseny, D 45	vonószenekarral	
1937	J. S. Bach-Szigeti	"Arioso" - Sinfonia a No. 156-os Kantátából, BWV 156	Walter Goehr-vez	
1937	Brahms	d-moll Szonáta No. 3, Op. 108	Egon Petri-zongora	
1937	Mozart	B-dúr Divertimento No. 15, K.287	New Yorki zenekari csoport Max Goberman-koncertmester	Columbia (USA)
1939	Bloch	a-moll hegedűverseny (1938)	Charles Münch-Paris Conservatory Orchestra	Columbia (Great Britain)
1940	Bartók Béla	1. Rapszódia (1928)	Bartók Béla-zongora	Columbia (USA)
1940	Bartók Béla	Kontrasztok (1938)	Benny Goodman-klarinét, Bartók Béla-zongora	
1940	J. S. Bach	d-moll hegedűverseny BWV 1052	Fritz Stiedry-New Friends of Music Orchestra	
1940	J. S. Bach	h-moll Bourrée BWV 1002		
1941	Bloch	Baal Shem - 3 Pictures of Chassidic Life (1923)	Farkas Andor-zongora	
1941	Corelli-Leonard	d-moll Szonáta - La Folia, Op. 5, No. 12	Farkas Andor-zongora	
1941	de Falla-Szigeti	Molnárok tánca - Háromszögletű kalap (1919)	Farkas Andor-zongora	
1941	Milhaud-Lévy	Sumaré No. 9. - Saudes do Brasil (1921)	Farkas Andor-zongora	
1941	Lalo-Szigeti	Aubade - Reggeli zene az Ys királyából	Farkas Andor-zongora	
1941	Mussorgsky-Dushkin	Gopak	Farkas Andor-zongora	
1941	Dvořak-Kreisler	Szláv tánc, g-moll, Op. 46, No. 2	Földes Andor-zongora	
1942	Hubay Jenő	Magyar Rapszódia, Op. 18, No. 3	Földes Andor-zongora	

10.18132/LFZE.2017.2

1942	Kodály-Szigeti	Intermezzo a Háry Jánosból (1926)	Földes Andor-zongora	Columbia (USA)
1942	Brahms-Joachim	Magyar tánc fisz-moll No. 5.	Földes Andor-zongora	
1942	Dvořak-Kreisler	Szláv tánc, e-moll, Op. 72, No. 10	Földes Andor-zongora	
1943	Debussy	Szonáta hegedűre és zongorára g-moll (1917)	Földes Andor-zongora	
1943	Debussy-Rölens	Claire de lune - Suite Bergamasque (1980)	Földes Andor-zongora	
1943	Schubert-Friedberg	Rondo - D-dúr Zongoraszonáta átirata hegedűre és zongorára no. 17, op. 53 (D850)	Földes Andor-zongora	
1943	Schubert	D-dúr Szonatina hegedűre és zongorára, op. 137, no. 1 (D384)	Földes Andor-zongora	
1946	Bartók Béla	Két Portré - Ideális	Constant Lambert-Philharmonia Orchestra	Columbia (Great Britain)
1946	Berlioz	Rêverie et Caprice, Op. 8	Constant Lambert-Philharmonia Orchestra	
1946	Prokofjev	Szonáta hegedűre és zongorára no. 2, D-dúr, op. 94b	Leonid Hambro-zongora	Columbia (USA)
1946	Hubay Jenő	Zephyr, op. 30, no. 5	Harry Kaufman-zongora	
1946	Csajkovszkij-Brunes	Valse sentimentale, op. 51, no. 6	Harry Kaufman-zongora	
1946	Francois Schubert	A méh, op. 13, no. 9	Harry Kaufman-zongora	
1946	Stravinsky-Dushkin	Pastorale (1908)	Harry Kaufman-zongora	
1946	Brahms	D-dúr hegedűverseny, Op. 77	Ormándy Jenő-Philadelphia Orchrestra	
1946	Stravinsky	Duo Concertante hegedűre és zongorára	Igor Stravinsky-zongora	
1947	Henry Cowell	How old is Song, hegedűre és zongorára	Henry Cowell-zongora	
1947	Brahms	Adagio, d-moll hegedű-zongoraszonáta no. 3, op. 108	Leonid Hambro-zongora	
1947	Stravinsky-Dushkin	Pastorale (1908)	Mitchell Miller-oboa, Robert McGinnis-klarinét, Bert Gassman-angolkürt, Sol Schoenbach-fagott, Igor Stravinsky-vez	
1947	Stravinsky-Dushkin	Russian Maiden's Song - Parasha áriája a Mavra című operából	Igor Stravinsky-zongora	
1947	Beethoven	Szonáta hegedűre és zongorára, D-dúr, op. 12, no. 1	Mieczyslaw Horszowski-zongora	
1947	Beethoven	D-dúr hegedűverseny, Op. 61	Bruno Walter-New York Philharmonic-Symphony Orchestra	
1950	Prokofjev	Szonáta hegedűre és zongorára, no. 1. f-moll, Op. 80	Joseph Levine-zongora	
1950	Beethoven	Szonáta hegedűre és zongorára no. 7, c-moll, op. 30, no. 2	Mieczyslaw Horszowski-zongora	

10.18132/LFZE.2017.2

1950	Schubert	C-dúr Fantázia hegedűre és zongorára, op. 159 (D934)	Joseph Levine-zongora	
1950	J. S.Bach	C-dúr szólószonáta BWV 1005		
1942	Charles Ives	Szonáta hegedűre és zongorára no. 4 - Children's Day at the Camp Meeting (1916)	Földes Andor-zongora	New Music Quarterly Recordings/USA
1957	Johann Sebastian Bach	Brandenburgi verseny no. 5, D-dúr (BWV 1050)	Eugene Istomin - billentyű, John Wummer - fuvola, Prades Festival Orchestra, Pablo Casals - vezényel	Columbia Records (USA, 1950-1958)
1957	Johann Sebastian Bach-Szigeti	d-moll zongoraverseny átirata hegedűre és zenekarra, no. 1 (BWV 1052)	Prades Festival Orchestra, Pablo Casals - vezényel	
1953	Beethoven	G-dúr szonáta hegedűre és zongorára, op. 96	Mieczyslaw Horszowski-zongora	
1953	Schubert	Rondo brillante, h-moll, op. 70 (D895)	Carlo Busotti-zongora	
1953	Brahms	c-moll zongoranégyes, no. 3, op. 60	Myra Hess-zongora, Milton Katims-brácsa, Paul Tortelier-gordonka	
	Schubert	A-dúr duo hegedűre és zongorára, op. 162 (D574)	Myra Hess-zongora	
1953	Brahms	C-dúr zongorástrió no. 2, op. 87	Myra Hess-zongora, Pablo Casals-gordonka	
1954	Henry Cowell	Szonáta hegedűre és zongorára no. 1	Carlo Busotti-zongora	
1954	Beethoven	F-dúr *Tavaszi*-szonáta hegedűre és zongorára, op. 24	Mieczyslaw Horszowski-zongora	
1954	Händel	Szonáta hegedűre és zongorára, D-dúr, op. 1, no. 13	Carlo Busotti-zongora	Columbia Records (USA, 1950-1958)
	Tartini	Szonáta hegedűre és zongorára, g-moll, no. 12		
	Tartini	Hegedűverseny d-moll (D45)	Columbia Symphony Orchestra, Széll György-vezényel	
	Bach-Schrek	Zongoraverseny no. 5, f-moll (BWV 1056) hegedűre és zenekarra g-moll		
1955	Mozart	Szonáta hegedűre és zongorára, no. 32, B-dúr, K. 454; no. 33, Esz-dúr K. 481	Széll György-zongora	
1957	Hindemith	Szonáta hegedűre és zongorára, -dúr, no. 3.	Carlo Busotti-zongora	
	Prokofjev	Szólószonáta hegedűre op. 115		
		Öt melódia hegedűre és zongorára op. 35b		
	Ravel	Szonáta hegedűre és zongorára, G-dúr		
1957	Busoni	Hegedűverseny D-dúr, op. 36a	Little OrchestraSociety, Thomas C. Scherman-vezényel	
		Szonáta hegedűre és zongorára no. 2 e-moll, op. 36a	Carlo Busotti-zongora	
1958	Brahms	Szonáta hegedűre és zongorára, no. 1. G-dúr, op. 78; no. 3. d-moll, op. 108	Mieczyslaw Horszowski-zongora	

10.18132/LFZE.2017.2

1955	Mozart	Mozart hegedű-zongoraszonátái	Mieczyslaw Horszowski-zongora	Vanguard Recording Society
1962	J. S. Bach	Szólószonáták és Partiták BWV 1001-1006		
1959	Brahms	Szonáta hegedűre és zongorára	Mieczyslaw Horszowski-zongora	Mercury Recording Corporation USA
		Trio kürtre, hegedűre és zongorára, Esz-dúr, op. 4	Mieczyslaw Horszowski-zongora, John Barrows-kürt	
1960	Brahms	Hegedűverseny, D-dúr, op. 77.	London Symphony Orchestra, Herbert Menges-vezényel	
1959	Prokofjev	Szonáta hegedűre és zongorára no. 1 f-moll, op. 80.	Artur Balsam-zongora	
		Szonáta hegedűre és zongorára no. 2 D-dúr, op. 94b		
1960	Prokofjev	Hegedűverseny D-dúr, no. 1, op. 19	London Symphony Orchestra, Herbert Menges-vezényel	
	Stravinsky	Duo Concertante hegedűre és zongorára	Roy Bogas-zongora	
1959	Debussy	Szonáta hegedűre és zongorára, no. 3 g-moll	Roy Bogas-zongora	
1959	Honegger	Szonáta hegedűre és zongorára, cisz-moll, no. 1	Roy Bogas-zongora	
	Ives	Szonáta hegedűre és zongorára no. 4, "Children's Day at the Camp Meeting"		
	Webern	Négy darab hegedűre és zongorára, op. 7		
1959	Bartók	Szonáta hegedűre és no. 2	Roy Bogas-zongora	Philips Records, Netherlands
Lp Issues - Studio Recorded				
1947	Busoni	Szonáta hegedűre és zongorára no. 2 e-moll, op. 36a	Clara Haskil-zongora	Bruno Walter Society
1953	Berg	Hegedűverseny (1935)	NBC Symphony Orchestra, Dimitri Mitropoulos-vezényel	
1951	Mozart	Hegedűverseny G-dúr K. 216	Philadelphia Orchestra, Ormándy Jenő-vezényel	
1943		Hegedűverseny A-dúr K. 219.		
1946, 1949	Bach	Szólószonáta g-moll, BWV 1001		
		Partita h-moll BWV 1002		
		Partita E-dúr BWV1006		
1952	Schumann	Trio zongorára, hegedűre és gordonkára d-moll op. 63	Mieczyslaw Horszowski-zongora, Rudolf von Tobel-gordonka	
1943	Mozart	Szonáta hegedűre és zongorára G-dúr K. 301; F-dúr K. 377; Esz-dúr, K. 380; A-dúr k. 526	Földes Andor-zogora	
1948		Szonáta hegedűre és zongorára Esz-dúr, K. 481	Artur Schnabel-zongora	
1943	Bartók	1. Rapszódia hegedűre és zenekarra	CBS Symphony Orchestra, Howard Barlow-vezényel	

10.18132/LFZE.2017.2

1949	Tartini	Hegedűverseny d-moll (D45)	CBS Symphony Orchestra, Leon Barzin-vezényel	
1945	Beethoven	Románc no. 1, G-dúr op. 40	CBS Symphony Orchestra, Széll György-vezényel	
	Prokofjev	Hegedűverseny D-dúr, no. 1, op. 19		
1948	Beethoven	F-dúr *Tavaszi*-szonáta hegedűre és zongorára, op. 24; no. 10, G-dúr, op. 96	Artur Schnabel-zongora	Columbia
1947	Brahms	Szonáta hegedűre és zongorára, no. 2, A-dúr, op. 100	Artur Schnabel-zongora	Recital Records
1948	Schubert	Trió zongorára, hegedűre, gordonkára no. 1 B-dúr, op. 99 (D898)	Artur Schnabel-zongora, Pierre Fournier-gordonka	
1949	Bach-Schrek	Zongoraverseny no. 5, f-moll (BWV 1056) hegedűre és zenekarra g-moll	New York Philharmonic-Symphony Orchestra, Dimitri Mitropoulos-vezényel	
1949	Mozart	Hegedűverseny G-dúr no. 3, K. 216		
1945	Busoni	Hegedűverseny D-dúr, op. 35a	RAI Symphony Orchestra, Fernando Previtali-vezényel	Rococo
1945	Tartini	Hegedűverseny d-moll (D45)	San Francisco Symphony Orchestra, Pierre Monteux-vezényel	
1940	Bartók	1. Rapszódia (1928)	Bartók Béla-zongora	Vanguard, Library of Congress
1940	Bartók	Szonáta hegedűre és no. 2		
1940	Beethoven	Szonáta hegedűre és zongorára Kreutzer, No. 9 A-dúr, Op. 47		
1940	Debussy	Szonáta hegedűre és zongorára, no. 3 g-moll		
1944	Beethoven	Beethoven hegedű-zongoraszonátái	Claudio Arrau-zongora	

10.18132/LFZE.2017.2

Szigeti Józsefnek ajánlott művek:

Joseph Achron: *Stempenyu Suite*
Ernst Bacon: *Buncombe County − of an afternoon*
Bartók Béla: *1. Rapszódia*
Bartók Béla: *Kontrasztok* hegedűre, klarinétra és zongorára
Ernest Bloch: *Nuit Exotique*
Ernest Bloch: Hegedűverseny
Alfredo Casella: Hegedűverseny, a-moll
Walter Courvoisier: *Sech Suiten für violine solo,* op.31 – 6. szvit
Henry Cowell: Szonáta hegedűre és zongorára
Henry Cowell: *How old is song /Celestial Violin,* hegedűre és zongorára
David Diamond: Szonáta hegedűre és zongorára
Hamilton Harty: Hegedűverseny, d-moll, op.17
Kadosa Pál: *Partita* hegedűre és zongorára, op. 14
László Ákos: *Zigaunerweisen,* op. 12
Armand Marsick: *Cadence et Danse Orientales*
Frank Martin: Hegedűverseny
Jasse Merikatuo: *Konzertstück* hegedűre és zongorára
Molnár Antal: *Fantasia Ungherese*
Tivadar Nachez: *Nouvelle Danse Tzigane*
Sergei Prokofjev: *Öt melódia* – 5. darab
Alan Rawsthorne: Szonáta hegedűre és zongorára
Lazare Saminsky: *Hamandil*, a *Chasidic Suite*-ből
George Templeton-Strong: *Une vie d'artiste – Egy művész élete*, hegedűre és szimfonikus zenekarra
Weiner Stanley: *7 caprices for solo violin. Homages to violinists*. – 2. caprice
Eugen Ysaÿe: 1. szólószonáta
Zsolt Nándor: *Libellules,* hegedűre és zongorára

10.18132/LFZE.2017.2

Szigeti József átiratai és közreadásai:

J. S. Bach: g-moll versenymű, no. 5
J. S. Bach: d-moll versenymű
Beethoven: D-dúr hegedűverseny – Busoni cadenzájával
Brahms: D-dúr hegedűverseny − Ysaÿe cadenzájával
Prokofjev: D-dúr hegedűverseny, no. 1
Szigeti Kadencia Mozart G-dúr hegedűversenyéhez, K. 216
Tartini: d-moll versenymű
Prokofjev: f-moll szonáta hegedűre és zongorára, no. 1.
J. S. Bach: *Arioso* − 2. tétel az f-moll hegedűversenyből
Bartók: *Magyar népdalok*
Elgar: *Adieu*
de Falla: *Molnártánc*
Gnyesszin: *A vándor lovag éneke*
J. Haydn: *Allegro*
Kodály: *Intermezzo* a *Háry Jánosból*
Lalo: *Aubade*
Lie: *Snow*
Mompou: *Leányok a kertben*
Paganini: 2. Caprice
Rameau: *Passepied*
Ravel−Castelnuovo-Tedesco: *Juaux d'eau*
Szkrjabin: *Tercetűd*
Sztavinszkij: *Variation d'Apollon*
Warlock: *Capriol Suite* − *Pieds-en-l'air*
−*Basse-Danse, Pavanne, Mattachins*
Weber: *Air Russe en Rondo*
Ysaye: Daily Exercises and Scales, opus posthumus – Antoine Ysaÿe

10.18132/LFZE.2017.2

Koncertnaplók

1. kép - Szigeti József Brahms D-dúr Hegedűversenyének paritúráján található koncertnaplója

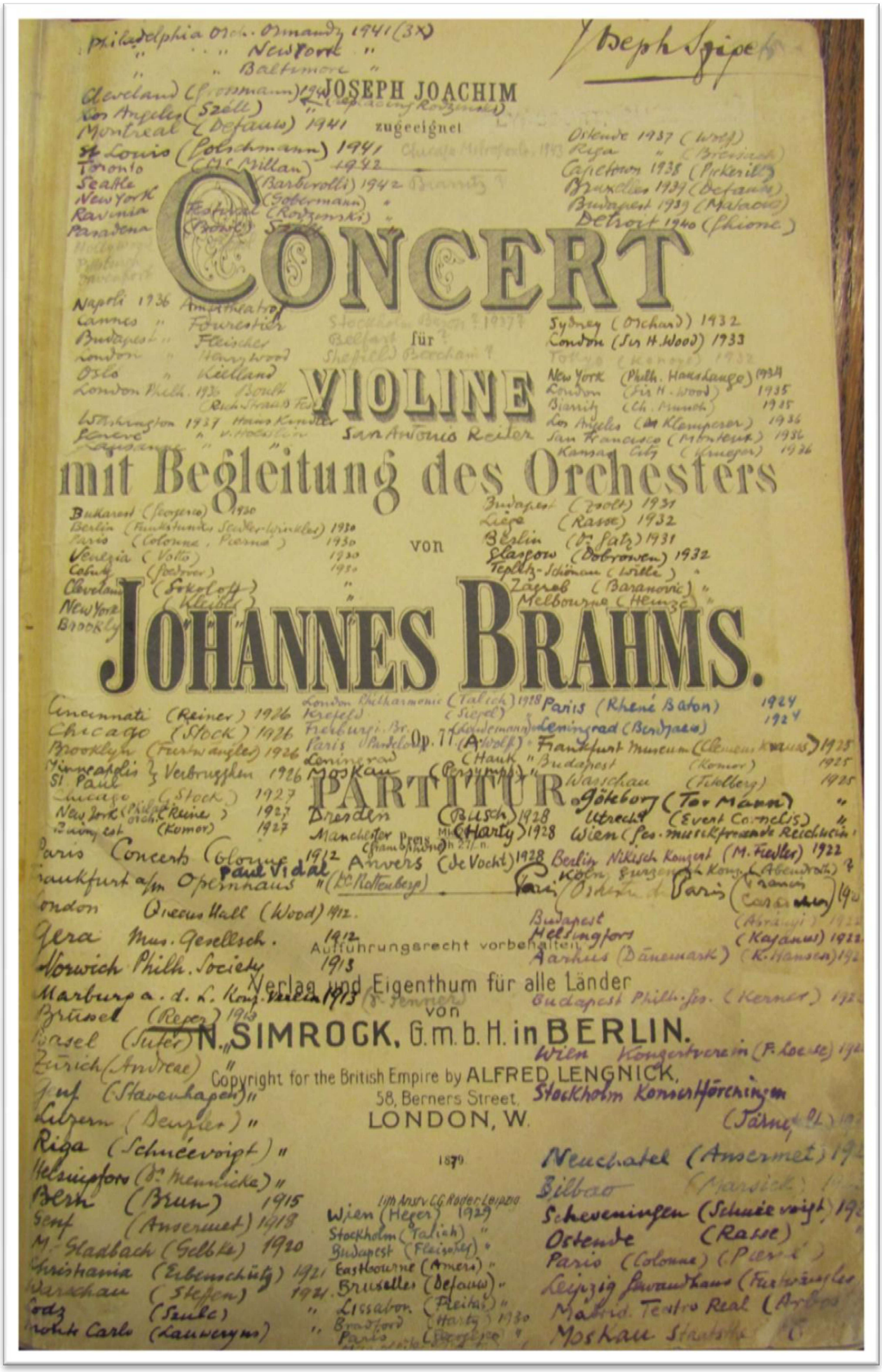

10.18132/LFZE.2017.2

2. kép - Szigeti József Beethoven D-dúr Hegedűversenyének partitúráján található koncertnaplója

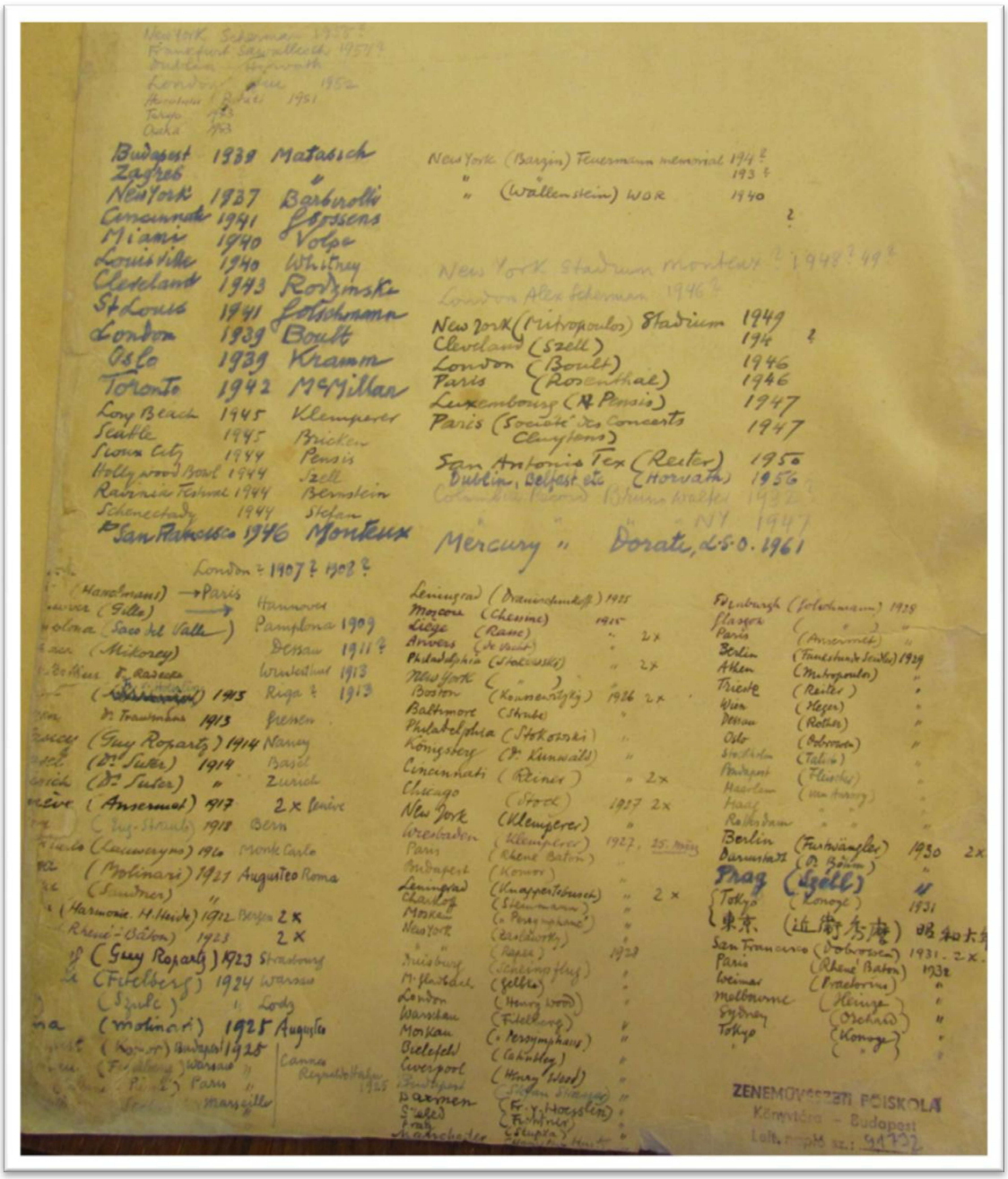

10.18132/LFZE.2017.2

3. kép - Szigeti József Busoni Hegedűversenyének partitúráján található koncertnaplója

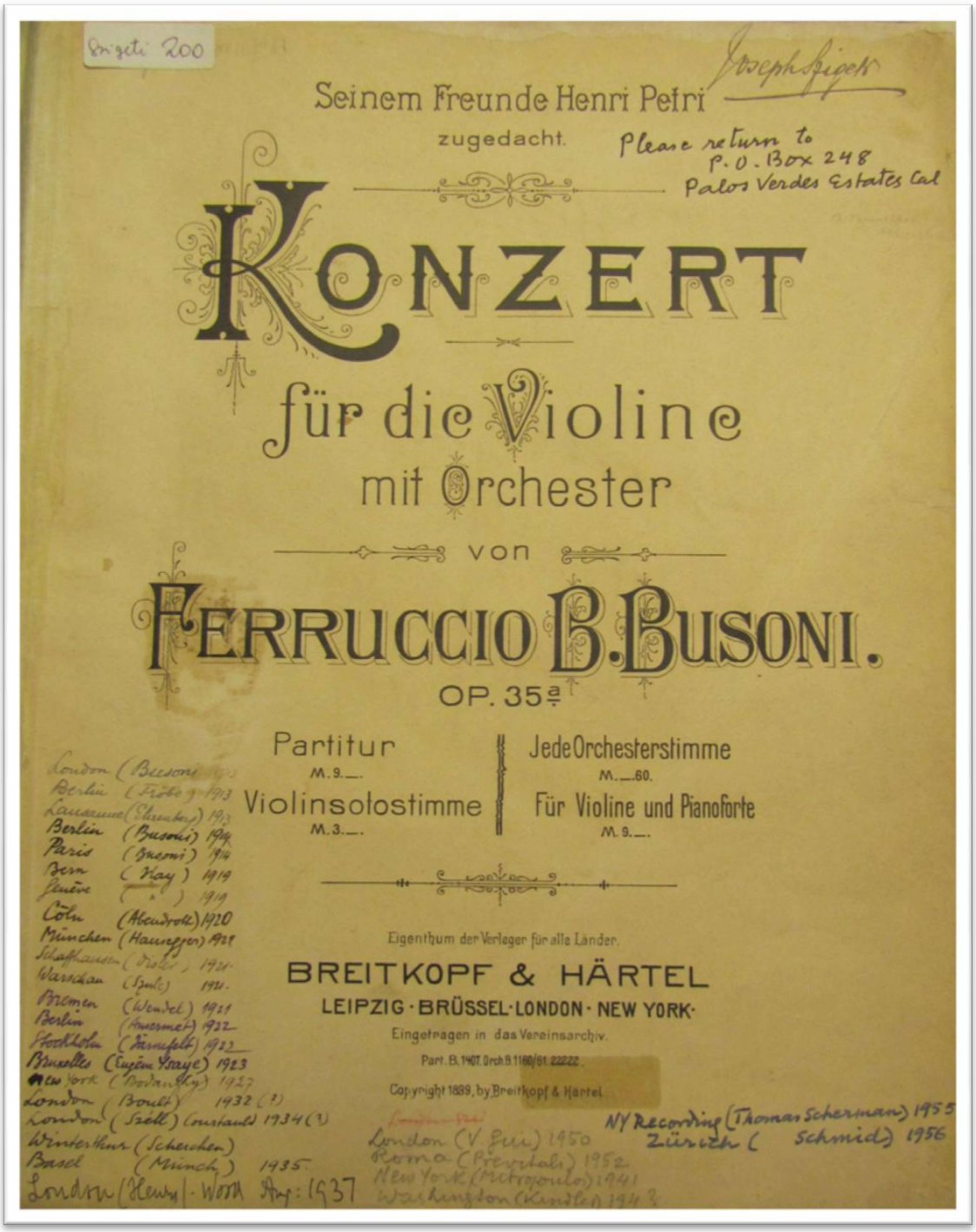

10.18132/LFZE.2017.2

4. kép - Hamilton Harty aláírása Szigeti Józsefnek

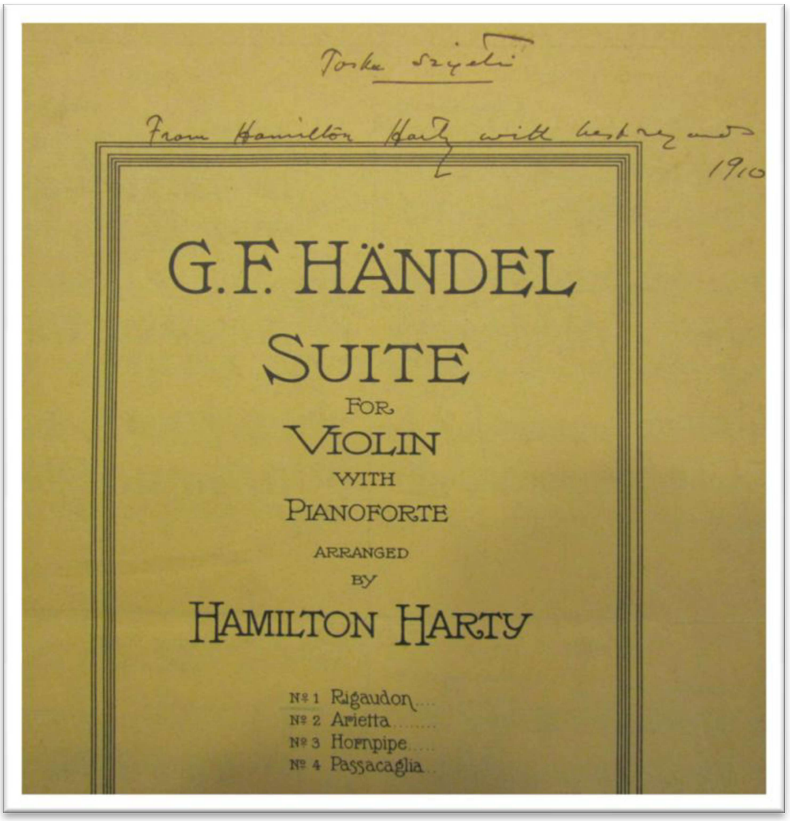

5. kép - Szigeti József és Bartók Béla kamarázik 1927

10.18132/LFZE.2017.2

6. kép - Szigeti József Henry Cowellel, Igor Stravinskyval és Ernest Blochhal

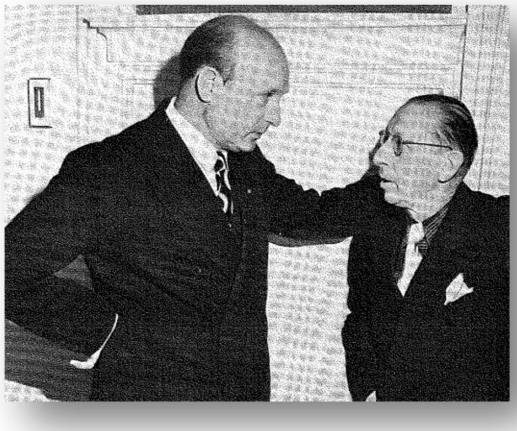

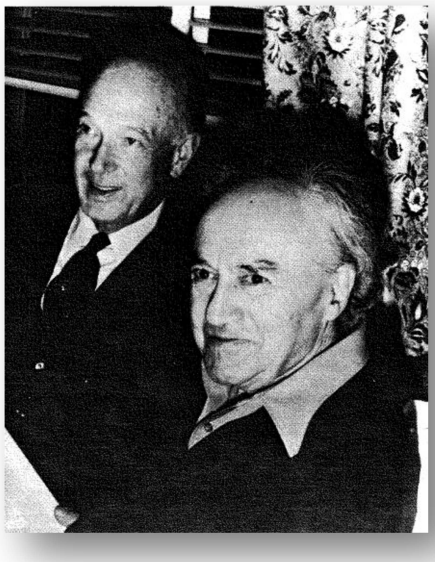

10.18132/LFZE.2017.2

Bibliográfia

Applebaum, Samuel: „Szigeti József”. In uő: *Így játszanak ők. Beszélgetések világhírű hegedűművészekkel. 1972-1981.* Angolul: Fülep Tamás (ford.). *The Way They Play.* Budapest: Polifon könyvtár, 1991. 33−41.

Auer, Leopold: *Violin masterworks and their interpretation.* New York: C. Fischer, 1925. Reprint: Connecticut: Hyperion Press INC Westport, 1979.

Bartók Béla: „Népzenénk és a szomszéd népek zenéje. Zárószó.” In: Gróh Gáspár (szerk.): *Írások a népzenéről*. Budapest: Kortárs Könyvkiadó, 2008. 107−143.

Bartók Béla, ifj: *Apám életének krónikája. Napról, napra…* Budapest: Zeneműkiadó, 1981.

Bíró Viola: „Adalékok Bartók 2. hegedűrapszódiájának népzenei forrásaihoz”, *Magyar Zene* L/2. (2012. Május): 188–209.

Bónis Ferenc (szerk.): *Így láttuk Bartókot. Szigeti József*. Budapest: Zeneműkiadó, 1981.

Breuer János (szerk.): *Zenei írások a Nyugatban*. Budapest: Zeneműkiadó, 1978.

Campbell, Margaret: *Die großen Geiger. Eine Geschichte des Violinspiels von Antonio Vivaldi bis Pinchas Zukerman*. Königstein: Athenäum Verlag, 1982. Angolul: *The Great Violinists*. Isabella Nadolny, Jutta Kühn-Rechenmacher, Eleonore Meyer-Grünewald (ford.). London: Granada, 1980.

Demény János: *Bartók Béla pályája delelőjén. Teremtő évek – Világhódító alkotások (1927–1940).* In: Szabolcsi Bence és Bartha Dénes (szerk.): *Zenetudományi Tanulmányok. X. Bartók Béla Emlékére*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1962.

−−−−−−−−−−−: *Bartók Béla a zongoraművész.* Budapest: Zeneműkiadó Budapest, 1968.

Demény János (szerk.): *Bartók Béla levelei.* Budapest: Zeneműkiadó, 1976.

Drees, Stefan (szerk.): *Das Große Lexikon der Violine. Baugeschichte-Spielpraxis-Komponisten und ihre Werke-Interpreten.* Laaber: Laaber-Verlag, 2004.

Dufour, Peggy: *Tribute to Szigeti.* New York: Peggy Dufour, 1988.

10.18132/LFZE.2017.2

Flesch, Carl: *Die Kunst des Violinspiels von C F. I-II Band.* Baden-Baden: Verlag Ries und Erler Berlin, 1929.

−−−−−−−−−: *Erinnerungen eines Geigers*. Zürich: Atlantis Verlag, 1960.

Gádor Ágnes és Szirányi Gábor (szerk.): *Nagy tanárok, híres tanítványok 125 éves a Zeneakadémia.* Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2000.

Juzefovics, Viktor: *David Ojsztrah. Beszélgetések Igor Ojsztrahhal*. Budapest: Gondolat, 1980.

Kárpáti János: *Bartók kamarazenéje*. Budapest: Zeneműkiadó Budapest, 1976.

Kennedy, Michael: *The works of Ralph Vaughan Williams*. London: Oxford University Press, 1964.

Kenneson, Claude: *Székely and Bartók. The Story of a Friendship.* Portland, Oregon: Amadeus Press, 1994.

Kodály–Szigeti*: Intermezzo, from Háry János for violin and piano.* London: Hawkes & Son, 1951.

Kroó György: *Bartók kalauz.* Budapest: Zeneműkiadó, 1975.

Lampert Vera–Vikárius László (szerk.): *Népzene Bartók műveiben. A feldolgozott dallamok forrásjegyzéke.* Budapest: Hagyományok Háza, Helikon Kiadó, Néprajzi Múzeum és a Zenetudományi Intézet közös kiadása, 2005. 131–140.

Mawer, Deborah (szerk.): *The Cambridge Companion to Ravel*. Cambridge: University Press, 2000.

Mezei János: *Igor Stravinsky: Duo Concertant.* In: Kroó György (szerk.): *A hét zeneműve.* 1984. október-1985. szeptember. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1984. 217−228.

Nestjew, Israil: *Prokofjew. Der Künstler und sein Werk*. Berlin: Herschelverlag, 1962. Oroszul: Moskva, 1957.

Prokofjew, Sergej: *Dokumente, Briefe, Erinnerungen*. Leipzig: Veb Deutscher Verlag für Musik, Oroszból: Felix Loesch. Moskau: Staatlichen Musikverlag, 1961.

Schwarz, Boris*: Great Masters of the Violin from Corelli and Vivaldi to Stern, Zukerman and Perlman.* London: St Edmundsbury Press, Robert Hale, 1984.

10.18132/LFZE.2017.2

Somfai László: „A 2. hegedűrapszódia rutén epizódja”. In: uő: *Tizennyolc Bartók-tanulmány.* (Budapest, Zeneműkiadó, 1981). 307–310.

————————: „Bartók and Szigeti”, *The New Hungarian Quarterly* XXXIII/128. (Winter 1992): 157–163.

Steinhardt, Arnold: „Joseph Szigeti. Violin visionary”, *Keynote* 9. 1982. 14−19.

Szabó Balázs: „››És Szigeti másképp játszik...‹‹ Bartók 2. hegedű-zongoraszonátájának 1940-es lemezfelvételéről”. *Magyar Zene* L/2. (2012. május): 210–216.

Szigeti József: *Beszélő húrok*. Angolul: *With Strings Attached. Reminiscences and Reflections.* New York: A. A. Knopf, 1947. Stella Adorján (ford.). Budapest: Zeneműkiadó, 1965.

————————: *A Violinist's Notebook*. London: Gerald Duckworth & Co Ltd, 1964.

————————: *The Ten Beethoven Sonatas for Violin and Piano. Suggestion on interpretation, Bowing and Fingering.* Urbana, Illinos: American String Teachers Association, 1965. Németül: *Beethovens Violinwerke. Hinweise für Interpreten und Hörer.* Zürich: Atlantis Verlag, 1965. Ormay Imre (ford.): *Beethoven hegedűművei. Tanácsok előadóknak és hallgatóknak*. Budapest: Zeneműkiadó, 1968,

————————: *A hegedűről,* Fodor Ákos (ford.): *Szigeti on the Violin,*. Budapest: Zeneműkiadó, 1974.

Stravinsky, Igor*: The Recorded Legacy*. New York: Sony Classical, 1981, 46290-2.

————————: *The Stravinsky Violin Collection. 9 Pieces for Violin and Piano.* London: Boosey & Hawkes, 2007.

————————: *Életem*. Budapest: Gondolat Kiadó, 1969.

Tallián Tibor: *Bartók Béla. Szemtől szemben*. Budapest: Gondolat Kiadó, 1981.
.
————————: *Bartók fogadtatása Amerikában. 1940–1945*. Budapest: Zeneműkiadó, 1988.

Ujfalussy József: *Bartók Béla.* 3. javított kiadás. Budapest: Gondolat Kiadó, 1976.

————————: „Bartók Béla: Kontrasztok hegedűre, klarinétra és zongorára”. In: Kroó György (szerk.*): A hét zeneműve. 1974/3.* Budapest: Zeneműkiadó, 1974. 149–154.

10.18132/LFZE.2017.2

Vikárius László: „Hasonlóságok és *Kontrasztok* – Bartók Ravel-hommage-a?”. In: Gupcsó Ágnes (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok 1995–1996*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete, 1997. 243−274.

Wen, Eric (szerk.): *The Joseph Szigeti Collection. Transcriptions and Arrengements for Violin and Piano.* New York: Carl Fischer Etition, 2000.

White, Eric Walter: *Stravinsky: The Composer and his Works*. London: Faber and Faber, 1966.

Elektronikus források:

Bartók Archívum honlapja: http://www.zti.hu/bartok/ba_hu_06_m.htm?0112 (utolsó megtekintés: 2013. március 6.)

Classical Notes honlapja: http://www.classicalnotes.net/classics/partitas.html (utolsó megtekintés: 2014. május 9.)

Cowell, Henry honlapja:
http://www.henrycowell.org/hc/sf002/catalogNp131.cfm?CFID=196632477&CFTOKEN=99901420&jsessionid=8430ea274b7d0c65e9186817435a68505457 (utolsó megtekintés: 2016. június 13).

Grove Music Online honlapja: http://www.oxfordmusiconline.com
(utolsó megtekintés: 2016. augusztus 16.)

Polish Journal Music (1998/1):
http://www.usc.edu/dept/polish_music/PMJ/issue/1.1.98/kochanski_part1.html
(utolsó megtekintés: 2015. 06. 07.)

A brüsszeli Queen Elizabeth Hegedűverseny honlapja:
http://www.cmireb.be/concours2/documents/palmares1937201319863.pdf
(utolsó megtekintés: 2016. június 11.)

A Past Daily honlapja:
http://pastdaily.com/2016/02/07/joseph-szigeti-with-dmitri-mitropolous-and-the-new-york-philharmonic-play-music-of-frank-martin-1952-weekend-gramophone/
(utolsó megtekintés: 2016. augusztus 16.)

A moszkvai Csajkovszkij Hegedűverseny honlapja:
https://web.archive.org/web/20110615185252/http://www.tchaikovsky-competition.com/en/history
(utolsó megtekintés: 2016. augusztus 16.)

10.18132/LFZE.2017.2

High Fidelity honlapja:
http://www.americanradiohistory.com/Archive-High-Fidelity/60s/High-Fidelity-1962-May.pdf (utolsó megtekintés: 2016. augusztus 24.)

Naxos Music Library honlapja:
http://naxosmusiclibrary.com/work.asp?wid=91809&cid=8.573240
(utolsó megtekintés: 2016. június 13.)

Szigeti József kiadatlan levelei Bartók Bélához a BBA-ban:
1927. április 20.
1929. július 18.
1938. augusztus 11.
1939. február 8.